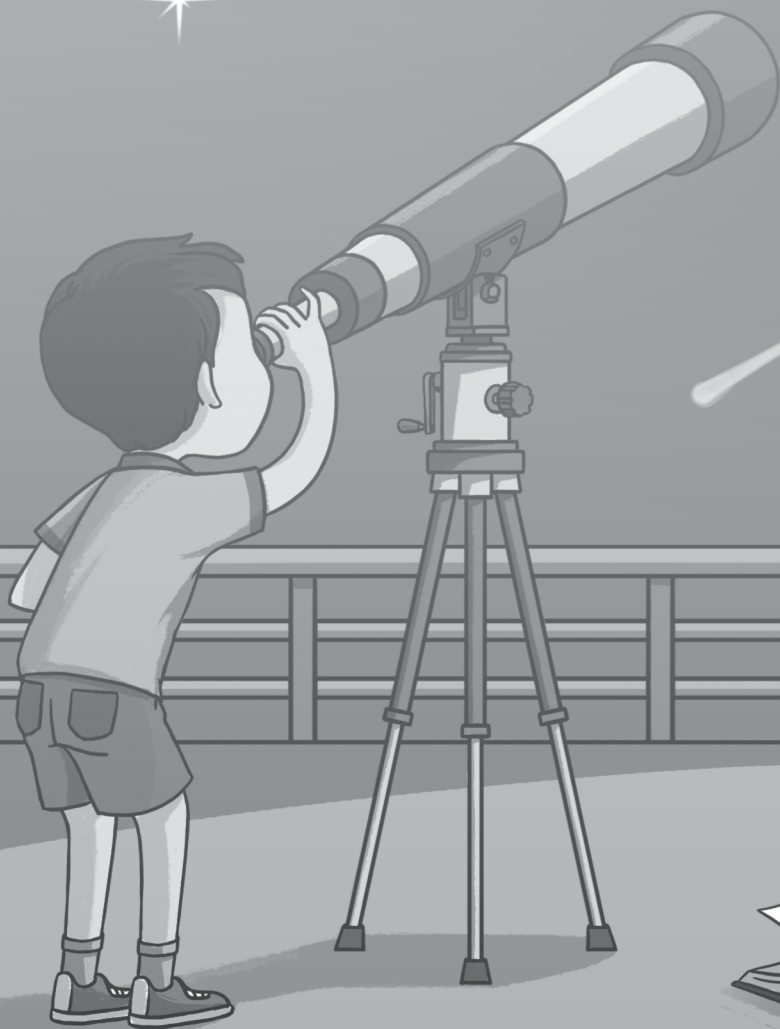

HƏYAT BİLGİSİ

2

METODİK VƏSAİT

Elşad Yunusov, Gülər Mehdiyeva, Elmina Kazımzadə, Yalçın İslamzadə,
Elmar İmanov, Famil Ələkbərov, İlahə Tağıyeva

HƏYAT BİLGİSİ 2

Ümumi təhsil müəssisələrinin 2-ci sinifləri üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az saytında əlçatandır.

Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtlərilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
trm@arti.edu.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
II sinif həyat bilgisi fənni üzrə məzmun standartları	4
Mövzular üzrə reallaşdırılacaq təlim nəticələri	6
II sinif həyat bilgisi fənni üzrə illik planlaşdırma	8
Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi	9

1. MƏN VƏ MƏKTƏBİM	11
2. DƏYƏRLƏR VƏ SAĞLAMLIQ	20
3. MATERIALLAR VƏ TƏHLÜKƏSİZLİK	29
4. YER KÜRƏSİ	39
5. CANLILAR	47
6. EHTİYATLI DAVRANAQ	55

GİRİŞ

II sinif üçün nəzərdə tutulmuş həyat bilgisi fənni üzrə dərslik komplekti dərslik, metodik vəsait və iş dəftərindən ibarətdir. Fənn proqramının tələbinə uyğun olaraq sosial-humanitar elmlərin və təbiət elmlərinin məzmun bilikləri və bacarıqları müvafiq yaş qrupuna görə seçilmiş və onların integrativ öyrədilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Həyat bilgisi fənninin tədrisi təhsilənlərin hər hansı bir fəaliyyət sahəsi, eləcə də şəxsi inkişaf, sosiallaşma, vətəndaşlıq, insan hüquqları və azadlıqları, ədalətlik, dözümlülük, tolerantlıq, özünə və başqalarına hörmət, cəmiyyətə inteqrasiya və ömürboyu təhsil üçün zəruri olan bilik, bacarıq, yanaşma və dəyərlərini inkişaf etdirməyə imkan verir. Bununla yanaşı, ətraf mühiti qorumaq, fəvqəladə hallar və təbii fəlakətlər zamanı düzgün davranış, canlılar aləminə qayğı, məsuliyyətli vətəndaşlıq, şəxsi və cəmiyyətin sağlamlığının qorunmasına təşviq etmək öhdəliyinin inkişafına, həm də təbiət elmlərinə dair ilkin biliklərin və bacarıqların qazanılmasına xidmət edir.

Fənnin sosial məzmun istiqamətində nəzərdə tutulan məqsəd və vəzifələri aşağıdakılardır:

- 1. Fəndə fərd, ailə, cəmiyyət və dövlət münasibətləri, cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatı, insan hüquqları və vətəndaşlıq məsələləri öz əksini tapır. Bu istiqamətdə yer alan standartların reallaşdırılması nəticəsində şagirdlər insanı sosial varlıq kimi səciyyələndirməyi, yaşadığı mühiti bilik, bacarıq və əmək əsasında dəyişdirməyi öyrənirlər. Həmçinin uşaqların ailəsini, xalqını və Vətənini sevən demokratik düşüncəli şəxsiyyət kimi formalaşması üçün zəruri bilik, bacarıq və dəyərlərə yiyələnmələri və cəmiyyətə inteqrasiyası təmin edilir.*
- 2. Şagirdlərin mədəniyyətlərin ümumi və fərqli cəhətləri, multikulturalizm haqqında təsəvvürlərinin formalaşması, həmçinin demokratik dəyərləri (tolerantlıq, plüralizm, həssaslıq) mənimsəməsi hədəflənir.*
- 3. Sosial-iqtisadi istiqamətdə standartların reallaşdırılması şagirdlərin resursların (su, elektrik enerjisi, təbii qaz, ərzaq və s.) məhdudluğunu, onlardan qənaətlə istifadənin zəruriliyini anlamasına, şəxsi və ailə büdcələrini idarə etmək bacarıqlarının qazanılmasına yönəlir.*
- 4. Şagirdlərin milli və bəşəri dəyərləri mənimsəməklə ailədə, məktəbdə və cəmiyyətdə qəbul edilən normalara uyğun ədəb, davranış və ünsiyyət bacarıqları nümayiş etdirən emosional cəhətdən sağlam şəxsiyyətlər kimi yetişməsi nəzərdə tutulur.*
- 5. Təbii fəlakətlər və texnogen qəzalar barədə məlumatlı olmaq, fəvqəladə hallar zamanı düzgün davranmaq, özünü və yaxınlarını mühafizə etməyi bacarmaq, təhlükəsizlik məsələlərinin rolunu dərk etmək, bu cür problemlə üzləşdikdə necə hərəkət etmək və özünü mühafizə qaydalarını bilmək əsas məqsədlərdəndir.*

Fənnin təbiət elmləri istiqamətində məqsəd və vəzifələri aşağıdakılardır:

- 1. Həyat bilgisi fənninin ümumi təlim nəticələri təbiət elmlərinin əsas anlayışlarını təqdim edərək şagirdlərin koqnitiv və affektiv inkişafı üçün məhsuldar mühit yaradır. Bu mərhələdə təbiət elmləri fiziki elmlər (fizika, kimya və coğrafiya) və həyat elmləri (anatomiya, botanika və zoologiya kimi biologiya sahələri) olaraq qruplaşdırılır və hər ikisi vahid perspektivdən təqdim olunur.*
- 2. Müvafiq yaş qrupunun psixomotor inkişaf səviyyəsi nəzərə alınmaqla standartların tələbinə uyğun nəzərdə tutulan fəaliyyətlər şagirdlərin mövzuya dair suallar vermək, nəticələri müşahidə etmək, müqayisə etmək və sinifləndirmək kimi fundamental proses bacarıqlarını inkişaf etdirir.*
- 3. Şagirdlərdə təbiət elmlərinə maraq inkişaf etdirməklə onları təbiət fənlərinin tədrisinin növbəti mərhələsinə hazırlayır.*

XXI əsrin iş və sosial mühiti üçün zəruri olan bilik, bacarıq və səriştələri formalaşdırmaq məqsədilə həyat bilgisi fənninin tədrisi *sorğu və tədqiqata əsaslanan təlim* metodu ilə həyata keçirilir. *Sorğu və tədqiqata əsaslanan təlim* zamanı şagirdlərə məzmunla əlaqəli və onlara tanış olan situasiya təqdim olunur. Şagirdlər verilmiş situasiyaya dair istiqamətləndirici suallarla müzakirəyə və ilkin biliklərini ifadə etməyə cəlb olunurlar. Növbəti mərhələlərdə yaş səviyyəsinə uyğun seçilmiş müxtəlif fəaliyyətlər yerinə yetirilməklə nəticələr ümumiləşdirilir və öyrənmə materialında təqdim olunur. Bu metod vasitəsilə məzmun biliklərinin konkret misallardan başlayaraq ümumi anlayışlara doğru inkişafı nəzərdə tutulur.

Fənnin tədrisində istifadə olunan təlim modeli

Sorğu və tədqiqata əsaslanan təlim metodu dərslərin, əsasən, *5E modelinə* (*5E: engage, explore, explain, elaborate və evaluate* sözlərinin baş hərflərinin sayını ifadə edir) görə qurulmasını nəzərdə tutur. *5E* modeli şagirdlərin sual vermək, müşahidə aparmaq, refleksiya etmək, problemin həll yollarını müəyyənləşdirmək və nəticələri yoldaşları ilə paylaşmaq bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün əlverişli modeldir.

5E dərs modeli ilə qurulan dərslər müəyyən ardıcılığa əsaslanır, bu ardıcılıq şagirdlərin öyrənmə mərhələləri ilə səsleşir və aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

1. Maraşoyatma (Engage)

Şagirdlər onlara tanış olan bir situasiya və istiqamətləndirici suallar təqdim edilməklə müzakirəyə dəvət olunurlar. Burada məqsəd şagirdlərin ilkin bilikləri ilə dərslin təlim nəticələri arasında əlaqə qurmaq, onlarda mövzuya maraş oyadaraq fəaliyyət mərhələsinə hazırlamaqdır.

2. Fəaliyyət (Explore)

İkinci mərhələdə şagirdlər fəaliyyətlərə cəlb olunur, nəticələri müzakirə edir və konkret nəticələrlə tanış olduqdan sonra ümumi anlayışları öyrənməyə hazır olurlar.

3. Öyrənmə (Explain)

Bu mərhələdə fəaliyyət mərhələsinin nəticələri ümumiləşdirilir, təlim nəticələrində nəzərdə tutulan bilik və anlayışlar təqdim edilir.

4. Tapşırıq (Elaborate)

Əvvəlki mərhələnin davamı olaraq bu mərhələdə yeni nümunələr təqdim edilir, anlayışın tətbiq olunduğı əhatə dairəsi genişləndirilir.

5. Özünüy yoxlayın (Evaluate)

Sonuncu mərhələdə təqdim olunan tapşırıqların və sualların köməyi ilə şagirdlərin məzmunu mənimsəmə səviyyələri ölçülür.

II sinif həyat bilgisi fənni üzrə məzmun standartları

1. Canlılarda struktur və proseslər

Şagird:

2-1.1. Canlılarda əsas orqanların yerini, strukturlarını və təşkili səviyyələrini, onların funksiyalarını anlayır.

- 2-1.1.1. Bədən hissələri və xarici örtüklərinə görə heyvanların oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.
- 2-1.1.2. İnsan və heyvanların nəsillərini davam etdirmək üçün çoxaldığını izah edir.
- 2-1.1.3. Heyvan balalarının böyüdükcə dəyişməsinə təsvir edir.
- 2-1.1.4. Çiçəkli bitkilərin əsas hissələrini sadalayır.
- 2-1.1.5. Çiçəkli bitkilərin əsas üzvlərinin funksiyasını təsvir edir.
- 2-1.1.6. Bitkilərin inkişafı üçün lazım olan şəraitləri sadalayır.

2. Ətraf mühit və biz

Şagird:

2-2.1. Materialların xassələrini başa düşür və onların istifadə sahələrini izah edir.

- 2-2.1.1. Təbii və təbii olmayan materialları fərqləndirir.
- 2-2.1.2. Materialların xassələrini təsvir edir.

2-2.1.3. Materialların istifadə sahələrini izah edir.

2-2.2. Enerjinin müxtəlif növlərini və enerji çevrilmələrini müəyyən edir.

2-2.2.1. Elektriklə işləyən cihazları müəyyənləşdirir.

2-2.2.2. Materialları elektrik keçiriciliyinə görə fərqləndirir.

2-2.3. Işığın yayılmasını təsvir edir.

2-2.3.1. Işıq mənbələrini müəyyənləşdirir.

2-2.3.2. Işığın mənbədən yayılma qanunauyğunluğunu izah edir.

2-2.4. Ekosistemlərdə canlılar və onların ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqəsini anlayır.

2-2.4.1. Yaşayış məskəni (habitatu) bitki və ya heyvanın təbii olaraq yaşadığı mühit kimi təsvir edir.

2-2.4.2. Heyvan və bitki müxtəlifliyini yaşayış məskənləri ilə əlaqələndirir.

2-2.5. Günəş sistemindəki planetləri və onların Günəşə nəzərən mövqeyini müəyyən edir.

2-2.5.1. Səma cisimlərini tanıyır.

2-2.5.2. Günəş sistemindəki planetləri sadalayır.

2-2.5.3. Günəş sistemindəki planetlərin Günəşə nəzərən mövqeyini təsvir edir.

2-2.5.4. Yer kürəsini planet kimi təsvir edir.

3. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

2-3.1. Gigiyena qaydalarının, sağlam qidalanmanın və fiziki aktivliyin sağlamlığın qorunmasındakı əhəmiyyətini izah edir.

2-3.1.1. İdmanın insan sağlamlığının qorunmasındakı əhəmiyyətini təsvir edir.

2-3.1.2. Sağlam qidalanmanın insan sağlamlığının qorunmasındakı əhəmiyyətini izah edir.

2-3.1.3. Gün rejimi cədvəlini tərtib edir.

2-3.2. Məişətdə və gündəlik fəaliyyətdə həyat və sağlamlığın mühafizəsi ilə bağlı zəruri təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir.

2-3.2.1. Elektrikdən təhlükəsiz istifadə qaydalarını izah edir.

2-3.2.2. Elektron cihazların insan həyatında əhəmiyyətini izah edir.

2-3.2.3. Elektron cihazlardan istifadə edərkən texniki təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir.

2-3.2.4. Nəqliyyat vasitələrində təhlükəsizlik qaydalarını izah edir.

2-3.2.5. Yol hərəkəti qaydalarını izah edir.

2-3.3. Fövqəladə hadisələr zamanı həyat və sağlamlığın mühafizəsi ilə bağlı zəruri təhlükəsizlik qaydalarını izah edir.

2-3.3.1. Təbii fəvqəladə hadisələri təsvir edir.

2-3.3.2. Təbii fəvqəladə hadisələr zamanı təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır.

2-3.3.3. Texnogen qəzalar haqqında təsəvvürlərini ifadə edir.

2-3.3.4. Texnogen qəza zamanı davranış qaydalarını izah edir.

4. İnsan və cəmiyyət

Şagird:

2-4.1. İnsanın sosial varlıq olduğunu başa düşür.

2-4.1.1. Ətrafdakı insanların fərqli xüsusiyyətlərinə hörmətlə yanaşır.

2-4.1.2. Oxuduğu məktəbin strukturu haqqında məlumat verir.

2-4.1.3. Hər bir fərdin kollektiv daxilindəki vəzifələrinin əhəmiyyətini izah edir.

2-4.1.4. Yaxın qohumlarını qohumluq münasibətinə görə tanıyır.

2-4.1.5. Yaşadığı evin dəqiq ünvanını söyləyir.

2-4.2. Sadə iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2-4.2.1. "Büdcə" anlayışını sadə şəkildə izah edir.

2-4.2.2. Resurslardan qənaətlə istifadənin əhəmiyyətini izah edir.

2-4.3. Dövlətçilik barədə biliklərini nümayiş etdirir.

2-4.3.1. Dövlətin əlamətlərini sadalayır.

2-4.3.2. Milli iftixar hissi ilə əlaqədar fikirlərini ifadə edir.

2-4.4. Hüquqi biliklərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

2-4.4.1. İnsan hüquqları barədə təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.

2-4.4.2. Məktəbdaxili intizam qaydalarını sadalayır.

2-4.5. Ünsiyyət mədəniyyətinə uyğun davranır.

2-4.5.1. Nəzakət qaydalarını sadalayır.

2-4.6. Mədəni müxtəlifliyə hörmət edir.

2-4.6.1. Multikultural dəyərlərə hörmətlə yanaşır.

2-4.6.2. Dinlər haqqında sadə təsəvvürləri izah edir.

Mövzular üzrə reallaşdırılacaq təlim nəticələri

No	Bölmə və mövzular	Altstandartlar
BÖLMƏ-1. Mən və məktəbim		
1	Məktəbimiz	2-4.1.2. Oxuduğu məktəbin strukturu haqqında məlumat verir. 2-4.4.2. Məktəbdaxili intizam qaydalarını sadalayır.
2	Həm oxşar, həm fərqliyik	2-4.1.1. Ətrafdakı insanların fərqli xüsusiyyətlərinə hörmətlə yanaşır.
3	Birlikdə	2-4.1.4. Yaxın qohumlarını qohumluq münasibətinə görə tanıdır. 2-4.1.3. Hər bir fərdin kollektiv daxilindəki vəzifələrinin əhəmiyyətini izah edir.
4	Bir-birimizi dinləyirik	2-4.5.1. Nəzakət qaydalarını sadalayır.
BÖLMƏ-2. Dəyərlər və sağlamlıq		
5	Dövlətimiz	2-4.3.1. Dövlətin əlamətlərini sadalayır. 2-4.3.2. Milli iftixar hissi ilə əlaqədar fikirlərini ifadə edir.
6	Müxtəliflik	2-4.6.1. Multikultural dəyərlərə hörmətlə yanaşır. 2-4.6.2. Dinlər haqqında sadə təsəvvürləri izah edir.
7	Hüquqlarımız	2-4.4.1. İnsan hüquqları barədə təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.
8	Sağlam həyat	2-3.1.1. İdmanın insan sağlamlığının qorunmasındakı əhəmiyyətini təsvir edir. 2-3.1.2. Sağlam qidalanmanın insan sağlamlığının qorunmasındakı əhəmiyyətini izah edir. 2-3.1.3. Gün rejimi cədvəlini tərtib edir.
BÖLMƏ-3. Materiallar və təhlükəsizlik		
9	Təbii və təbii olmayan materiallar	2-2.1.1. Təbii və təbii olmayan materialları fərqləndirir.
10	Materialların xassələri	2-2.1.2. Materialların xassələrini təsvir edir.
11	Materialların istifadəsi	2-2.1.3. Materialların istifadə sahələrini izah edir.
12	Elektriklə işləyən avadanlıqlar	2-2.2.1. Elektrik ilə işləyən cihazları müəyyənləşdirir 2-2.2.2. Materialları elektrik keçiriciliyinə görə fərqləndirir 2-3.2.1. Elektrikdən təhlükəsiz istifadə qaydalarını izah edir.

13	Elektron cihazlar və biz	2-3.2.2. Elektron cihazların insan həyatında əhəmiyyətini izah edir. 2-3.2.3. Elektron cihazlardan istifadə edərkən texniki təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir.
BÖLMƏ-4. Yer kürəsi		
14	İşıq mənbələri	2-2.5.1. Səma cisimlərini tanıyır. 2-2.3.1. İşıq mənbələrini müəyyənləşdirir. 2-2.3.2 İşığın mənbədən yayılma qanunauyğunluğunu izah edir.
15	Günəş sistemini tanıyaq	2-2.5.1. Səma cisimlərini tanıyır. 2-2.5.2. Günəş sistemindəki planetləri sadalayır. 2-2.5.3. Günəş sistemindəki planetlərin Günəşə nəzərən mövqeyini təsvir edir.
16	Yer planeti	2-2.5.4. Yer kürəsini planet kimi təsvir edir. 2-2.4.1. Yaşayış məskəni (habitatu) bitki və ya heyvanın təbii olaraq yaşadığı mühit kimi təsvir edir.
17	Yaşayış yeri	2-2.4.1. Yaşayış məskəni (habitatu) bitki və ya heyvanın təbii olaraq yaşadığı mühit kimi təsvir edir. 2-2.4.2. Heyvan və bitki müxtəlifliyini yaşayış məskənləri ilə əlaqəndirir.
BÖLMƏ-5. Canlılar		
18	Heyvanları tanıyaq	2-1.1.1. Bədən hissələri və xarici örtüklərinə görə heyvanların oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.
19	Canlıların çoxalması və böyüməsi	2-1.1.2. İnsan və heyvanların nəsillərini davam etdirmək üçün çoxaldığını izah edir. 2-1.1.3. Heyvan balalarının böyüdükcə dəyişməsinə təsvir edir.
20	Bitkiləri tanıyaq	2-1.1.4. Çiçəkli bitkilərin əsas hissələrini sadalayır. 2-1.1.5. Çiçəkli bitkilərin əsas üzvlərinin funksiyasını təsvir edir.
21	Bitkilərin böyüməsi üçün nə lazımdır	2-1.1.6. Bitkilərin inkişafı üçün lazım olan şəraitləri sadalayır.
BÖLMƏ-6. Ehtiyatlı davranmaq		
22	Nəqliyyatda və yolda	2-3.2.4. Nəqliyyat vasitələrində təhlükəsizlik qaydalarını izah edir. 2-3.2.5. Yol hərəkəti qaydalarını izah edir.
23	Təbii fəlakətlər	2-3.3.1. Təbii fəvqəladə hadisələri təsvir edir. 2-3.3.2. Təbii fəvqəladə hadisələr zamanı təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır.
24	Təhlükələrdən necə qorunaq	2-3.3.3. Texnogen qəzalar haqqında təsəvvürlərini ifadə edir. 2-3.3.4. Texnogen qəza zamanı davranış qaydalarını izah edir. 2-4.1.5. Yaşadığı evin dəqiq ünvanını söyləyir.
25	Qənaət	2-4.2.1. "Büdcə" anlayışını sadə şəkildə izah edir. 2-4.2.2. Resurslardan qənaətlə istifadənin əhəmiyyətini izah edir.

II sinif həyat bilgisi fənni üzrə illik planlaşdırma (33 saat)

I yarımil üzrə planlaşdırma

Mövzu №	Mövzu	Məzmun (təlim nəticələri)	Saatlar (1 saat)
BÖLMƏ-1. Mən və məktəbim			
1	Məktəbimiz	2-4.1.2, 2-4.4.2	1
2	Həm oxşar, həm fərqliyik	2-4.1.1	1
3	Birlikdə	2-4.1.4, 2-4.1.3	1
4	Bir-birimizi dinləyirik	2-4.5.1	1
	KSQ-1		1
	BÖLMƏ ÜZRƏ ÜMUMİ		5
BÖLMƏ-2. Dəyərlər və sağlamlıq			
5	Dövlətimiz	2-4.3.1, 2-4.3.2	1
6	Müxtəliflik	2-4.6.1, 2-4.6.2	1
7	Hüquqlarımız	2-4.4.1	1
8	Sağlam həyat	2-3.1.1, 2-3.1.2, 2-3.1.3	1
	KSQ-2		1
	BÖLMƏ ÜZRƏ ÜMUMİ		5
BÖLMƏ-3. Materiallar və təhlükəsizlik			
9	Təbii və təbii olmayan materiallar	2-2.1.1	1
10	Materialların xassələri	2-2.1.2	1
11	Materialların istifadəsi	2-2.1.3	1
12	Elektriklə işləyən avadanlıqlar	2-2.2.1, 2-2.2.2, 2-3.2.1	2
13	Elektron cihazlar və biz	2-3.2.2, 2-3.2.3	1
	KSQ-3		1
	BÖLMƏ ÜZRƏ ÜMUMİ		7
	II YARIMİL ÜZRƏ ÜMUMİ		17

II yarımil üzrə planlaşdırma

BÖLMƏ-4. Yer kürəsi			
14	İşıq mənbələri	2-2.5.1, 2-2.3.1, 2-2.3.2	1
15	Günəş sistemini tanıyaq	2-2.5.1, 2-2.5.2, 2-2.5.3	1
16	Yer planeti	2-2.5.4, 2-2.4.1	1
17	Yaşayış yeri	2-2.4.1, 2-2.4.2	2
	KSQ-4		1
	BÖLMƏ ÜZRƏ ÜMUMİ		6
BÖLMƏ-5. Canlılar			
18	Heyvanları tanıyaq	2-1.1.1	1
19	Canlıların çoxalması və böyüməsi	2-1.1.2, 2-1.1.3	1
20	Bitkiləri tanıyaq	2-1.1.4, 2-1.1.5	1
21	Bitkilərin böyüməsi üçün nə lazımdır	2-1.1.6	1
	KSQ-5		1
	BÖLMƏ ÜZRƏ ÜMUMİ		5
BÖLMƏ-6. Ehtiyatlı davranmaq			
22	Nəqliyyatda və yolda	2-3.2.4, 2-3.2.5	1
23	Təbii fəlakətlər	2-3.3.1, 2-3.3.2	1
24	Təhlükələrdən necə qorunmaq	2-3.3.3, 2-3.3.4, 2-4.1.5	1
25	Qənaət	2-4.2.1, 2-4.2.2	1
	KSQ-6		1
	BÖLMƏ ÜZRƏ ÜMUMİ		5
	II YARIMİL ÜZRƏ ÜMUMİ		16
	II SİNİF ÜZRƏ CƏMİ		33

ŞAGİRD NAILİYYƏTLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Qiymətləndirmə şagird nailiyyətlərinin ölçülməsi olub fənn kurikulumunda nəzərdə tutulan təlim nəticələrinin mənimsənilmə dərəcəsini əks etdirir. Bu, tədris fəaliyyətinin zəruri və ayrılmaz hissəsidir, ardıcıl və sistemli xarakter daşıyır.

Qiymətləndirmənin ən mühüm rolu öyrənməni təşviq etmək və şagirdlərin inkişafını izləməkdir.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi etibarlılıq, uyğunluq, çeviklik və şəffaflıq prinsipləri əsasında təmin edilir.

Həyat bilgisi fənni üzrə qiymətləndirmələr şagirdlərin aşağıdakı bacarıqlarını qiymətləndirmək məqsədi daşıyır:

- hadisələri və prosesləri izah etmək;
- problemləri həll etmək üçün bilgiləri, anlayışları və prinsipləri tətbiq etmək;
- fərziyyələri formalaşdırmaq,
- praktiki bacarıqlar nümayiş etdirmək;
- verilənləri müxtəlif formalarda, məsələn, cədvəllər, qrafiklər, diaqramlar, sxemlər, illüstrasiyalar şəklində təqdim etmək,
- diaqramlar, fotoşəkillər, sxemlər və qrafik şəklində verilən həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət məlumatlarını təhlil və şərh etmək,
- öyrəndiklərinin həyata tətbiqi haqqında anlayışları nümayiş etdirmək;
- etik, əxlaqi, sosial, iqtisadi və texnoloji məlumatları təhlil və şərh etmək;
- fərdə, cəmiyyətə və ətraf mühitə təsir edən məsələlərlə bağlı təkliflər vermək və mühakimə yürütmək.

Həyat bilgisi fənnində bilik və bacarıqların aşağıdakı əsas qiymətləndirmə növləri ayırd edilir:

- *Diaqnostik* qiymətləndirmə tədris ilinin əvvəlində və ya hər bir bölmənin əvvəlində şagirdlərin bilik və bacarıqlarının, eləcə də maraq və motivasiyasının ilkin qiymətləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilir. Eyni zamanda müəllimlərə tədrisə başlamazdan əvvəl fənn üzrə şagirdlərin cari biliklərini, onların bacarıq və qabiliyyətlərini müəyyən etməyə və yanlış təsəvvürləri aradan qaldırmağa kömək edir.
- *Formativ* qiymətləndirmə şagirdlərin həyat bilgisi fənn kurikulumunda müəyyən edilmiş təlim nəticələrinin mənimsənilməsinə yönəldilmiş fəaliyyətinə nəzarət etmək, bu prosesdə qarşıya çıxan çətinlikləri müəyyənləşdirmək və aradan qaldırmaq məqsədilə həyata keçirilir. Eyni zamanda tədris prosesi zamanı nailiyyətin (və ya geriləmələrin) izlənilməsinə dair əks əlaqə və məlumat təqdim etməyə kömək edir.
- *Summativ* qiymətləndirmə həyat bilgisi fənn kurikulumunda təsbit edilmiş təlim nəticələrinin mənimsənilməsində şagird nailiyyətlərini müəyyən etmək məqsədilə aparılır. Eyni zamanda tədris başa çatdıqdan sonra şagirdlərin mənimsədiklərini tətbiq etmə qabiliyyətinə nə dərəcədə malik olduqlarını aşkara çıxarmağa kömək edir.

Qiymətləndirmə vasitələrinin və tapşırıqlarının hazırlanması

Şagirdlərin bilik və bacarıqlar üzrə səriştələrə yiyələnməsinin qiymətləndirilməsi prosesi həm formativ, həm də summativ məqsədlər üçün mümkün qədər etibarlı və dəqiq olmalıdır.

1. Müvafiq qiymətləndirmə tapşırıqlarının hazırlanmasını istiqamətləndirmək və daha yaxın uyğunluğu təmin etmək üçün "Qiymətləndirmə məqsədləri" "Təlim məqsədləri" ilə uyğunlaşdırılmalıdır.

2. Anlayış və bacarıqların yoxlanılması üçün hazırlanan qiymətləndirmə tapşırıqları aydın və birmənalı olmalıdır.
3. Qiymətləndirmə tapşırıqlarının hazırlanması zamanı təhsilalanların profilləri nəzərə alınmalıdır.
4. Hazırlanmış tapşırıqlar vaxtaşırı nəzərdən keçirilməli, münasib və etibarlı olmalarını təmin etmək üçün təkmilləşdirilməlidir.
5. Qiymətləndirmələr və imtahanlar şagirdlərin bütün qabiliyyət və bacarığını nəzərə almalıdır (inklüzivlik).
6. Qiymətləndirmələr və imtahanlar ədalətli və qərəzsiz olmalıdır. Ədalətlik eyni zamanda qiymətləndirmələrin hər bir şagirdin biologiya fənni üzrə fəaliyyətinin etibarlı ölçüsünü təmin etməsini nəzərdə tutur ki, onlar təkrarlansa, nəticələr çox oxşar olacaq (ədalətlik, obyektivlik və etibarlılıq).

1-ci BÖLMƏ

Mən və məktəbim

Mövzu №	Adı	Saat	Dərslik (səh.)	İş dəftəri (səh.)
Mövzu 1	Məktəbimiz	1	8	3
Mövzu 2	Həm oxşar, həm fərqliyik	1	11	5
Mövzu 3	Birlikdə	1	14	7
Mövzu 4	Bir-birimizi dinləyirik	1	17	9
	Ümumiləşdirici dərs		20	11
	KSQ	1		
	CƏMİ	5		

Bölmənin qısa icmalı

Sosial mövzuları əhatə edən bu bölmə ümumilikdə nizam-intizama və nəzakət qaydalarına əməl edən, ətrafdakı insanların fiziki və şəxsi özəlliklərinə hörmətlə yanaşan, ailə dəyərlərini qoruyan şəxsiyyətin formalaşdırılmasını hədəf götürür.

“Məktəbimiz” mövzusunda məktəbin strukturu haqqında məlumat və məktəbdaxili intizam qaydalarının sadalanması ilə bağlı təlim nəticələri reallaşdırılır. 1-ci sinifdə, adətən, şagirdlərə çox sərbəstlik verilmədiyindən onların bir çoxunun məktəbin strukturu barədə tam məlumatı olmur. 2-ci sinifdə şagirdlərin müəyyən sərbəstliyi və buna uyğun olaraq davranışları ilə bağlı məsuliyyəti olmalıdır.

“Həm oxşar, həm fərqliyik” özündə inteqrasiya və inklüzivliyin elementlərini daşıyır. Burada, əsasən, şagirdlərin bir-birinin fiziki fərqlərinə və şəxsi keyfiyyətlərinə hörmətlə yanaşması hədəf götürülür. Kiçikyaşlı uşaqların sosiallaşması prosesində bu, çox əhəmiyyətli məqamdır və bunsuz onların sinfə, məktəbə uyğunlaşması və ümumiyyətlə, cəmiyyətə inteqrasiyası mümkün deyil.

“Həyat bilgisi” fənninin şagirdlərə aşladığı vacib dəyərlər sırasında özünü tanıyıb şəxsiyyətini dəyərləndirmək bacarığı əsas yer tutur. Özünü kəşf etmək isə ailədən, mənsub olduğu şəcərəni tanımaqdan və dəyərləndirməkdən keçir. Dərslikdəki “Yaxın qohumlarını qohumluq münasibətinə görə tanıdır” təlim nəticəsini reallaşdıran mövzu – “Birlikdə” bu məqsədə xidmət edir.

“Bir-birimizi dinləyirik” mövzusunun hədəflədiyi təlim nəticəsi sosial ünsiyyət bacarığının əsas elementi – dinləmək bacarığının formalaşdırılmasıdır. Danışanın sözünü kəsməmək, fəal dinləmək, kobud ifadələrdən istifadə etməmək, hadisələrə və onların nəticələrinə etirazını nəzakət qaydaları çərçivəsində, empatik dillə ifadə etmək uğurlu ünsiyyətin zəruri şərtləridir. “Bir-birimizi dinləyirik” mövzusu da məhz bu bacarıqların formalaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Qeyd. Sosial yönümlü mövzularda “**Dərsdən sonra**” rubrikasında şagirdlərə ətrafdakı insanların müvafiq təlim nəticəsi ilə bağlı davranışlarını müşahidə etmək və münasibət bildirmək tövsiyə olunur. Bu tövsiyənin əsasında Stenford Universitetinin fəxri professoru, psixoloq Albert Banduranın təklif etdiyi sosial öyrənmə nəzəriyyəsi dayanır. A.Banduraya görə, müşahidə yolu ilə öyrənmə sosial öyrənmə nəzəriyyəsinin əsas aspektidir. İnsanlar başqalarını müşahidə edərək davranışı öyrənir və mənimsəyirlər. Keçilən mövzular vasitəsilə təlim nəticələrinə uyğun müsbət, yəni model davranış müəyyənləşdirilir. Şagirdlərə isə gündəlik həyatdakı müşahidələri ilə müsbət və arzuolunmaz davranışları fərqləndirmək həvalə olunur. Ətrafdakı insanların davranışlarına tənqidi yanaşmaq isə şagirdlərin sosial məsuliyyətli fəal vətəndaş kimi formalaşmasına kömək edir.

Bölməyə giriş

Bölmənin ilk səhifəsində mövzulara hazırlıq kimi müəllim şəkil üzrə iş təşkil edə bilər. Yarışın yaratdığı canlanma, uşaqların, valideynlərin, yaxın qohumların keçirdiyi hisslər barədə suallar cavablandırılır. “Hazırsınızmı?” başlığı altında verilən suallar müzakirə olunur. Müəllim şagirdlərə bölməni əhatə edən əlavə suallar verə bilər.

Mövzu 1. Məktəbimiz

• Dərslik: səh.8 • İş dəftəri: səh. 3

Altstandartlar	2-4.1.2. Oxuduğu məktəbin strukturu haqqında məlumat verir. 2-4.4.2. Məktəbdaxili intizam qaydalarını sadalayır.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Məktəbinin strukturu haqqında (direktor otağı, müəllimlər otağı, həkim otağı, akt zalı, kitabxana, yeməxana, idman zalı və s.) məlumat verir. • Məktəbdaxili intizam qaydalarına (dərsə gecikməmək, dəhlizlərdə qaçmamaq, pəncərə altlığında oturmamaq, pəncərədən çölə əyilməmək, qəza signal düymələrinə toxunmamaq, bitkilərə ziyan vurmamaq) nümunələr göstərir.
Köməkçi vasitələr	Qeyd vərəqləri, proyektor
Resurslar	https://edu.gov.az/uploads/Qaydalar/2023/sagird-davranish-qaydalari.pdf Məktəbin strukturunu əks etdirən videoçarx, yaxud slaydlar ola bilər.

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Məktəblə tanışlığa təşviq.
2. **Fəaliyyət.** “Məktəbimizi tanıdaq”.
3. **Öyrənmə.** Məktəbin strukturu, məktəbdaxili qaydalar.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1. İD: №1-4.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Şəraitdən asılı olaraq bu dərsi sinifdə videoçarx və proyektor vasitəsilə də keçmək mümkündür, lakin mövzunun 2-ci sinifdə “Həyat bilgisi” fənni üzrə ilk dərs olduğunu nəzərə alıb yay tətilindən yenidən gəlmiş şagirdlərə maraqlı olsun deyərək onlar üçün məktəbdaxili kiçik ekskursiya təşkil etmək olar.

Müəllim mövzuya giriş kimi özünün təhsil aldığı məktəb haqqında bir faktı, xatirəni qeyd etdikdən sonra şagirdlərinə məktəb daxilində kiçik bir gəzintiyə çıxmağı təklif edə bilər.

FƏALİYYƏT Məktəbimizi tanıdaq

Gəzintidən əvvəl müəllim şagirdlərə məktəb haqqında suallar olan qeyd vərəqləri paylaya bilər. Dərslikdə sual nümunələri verilmişdir, lakin Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərinin həm şəhər, həm də rayon-kənd tipli olduğunu nəzərə alsaq, tədris apardığı məktəbin strukturuna uyğun sualları müəllimin özünün tərtib etməsi daha məqsədəuyğun olar. Şagirdlərin qeydlər götürməyi hələ bacarmadığını da nəzərə almaq, gəzintidən əvvəl onları bu barədə qısaca təlimatlandırmaq vacibdir.

10-15 dəqiqəlik ekskursiya zamanı şagirdlər məktəbin ən vacib guşələrində (direktor otağı, müəllimlər otağı, həkim otağı, akt zalı, kitabxana, yeməxana, idman zalı və s.) olurlar. Müəllim suallarla şagirdlərin diqqətini faktlara və əhəmiyyətli məqamlara yönəldir: “Sizcə, bu otaq nə üçündür? Burada hansı əşyalar var?” və s.

Sinfə qayıtdıqdan sonra şagirdlər komandalara bölünürlər. Hər komanda bir sualı cavablandırır.

ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətni fənn kurikulumundakı iki təlim nəticəsinin reallaşdırılmasına xidmət edir. Bunlardan biri məktəbin daxili strukturu, digəri isə məktəbdaxili intizam qaydaları ilə bağlıdır.

Bu mövzuya 2-ci sinifə keçmiş şagirdlərə məktəbin daxilində nisbətən sərbəstlik verilməsinə hazırlıq kimi baxmaq lazımdır. Şagird məktəbin strukturunu öyrənməlidir ki, orada sərbəst hərəkət edə bilsin. Məktəbin daxilində sərbəst hərəkət etmək isə sosial məsuliyyət və müəyyən qaydalara əməl olunmasını tələb edir. Ona görə də 1-ci sinifdə reallaşdırılması “İntizam” mövzusu ilə başlayan bu təlim nəticəsi şagirdlərin **sinifdaxili intizam qaydalarını** mənimsəməsinə nəzərdə tuturdusa, 2-ci sinifdə inkişaf etdirilərək şagirdlərin **məktəbdaxili intizam qaydalarına əməl etməsini** hədəf götürür.

• Dərsə gecikməmək; • dəhlizlərdə qaçmamaq; • pəncərə altlığında oturmamaq; • pəncərədən çölə əyilməmək; • qəza signal düymələrinə toxunmamaq; • bitkilərə ziyan vurmamaq.

Bunları məktəbin daxilində əsas davranış qaydaları kimi öyrənmə şagirdlər qaydalara əməl etməyin həm özlərinin, həm də ətrafdakıların təhlükəsizliyi üçün lazım olduğunu da dərk etməlidirlər. Mətnə bunun eyni zamanda onların müəllimləri və məktəb yoldaşları ilə xoş münasibət qurmasına kömək etməsi kimi vacib psixo-emosional cəhəti də qeyd olunur. Müəllim bu məqamın 2-ci müzakirə sualı vasitəsilə açılmasına çalışmalıdır.

Müzakirə

- Davranış qaydalarına əməl etməsək, nə baş verər?
- Davranış qaydalarına əməl etmək ətrafdakılarla münasibətlərə necə təsir edir?

Müzakirənin gedişində şagirdlər anlamalıdırlar ki, hər bir şagird intizam qaydalarına əməl etməlidir. Bu, təhlükəsizlik üçün vacib olmaqdan başqa, hörmət qazanmağın da ən sadə yoludur.

TAPŞIRIQ üç hissədən ibarətdir:

- Məktəblilərin hansı hərəkətləri davranış qaydalarına uyğun deyil? (uyğun cavab: b,c,d)
- Hər bir şəkil haqqında 2-3 cümlədən ibarət fikir bildirin.
- Davranış qaydalarına daha nələri əlavə etmək olar? Yoldaşınızla birlikdə 2-3 yeni qayda tərtib edin.

Müəllim şagirdlərin müzakirədəki aktivliyini artırmaq məqsədilə onlara “Şəkillərdə seçdiyiniz davranışları nə üçün düzgün hesab edirsiniz?” sualı ilə istiqamət verə bilər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə məktəbdaxili intizam qaydalarını izah etməyi təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən məktəbdaxili intizam qaydalarına əlavə etmək istədikləri qaydaların əhəmiyyətini soruşmaq olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat. Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən “Ümumi təhsil müəssisələrində şagird davranış qaydaları” hazırlanmışdır. (<https://edu.gov.az/uploads/Qaydalar/2023/saqird-davranish-qaydolari.pdf>)

Təlimatda qeyd edilir ki, təhsilverənlər və məktəb rəhbərliyi şagirdin ümumi davranış problemləri ilə əqli gerilik və ya xüsusi ehtiyaclardan (təhsil, psixi və emosional inkişafın ləngiməsi, fiziki çatışmazlıq) irəli gələn davranışları fərqləndirməyi bacarmalıdırlar.

Şagirdlər isə şəxsi gigiyena qaydalarına əməl etməli, dərs zəngindən əvvəl üst geyimi (palto, papaq, kapüşonlu jaket və s.) çıxarmalı, ümumi təhsil müəssisəsi təhsilənlərinin geyim formalarına aid qaydalara əməl etməli (məktəbli forması, ayaqqabı və s.), geyim səliqəli və təmiz olmalı, uzunluğu çiyindən aşağı olan saçları səliqəli şəkildə arxadan toplamalı, fiziki tərbiyə dərsləri üçün məktəbin geyim qaydalarına əməl etməlidirlər...

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- Məktəbinizdə hansı otaqlar var?
- Məktəb daxilində şagirdlər hansı qaydalara əməl etməlidirlər? [və ya “Siz hansı qaydalara əməl edirsiniz?” (Dərsə gecikməmək; dəhlizlərdə qaçmamaq; pəncərə altlığında oturmamaq; pəncərədən çölə əyilməmək; qəza signal düymələrinə toxunmamaq; bitkilərə ziyan vurmamaq.)]
- Hansı davranış qaydaları təhlükəsizliyimiz üçün vacibdir? [və ya “Təhlükəsizliyə aid qaydalara hansı nümunələri göstərə bilərsiniz?” (Dəhlizlərdə qaçmamaq; pəncərə altlığında oturmamaq; pəncərədən çölə əyilməmək.)]

DƏRSDƏN SONRA

Tənəffüslərdə yoldaşlarınızın qaydalara necə əməl etməsini müşahidə edin və münasibət bildirin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Məktəbinin strukturu haqqında (direktor otağı, müəllimlər otağı, həkim otağı, akt zalı, kitabxana, yeməcxana, idman zalı və s.) məlumat verir.	Maraqoyatma tapşırığı, fəaliyyət
Məktəbdaxili intizam qaydalarına (dərsə gecikməmək, dəhlizlərdə qaçmamaq, pəncərə altlığında oturmamaq, pəncərədən çölə əyilməmək, qəza signal düymələrinə toxunmamaq, bitkilərə ziyan vurmamaq) nümunələr göstərir.	Tapşırıq

Mövzu 2. Həm oxşar, həm fərqliyik

• Dərslik: səh.11 • İş dəftəri: səh.5

Altstandartlar	2-4.1.1. Ətrafdakı insanların fərqli xüsusiyyətlərinə hörmətlə yanaşır.
Təlim məqsədləri	• İnsanların fərqli xüsusiyyətlərini (boyu, çəkisi, hobbisi, xoşlanmadığı şeylər) sadalayır.
Köməkçi vasitələr	Çəkini və boyu ölçmək üçün vasitələr
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Əkizləri bir-birindən fərqləndirən xüsusiyyətlərin müəyyən edilməsi.
2. **Fəaliyyət.** “Bir-birimizi tanıyırıq”.
3. **Öyrənmə.** İnsanları fərqləndirən özəl keyfiyyətlər.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-2 İD: №1-3.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ

Diqqəti əkiz bacıların fotosuna yönəldərək “Əkizləri nə üçün dəyişik salırlar?” sualı ilə mövzuya başlamaq olar.

Biz əkizik. Çoxları bizi dəyişik salır. Amma biz bir-birimizdən fərqlənirik. Mən fəalam, bacım isə çox sakitdir. Mən rəqs etməyi, o isə şəkil çəkməyi xoşlayır.

Şagirdlər onların üz və bədən cizgilərinin, saç və göz rənginin eyni olduğunu söyləyəcəklər. Sonrakı sual (“Onlar bir-birindən necə fərqlənirlər?”) şagirdləri düşünməyə təşviq edəcəkdir. Bacıların özləri haqqında söylədiklərinə istinad edərək gələn nəticə bundan ibarət olmalıdır ki,

əkizləri fiziki cəhətdən fərqləndirmək çətin olsa da, maraq və həvəsləri onları bir-birindən fərqləndirməyə kömək edir. Sınıfdə təsadüfən əkiz uşaqlar varsa, müəllim cəlbətmə mərhələsində sinif yoldaşlarının onları necə fərqləndirdiklərini soruşa bilər. Şagirdlər, yəqin ki, sinif yoldaşları olan əkizləri fərqləndirməyin hansısa üsulunu söyləyə bilərlər. Yaxud 3–4 şagirdi lövhəyə dəvət edib onların çəkisini, boyunu ölçmək, fərqləri göstərərək bu fərqlərin onların təhsilinə, ətrafdakılarla münasibətinə heç bir təsiri olmadığını qeyd etmək olar. Bu zaman diqqət etmək lazımdır ki, dəvət edilən şagirdlərin çəkisi və boyu bir-birindən həddən çox fərqli olmasın.

FƏALİYYƏT

Bir-birimizi tanıyırıq

Fəaliyyətdə aparıcının suallarına eyni cavabı verən şagirdlər olacaq:

1. Gözləriniz qəhvəyi rəngdədirmi? 2. Saçınız buruqdurmu? 3. İdman etməyi sevirsinizmi?
4. Musiqi alətində ifa edirsinizmi? 5. Həkimə getməyi xoşlamırsınızmi?
6. Cizgi filminə baxmağı xoşlayırsınızmi? 7. Meyvə yeməyi xoşlamırsınızmi?

Müzakirədə “Sinif yoldaşlarınız haqqında yeni bir şey öyrəndinizmi?” sualı düşünmə və müəyyən analiz tələb edir. Sual şagirdlərin diqqətini daha çox sinif yoldaşlarının şəxsi keyfiyyətləri haqqında düşünməyə yönəldir.

ÖYRƏNMƏ

Öyrənmə mətni hər bir insanın özünəməxsus xüsusiyyətlərinin olduğunu vurğulayır və bu xüsusiyyətlərin də iki qrupa bölündüyünü diqqətə çatdırır. Zahirə əlamətləri və daxili keyfiyyətləri insanların həm bir-birinə bənzədir, həm də onları fərqləndirir. Zahirən bənzəyən insanlar şəxsi keyfiyyətlərinə görə tamamilə bir-birinin əksi ola bilərlər. Yaxud xarici əlamətlərinə görə çox fərqli olan insanlar həvə və maraqlarına görə bir-birinə çox bənzəyə bilərlər. Belə bənzərlik isə bir komandada birləşmək, yaxın dost olmaq və s. üçün lazımdır.

Müzakirə

- Fərqli xüsusiyyətləri öyrənmək nə üçün vacibdir?
- Hansı şəxsi keyfiyyətlərinizə görə dostlarınızdan fərqlənirsiniz?

Müəllim müzakirəni ümumiləşdirərək bir neçə aspekti şagirdlərin nəzərinə çatdırmalıdır:

1. Fərqli olmağımız həyatımızı daha maraqlı və rəngarəng edir.
2. Fərqləri və oxşarlıqları öyrənərək insanlar bir-birini daha yaxşı başa düşürlər.
3. İnsanlar fərqləri bilərək bir-birini daha yaxşı tanıyırlar.
4. İnsanlarla uzunmüddətli ünsiyyət qurmaq üçün onları yaxşı tanımaq lazımdır.

TAPŞIRIQ

1-ci və 2-ci tapşırıqda məqsəd insanların fərqli xarici əlamətlərini və bənzər daxili keyfiyyətlərini müəyyən etməyi nəzərdə tutur. Burada uşaqların fiziki əlamətlərindəki fərqlər sadalanır və onları yaxınlaşdıran maraqlar müəyyən edilir. Bu tapşırığın həlli zamanı müəllim şagirdlərə “Siz bu

sənətkarlar

idmançılar

musiqiçilər

qruplardan hansında olmaq istərdiniz?” sualı ilə müraciət edərək onların maraq sferasını müəyyən edə bilər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə insanları fərqləndirən əlamətləri sadalamaq təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən insanların daha çox hansı keyfiyyətlərinə görə bir-birinə yaxınlaşdıqlarını soruşmaq və fikirlərini əsaslandırmağı təklif etmək olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

Müəllim şagirdlərinin anatomik-fizioloji və psixoloji inkişafında fərqləri və oxşarlıqları izləyə bilər. Bu izləmə müəllimə sinifdə inklüzivlik mühiti yaratmaqda kömək edəcəkdir.

7 yaşdan 10 yaşadək uşağın fiziki inkişafı (boyu, çəkisi) aşağıdakı qanunauyğunluqla davam edir.

Yaş	Qız		Oğlan	
	Boyu (sm-lə)	Çəkisi (kq-la)	Boyu (sm-lə)	Çəkisi (kq-la)
7 yaş	122,2	23,8	123,2	24
8 yaş	123	24,8	124,9	25
9 yaş	130,3	27,4	131	27,8
10 yaş	136	30,8	136,1	30,4

Maraqlara gəldikdə isə tədqiqatlar göstərmişdir ki, I sinifdə uşaqlarda təlim fəaliyyəti ilə bağlı maraqlar hələ fərqləndirici xarakter daşır.

II sinifdə uşaqlarda təlim fəaliyyətinin nəticəsinə maraq yaranır. III

sinifdə isə uşaqlar təlim fəaliyyətinin mahiyyəti ilə daha dərinlən maraqlanırlar. Kiçikyaşlı məktəblilər onları əhatə edən insanların rəftar və davranışlarına qarşı da həssas olurlar.

Bu yaş dövründə tez-tez rast gəlinən mənfi hallar isə aşağıdakılardır:

- *Hiperaktivlik* – həddindən artıq aktivlik, diqqəti bir işdə konsentrasiya edə bilməmək hiperaktiv uşaqların əsas göstəricisidir. Bu hallara oğlan uşaqlarında qızlara nisbətən daha çox rast gəlinir. Müəllim hərəkətləri faydalı işlərə yönəldərək fiziki aktivliyi tənzimləməyə çalışmalıdır.
- *Solaxaylıq* – sol əl ilə yazan uşaqlar (insanların 10%-i) çox zaman müəllimlərin və sağ əllə yazan yoldaşlarının mənfi münasibətinin obyekt olurlar. Fizioloji baxımdan onlarda görmə-motor koordinasiya qabiliyyəti zəif olur – obyektləri və onların elementlərini çətinliklə köçürürlər, hərfləri tərs yazırlar, yazıları əyri və kobud olur, sağ və solu müəyyən etməkdə çətinlik çəkirlər.
- *Emosional-iradi sferanın pozulması* – belə uşaqlarda emosional tormozlanma, utancaqlıq olur.

Mənbə: “Sosial və humanitar elmlərin müasir problemləri”. Elmi əsərlər toplusu. №13, 2014

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- İnsanlar hansı şəxsi keyfiyyətlərinə görə fərqlənirlər? [və ya “Şəxsi keyfiyyətlər dedikdə nə başa düşürsünüz?” (*Şagirdlər daxili keyfiyyətləri və maraqları sadalamalıdır.*)]
- İnsanların fərqli xüsusiyyətlərini bilmək onlarla ünsiyyət qurmağa necə kömək edir? [*İnsanı yaxından tanımaq onunla ünsiyyət qurmağa kömək edir. (Şagirdlərin verdiyi uyğun cavablar qəbul olunur.)*]

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
İnsanların fərqli xüsusiyyətlərini (boyu, çəkisi, hobbisi, xoşlanmadığı şeylər) sadalayır.	Maraqoyatma tapşırığı, fəaliyyət
Ətrafdakı insanların fərqli xüsusiyyətlərinə (boyu, çəkisi, hobbisi, xoşlanmadığı şeylər) hörmət nümayiş etdirir.	Sual-cavab, tapşırıq

Mövzu 3. Birlikdə

• Dərslik: səh. 14 • İş dəftəri: səh.7

Altstandartlar	2-4.1.4. Yaxın qohumlarını qohumluq münasibətinə görə tanıdır. 2-4.1.3. Hər bir fərdin kollektiv daxilindəki vəzifələrinin əhəmiyyətini izah edir.
Təlim məqsədləri	• “Baba”, “nənə”, “əmi”, “dayı”, “bibi”, “xala” anlayışlarını yaxın qohumluq münasibətlərinə görə əlaqələndirir. • Ailədə, sinifdə, komandada və bu tipli qruplarda vəzifə bölgüsünü müəyyən edir.
Köməkçi vasitələr	Nömrələnmiş kartlar, marker və ya qələm, ip yumağı
Resurslar	“Məşğul ailə”. Müəllif: Kanq Conq-yon

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Ailə şənliyi.
2. **Fəaliyyət.** “İp yumağı”.
3. **Öyrənmə.** Məktub.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1. İD: №1-4.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ

Cəlbətmə mərhələsində 1-ci sinifdə “Ailəm” mövzusu vasitəsilə öyrənilən ailə üzvləri və hörmətə, sevgiyə əsaslanan ailə münasibətləri haqqında ümumi məlumatlar istifadə oluna bilər. 2-ci sinifdə tədris olunan “Birlikdə” mövzusu ailə üzvləri arasında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə, birgə fəaliyyət və qarşılıqlı öhdəliklər kimi məsələlərin öyrənilməsinə istiqamətlənmişdir. “Ailə şənliklərində kimlər iştirak edir?” sualı ətrafında təşkil edilən müzakirədə şagirdlər qohumluq münasibətləri barədə biliklərini nümayiş etdirəcəklər. Müəllim şagirdlərə “Ananızın bacısı sizin nəyiniz olur?”, “Bəs atanızın qardaşına necə müraciət edirsiniz?” kimi suallar verə bilər.

FƏALİYYƏT

“İp yumağı” adlı fəaliyyət oyun formatında təşkil olunur. Şagirdlərə nömrələnmiş kartlardan birini seçməyi təklif edin. Hər şagird kartın nömrəsinə və dərslikdəki cədvələ əsasən yaxın qohumu ifadə edən sözü öz kartına yazır. Fəaliyyət ailə münasibətlərinin quruluşunu, insanın həyatında yaxınların rolunu və əhəmiyyətini açıqlamağı hədəf götürməlidir. Müzakirə sualları (“Ailədə və sinifdə sizin hansı vəzifələriniz var? Bu vəzifələr yerinə yetirilməsə, nə baş verər?”) şagirdlərin mövzu ilə bağlı təsəvvürlərini ifadə etməsi üçün imkan yaradır. Müəllim “Sizcə, tor və şəbəkə sözlərinin oxşarlığı nədir?” əlavə sualı ilə “qarşılıqlı əlaqə”, “bir-birinə bağlılıq” anlayışları üzərindən müzakirə təşkil edə bilər.

ÖYRƏNMƏ

Mətn məktub janrında, bədii formatda verilib. Ailə münasibətləri, qarşılıqlı məsuliyyət və öhdəliklər haqda fikirlər nəvənin babasına ünvanladığı məktub vasitəsilə açıqlanır. Məktubun müəllifi Sevil məktəbdəki və ailədəki qaydaları müqayisə edir və onların yerinə yetirilməsinin vacibliyini vurğulayır. Müəllim ailə və məktəbə aid əlavə qaydalar müəyyən edib şagirdlərə onları müqayisə və təhlil etməyi və şəxsi düşüncələrini bildirməyi təklif edə bilər.

TAPŞIRIQ

1. Şagirdlərdən sualları cavablandıraraq şəkillərdə təsvir olunan qruplar haqqında danışmaq tələb olunur. Bu tapşırıq şagirdlərin “qrup – sosial birlik” anlayışının ümumiləşdirilməsinə xidmət edir. Həmçinin 1-ci sinifdə “Ailəm” və “Mən və yoldaşlarım” mövzusunda öyrəndikləri ailə münasibətləri, əməkdaşlıq və komanda işi kimi sosial məsələlər bu tapşırığın yerinə yetirilməsində dəstəkləyici rol oynaya bilər.

Tapşırıqda dörd qrup fəaliyyətinə aid şəkillər verilib. Şəkillər ailənin bir süfrə arxasında şən-lən-məsini, şagirdlərin sinifdə layihəni birgə icra etməsini, məktəbdə idman və musiqi fəaliyyətlərini təsvir edir. Müəllim əvvəlcə hər bir şəkli üç suala uyğun cavablandırmağı xahiş edir: 1. “Kim hansı vəzifəni yerinə yetirir?” 2. “Onlar harada bir yerdə ola bilirlər?” 3. “Bu zaman hansı hissləri keçirirlər?”. Müəllim **kim, harada və hansı hissləri keçirirlər** suallarına verilən cavabların ardıcılığına və spesifik məzmununa diqqət yetirməlidir. Şagirdləri düşünməyə və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirməyə təşviq etmək üçün bir şəkli seçib (məsələn: “Uşaq orkestri”) aşağıdakı tipli açıq suallar vermək olar: “Sizcə, niyə dirijor orkestrə üz tutur? Niyə musiqiçilər dirijora tərəf yönəlib onun əllərinə baxır? Musiqinin yaxşı ifası üçün orkestr üzvləri nə edirlər? Sizcə, niyə sevinirlər? Sizcə, bundan sonra nə olacaq?”.

Sonra müəllim bütün şəkilləri müqayisə etməyi təklif edib yekunlaşdırıcı açıq suallar verə bilər. Məsələn: “Şəkillərdəki qrupları birləşdirən nədir? Bu qruplar necə fərqlənir?” Müəllim şagirdləri elə yönəltməlidir ki, onlar şəkildəkilərin fərqli qrupların üzvləri olduqlarını və hər qrupda müxtəlif vəzifələrin olmasını müəyyən etsinlər. Bu müzakirə sosial qruplarda özünüidarəetmə və başqaları ilə münasibətləri idarəetmə qaydaları haqqında təsəvvürlərin inkişafına istiqamətləndirici dəstək verir.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə qohumluq münasibətləri ilə bağlı ailə təcrübələrini təsvir etməyi təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə başqalarına qayğı və hörmət göstərdikləri və ya kiminsə onlara diqqətli yanaşdığı vəziyyətlərə aid nümunələr göstərməyi təklif etmək olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

1. Sosial qrup. Ailə, sinif və komanda insanların yaratdığı qruplardır. Qrup 3–4 nəfərlik, yaxud çox sayda üzvdən ibarət ola bilər. Qrupların məqsədləri də fərqli olur. Məsələn, insanlar məhsul hazırlamaq, layihə üzərində işləmək və digər məqsədlər üçün bir qrupda birləşirlər.

2. Komanda işi və vəzifələr. Komanda, yaxud qrup üzvləri məqsədə çatmaq üçün müxtəlif rollarda çıxış edirlər. İşin uğurlu olması rolların və vəzifələrin üzvlər arasında düzgün bölgüsündən asılıdır. Hər kəs öz rolunu dərk edib əməl edirsə, nəticə də uğurlu olur. Komandanın (qrupun) lideri tapşırıqları bölüşdürür və hər kəsin işini izah edir. Qeydiyyatçı lazımı qeydləri aparır, təqdimatçı birgə işin nəticələrini səsəndirir. Hər kəs özünü fərqli vəzifələrdə sınaq təcrübə qazana bilər. Bir-birinə hörmət, əməkdaşlıq etmək, tapşırıqları yerinə yetirmək, razılığa gəlmək kimi qaydalar isə bütün üzvlər üçün vacibdir. Bunlar müsbət xoş münasibətlər qurmağa və nəticədə uğur qazanmağa kömək edir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- Ailənin hansı yaxın qohumları olur? (*Baba, nənə, əmi, dayı, bibi, xala ailənin yaxın qohumlarıdır.*)
- Valideynlərin, müəllimlərin və şagirdlərin vəzifələri nədən ibarətdir? (*Valideynlər uşaqlarının qayğısına qalır, müəllimlər şagirdləri öyrədir, şagirdlər dərslərini oxuyur.*)
- Hər kəsin öz vəzifəsini yerinə yetirməsinin bizim üçün əhəmiyyəti nədir? (*Bir-birimizə hörmət bəsləmək, birgə işimizdə uğur qazanmaq, uğurumuza sevinmək və bu sevinci bölüşmək.*)

DƏRSDƏN SONRA

Valideynlərlə birgə Koreya yazıçısı Kanq Conq-yonun “Məşğul ailə” adlı kitabına həsr olunmuş müzakirə təşkil oluna bilər. Məktəb kitabxanalarında mövcud olan bu kitab həm valideynlər, həm də uşaqlar üçün maraqlı olan dörd nəfərlik məşğul bir ailədən bəhs edir.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
“Baba”, “nənə”, “əmi”, “dayı”, “bibisi”, “xala” anlayışlarını yaxın qohumluq münasibətlərinə görə əlaqələndirir.	Maraqoyatma tapşırığı, fəaliyyət
Ailədə, sinifdə, komandada və bu tipli qruplarda vəzifə bölgüsünü sosial normaları ifadə edərək müəyyənləşdirir.	Tapşırıq

Mövzu 4. Bir-birimizi dinləyirik
• Dərslük: səh. 17 • İş dəftəri: səh. 9

Altstandartlar	2-4.5.1. Nəzakət qaydalarını sadalayır.
Təlim məqsədləri	• Nəzakət qaydalarına (danışan insanların sözünü kəsməmək, fəal dinləmək, kobud ifadələrdən istifadə etməmək, hadisələrə və onların nəticələrinə etirazını nəzakət qaydaları çərçivəsində empatik dillə ifadə etmək) dair nümunələr göstərir.
Köməkçi vasitələr	
Resurslar	https://www.youtube.com/watch?v=EeasjQYlaf0

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Nəzakətli ünsiyyətin qaydaları.
2. **Fəaliyyət.** “Danışiram, dinləyirəm”.
3. **Öyrənmə.** Hekayə.
4. **Tapşırıq.** Dərslük: tap. №1. İD: №1-4.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ

Mövzu şagirdlərdə səmərəli ünsiyyət üçün vacib olan sosial bacarıqların inkişafına istiqamətlənmişdir. Cəlbətmə mərhələsində 1-ci sinifdə keçilən “Ünsiyyət” mövzusu yada salınaraq

insanlararası münasibətlər haqda müzakirə təşkil oluna bilər. Sonra şəkiləki iki şagirdin dialoquna aid sualları səsləndirərək (*Şəkildə uşaqlar nə edirlər? Sizcə, Elxan Sevil maraqla dinləyirmi? Bunu necə müəyyən etdiniz?*) şagirdlərin cavablarını dinləmək olar.

Müəllim fəaliyyətdən əvvəl şagirdlərə maraqlı bir əhvalatı yada salmağı, onlara düşünmək üçün 2-3 dəqiqə vaxt verdikdən sonra “*Kim əhvalatı xatırlayıb və danışmaq istəyir?*”sualı ilə sinfə müraciət edə bilər. Fəaliyyəti icra edən cütlüklərdə hər bir şagirdin həm dinləyici, həm də nağılçı rolunda olması üçün müəllim vaxtını düzgün idarə etməkdə çətinlik çəkən cütlüklərə növbəni tənzimləməyə kömək etməlidir.

FƏALİYYƏT

“**Danışiram, dinləyirəm**” adlı rollu oyun təşkil edilir. Bu fəaliyyəti yerinə yetirməklə şagirdlər başqasını diqqətlə dinləmək, fikirlərini bölüşmək bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Müəllim müzakirə sualları ilə (*Əhvalatı danışanda yoldaşınızın sizi diqqətlə dinlədiyini nədən bildiniz? Siz yoldaşınızı diqqətlə dinləmək üçün nə etdiniz?*) şagirdlərin nəzərini dialoq prosesinin xüsusiyyətlərinə yönəldir. Müsahibini müşahidə edərək ünsiyyətin qeyri-verbal vasitələrinə (*mimika və jestlər*) və həmin işarələrin mənasına fokuslanmaq tövsiyə olunur.

Üçüncü sual (*Yoldaşınızın sizə verdiyi ən maraqlı sual hansı idi?*) şagirdlərin dialoqun məzmununa aid düşüncələrini ifadə etməsi üçün imkan açır. Müəllim müzakirə zamanı uşaqların keçirdiyi hisslər haqda əlavə suallar verə bilər. Məsələn, “*Dostunuz əhvalatını danışanda hansı hisslər keçirdi? Bunu necə bildiniz? Siz hekayənizi danışarkən hansı hissləri keçirdiniz?*” kimi sualların köməyi ilə müəllim sosial-emosional öyrənməni təşviq edir.

ÖYRƏNMƏ

Öyrənmə mətni “Kobudlar ölkəsi” adlı alleqorik xarakterli mətn formatında verilib. Təlim nəticələri monstr personajlar vasitəsilə yumoristik üslubda açıqlanır. Müəllim bir gün əvvəl uşaqlardan evdə kiminsə monstr oyuncaqlarının olub-olmadığını soruşaraq onları sinfə gətirməyi xahiş edə bilər. Belə olan halda öyrənməni kiçik səhnəcik formatında təşkil etmək mümkündür. Bu, dərsi daha cəlbedici edə bilər.

Müzakirədə “Sizcə, monstrlar niyə birlikdə öyrənməyi, oynamağı və dost olmağı bacarmırdılar?” sualı ünsiyyət problemlərinin səbəb-nəticə əlaqəsinin təhlilinə yönəlmişdir.

İkinci sual (“*Siz onlara necə kömək edərdiniz?*”) şagirdləri problemin həlli yollarının axtarışına istiqamətləndirir.

“*Monstrların ölkəsi üçün hansı adı təklif edərdiniz?*”sualı şagirdləri əhvalatın sonunu proqnozlaşdırmağa sövq edir.

Mətnin müzakirəsində ikinci variant kimi “dilemmanın təhlili” yanaşması da tətbiq oluna bilər. “Monstrlar heç bir qaydaya əməl etməmək qərarına gəlirlər. O zaman Kobudlar ölkəsində nə baş verir?” sualı alternativ davranışlar və bunun nəticələrinin müzakirəsinə şərait yaratmaqla şagirdlərin müxtəlif fikirləri anlaşdırmağa və qaydaların əhəmiyyətini dəyərləndirməsinə kömək edə bilər.

TAPŞIRIQ 1. Bu tapşırıqda şagirdlərin öyrəndikləri nəzakət qaydalarını müxtəlif situasiyalarla əlaqələndirməsi gözlənilir. Onlar hər situasiyada ünsiyyətin qeyri-verbal vasitələrini təhlil edərək qaydanın pozulması, ya pozulmaması barədə qərar verməlidirlər.

- Danışana diqqətlə qulaq asıram.
  - Danışana diqqətlə baxıram.
  - Kimsə kobudluq edirsə, ona başqalarına mane olduğunu sakitcə deyirəm.
  - Danışanın sözünü kəsmirəm, onu sonadək dinləyib sonra cavab verirəm.
- (a – 4, b – 2, c – 1, d – 3)

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə rollu oyundakı qaydaları adlandırmağı təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən səmərəli ünsiyyət qaydalarının fərqli ictimai qruplar üçün (məsələn, iş kollektivində, idman komandasında) əhəmiyyətini soruşmaq olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

Fəal dinləmə danışıq zamanı başqalarının fikirlərini başa düşməyə kömək edən bir dinləmə növüdür. Bu dinləmə növündə yalnız mesajı dinləməyə deyil, danışanın bölüşmək istədiyi fikirləri, təcrübələrini ifadə etmək səyinin arxasında dayanan hisslərə, fikirlərə və düşüncələrə də diqqət yetirilir. Fəal dinləmədə empatiya mühüm rol oynayır. Özünü danışanın yerinə qoymaq, mühakimə etmədən dinləmək və başa düşüldüyünü qarşı tərəfə çatdırmaq empatiyanın əsas elementləridir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- Nəzakət qaydalarına nələr daxildir? (Danışan insanların sözünü kəsməmək, fəal dinləmək, kobud ifadələrdən istifadə etməmək, hadisələrə və onların nəticələrinə etirazını nəzakət qaydaları çərçivəsində empatik dillə ifadə etmək)
- Nəzakət qaydalarına əməl etmək nə üçün vacibdir? (Nəzakət qaydalarına əməl etmək dostlaşmaya, qrup tapşırıqlarını və ya sinif layihəsini uğurla yerinə yetirməyə, insanlar arasında mehriban münasibətləri qurmağa, komanda işində kömək edir.)

DƏRSDƏN SONRA

Yoldaşlarınızın nəzakət qaydalarına necə əməl etdiklərini müşahidə edin. Qaydalara əməl etməyənlər olarsa, bunu nəzakət qaydalarına uyğun onlara bildirin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Nəzakət qaydalarına (danışan insanların sözünü kəsməmək, fəal dinləmək, kobud ifadələrdən istifadə etməmək, hadisələrə və onların nəticələrinə etirazını nəzakət qaydaları çərçivəsində empatik dillə ifadə etmək) dair nümunələr göstərir.	Maraqoyatma tapşırığı, fəaliyyət, tapşırıq

2-ci BÖLMƏ

Dəyərlər və sağlamlıq

Mövzu №	Adı	Saat	Dərslik (səh.)	İş dəftəri (səh.)
Mövzu 5	Dövlətimiz	1	22	13
Mövzu 6	Müxtəliflik	1	25	15
Mövzu 7	Hüquqlarımız	1	28	17
Mövzu 8	Sağlam həyat	1	31	19
	Ümumiləşdirici dərs		34	21
KSQ		1		
	CƏMİ	5		

Bölmənin qısa icmalı

Bölmə, əsasən, sosial yönümlüdür. Bölmənin ümumi məzmunu dövlət atributlarını tanıyan və uca tutan, yaşadığı etnokultural mühitdə bəşəri dəyərlərə hörmət edən, öz hüquqlarını bilən və qoruyan, özündə sağlam həyat tərzinin əsas aspektlərinə uyğun vərdişlər tərbiyə edən fəal vətəndaşın formalaşdırılmasına yönəlmişdir.

“Dövlətimiz” mövzusu Azərbaycan Respublikasının dövlətçilik atributlarının tanınmasını nəzərdə tutur. 1-ci sınıfdə dövlət rəmzləri ilə tanışlıqdan sonra dövlətimizə aid prezident, ərazi, ordu, milli pul, dövlət dili kimi atributların mahiyyəti və dövlətə aid atributlara hörmət etməyin vətəndaşın borcu olması şagirdlərin diqqətinə çatdırılır. Bu tipli mövzular uşaqların Azərbaycan dövlətçiliyinə sədaqət ruhunda, milli ideoloji ruhda tərbiyə olunmasına xidmət edir. İbtidai siniflərdə təməli qoyulan bu bilik və bacarıqlar sonralar onlarda milli azərbaycançılıq ideologiyasının digər komponentlərinin də keyfiyyətlə formalaşdırılmasına imkan və şərait yaradır.

“Müxtəliflik” mövzusu çox maraqlı mövzudur. Mövzu etnokultural mühitdə insanları birləşdirən dəyərlərdən və bu dəyərlərin daşıyıcıları olan insanlardan bəhs edir. Multikultural dəyərlərə hörmətlə yanaşmaq kimi yüksək mədəniyyət və davranış modeli formalaşdırmağa istiqamətlənmiş təlim nəticəsinin məktub formatı ilə reallaşdırılması şagirdlər üçün geniş təxəyyül və maraqlı fəaliyyət meydanı açır.

“Hüquqlarımız” təhsil, sağlamlığın qorunması və seçilən fəaliyyətlə məşğul olmaq kimi əsas insan hüquq və azadlığının şərhinə istiqamətlənmişdir. İbtidai siniflərdən başlayaraq insan hüquqlarının öyrədilməsi şagirdlərdə öz qüvvələrinə, bilik və bacarıqlarına inam yaranmasına, onların cəmiyyət üçün fəal vətəndaş kimi böyümələrinə kömək edir. Belə mövzular şagirdlərdə müstəqillik, prinsiplilik və qətiyyətlik kimi xüsusiyyətlərin formalaşdırılmasına və sonrakı təlim prosesində hüquqi və mənəvi biliklərin mənimsənilməsinə zəmin yaradır.

“Sağlam həyat” mövzusunun da müəyyən mənada sosial yönümlü hesab etmək olar. Mövzunun məqsədi sağlam həyat tərzini şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun meyarlarla təbliğ etməkdir. Sağlam həyat təzi gümrah yaşamağı və xəstəliklərdən uzaq olmağı nəzərdə tutur. İbtidai siniflərdə formalaşdırılan faydalı vərdişlərin davamlı olması nəzərə alınarsa, sağlam həyat təzi sahəsində mənimsənilən biliklər, əldə olunan bacarıqlar insanlar üçün bütün ömür boyu aktuallığını saxlayır.

Bölməyə giriş

Bölməyə giriş kimi müəllim bölmənin əvvəlindəki şəkil və suallar üzrə iş apara bilər. Birinci sınıfdə öyrənilən məlumatlara istinadən dövlət rəmzləri ilə bağlı sorğu təşkil etmək də olar.

Mövzu 5. Dövlətimiz

• Dərslik: səh.22 • İş dəftəri: səh.13

Altstandartlar	2-4.3.1. Dövlətin əlamətlərini sadalayır. 2-4.3.2. Milli iftixar hissi ilə əlaqədar fikirlərini ifadə edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Azərbaycan Respublikasının prezident, ərazi, ordu, milli pul, dövlət dili kimi atributlarını sadalayır. • Zəfər Günü nümunəsində milli iftixar hissi ilə əlaqədar fikirlərini ifadə edir.
Köməkçi vasitələr	"Seçki qutusu"
Resurslar	https://www.preslib.az/press.php?view=thfdnmr

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Dövlətçiliyin atributları barədə sualların cavablandırılması.
2. **Fəaliyyət.** "Cəsurlar ölkəsi".
3. **Öyrənmə.** Dövlətn əlamətləri.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-4. İD: №1-5.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ

Cəlbətmə mərhələsində 1-ci sinifdə keçilən "Ölkəm" mövzusunda istinad oluna bilər. Həmin mövzuda şagirdlər bayraq, gerb və himnin dövlət rəmzləri olmasını öyrənmişlər. Həmçinin paytaxt Bakının, Azərbaycan dilinin və Azərbaycan manatının da adı keçir. 2-ci sinifdə tədris olunan "Dövlətimiz" mövzusu dövlətin digər əlamətlərinin öyrənilməsi ilə bu bilik və bacarıqların daha da dərinləşdirilməsinə istiqamətlənmişdir.

FƏALİYYƏT

"Cəsurlar ölkəsi"

adlı fəaliyyət seçki imitasiyalıdır. Bu fəaliyyəti yerinə yetirməklə şagirdlər dövlətin əsas atributlarından olan ölkə başçısının seçilməsi qaydaları və dövlət idarəçiliyi barədə ilkin təsəvvürlərə yiyələnirlər. Fəaliyyət şagirdlərin ictimai-siyasi sferada formalaşmasını, onların ölkənin həyatında yaxından iştirak edən fəal vətəndaşlar kimi böyüməsini hədəf götürür. Müzakirə sualları ("Ölkə başçısı" nə deməkdir? Siz başçı seçilsəniz, "ölkə"niz üçün hansı işləri görərdiniz?) şagirdlərin bu barədə düşüncələrini ifadə etməsi üçün imkan açır. Müəllim suallara verdikləri cavablara dəstəkləyici münasibət bildirərək şagirdləri həvəsləndirə bilər.

ÖYRƏNMƏ

Öyrənmə mətnində dövlətin əlamətləri və onlara hörmət etməyin vacibliyi açıqlanır.

Prezident, ərazi, paytaxt, milli ordu, milli pul, dövlət dili Azərbaycan dövlətinin əlamətləridir.

Dövlətin başçısı dövləti ən yüksək səviyyədə təmsil edən birinci şəxsdir. O, ölkənin daxilində və xarici münasibətlərdə Azərbaycan dövlətini təmsil edir.

Dövlətimizin ərazisi həm də bizim vətənimizdir. Vətəni qorumaq bizim borcumuzdur. Müəllim nümunə kimi 44 günlük müharibədə möhtəşəm qələbəmizi yada salıb ordumuzun əsgər və zabitlərinin qəhrəmanlığı haqqında danışa bilər.

Azərbaycan dili dövlət dilidir. Ən mühüm dövlət sənədləri Azərbaycan dilində yazılır.

Azərbaycan manatı da dövlətimizin əlamətlərindəndir. Ona görə də onu cırmaq, əzmək, üstünü yazmaq olmaz.

Hər bir vətəndaş dövlət rəmzlərinə və dövlətin digər əlamətlərinə hörmətlə yanaşmalıdır. Biz Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarıyıq.

TAPŞIRIQ

Şagirdlər 1-ci tapşırığı icra edərkən 1-ci sinifdə öyrəndikləri "Ölkəm" mövzusunun girişində Azərbaycanın xəritəsi ilə tanış olmaları nəzərə alınsa, Azərbaycanın ərazisini göstərən şəkli seçmək şagirdlər üçün çətin olmamalıdır.

2-ci tapşırıq sintez bir anlayışı müəyyən etməyi nəzərdə tutur. Xarıbülbül çiçəyini şagirdlər 1-ci sinifdən Zəfərimizin, Qarabağımızın, Şuşamızın və şəhid olan əsgərlərimizin xatirəsinin simvolu kimi tanıyırlar. Bu çiçəyin milli pulun üzərində təsvir olunması Qarabağ, Şuşa, şəhid olan əsgərlərimizin xatirəsi və Azərbaycan dövləti anlayışlarını bir araya gətirir. Şagirdlər anlayışları əlaqələndirərək 44

günlük müharibədəki qələbəni Azərbaycan dövlətinin adı ilə bağlayırlar. Bununla onlar Azərbaycanın təmsalında dövlət obrazının semiotik modelini yaratmış olurlar.

3-cü tapşırıq şagirdlərdən bir qədər düşünməyi tələb edir. Birinci uşağın fikrinə ikinci şagirdin cavabı milliyət və vətəndaşlıq statusu kimi məsələləri araşdırmağı nəzərdə tutur. Bu tapşırığın yerinə yetirilməsində şagirdlərə müəllimin yardımı lazım ola bilər. Müəllim şagirdləri elə yönəltməlidir ki, onlar başqa

dövlətlərin varlığını və hər dövlətin özünə aid atributları olduğunu anlaşırlar. Bunun üçün onların tanıyıb bildiyi ölkələrin adlarını sadalamalarına şərait yaratmaq olar.

4. Azərbaycan! Azərbaycan!

Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!

Bu tapşırıq bir neçə dövlət əlamətini: Dövlət Himnini, dövlətin ərazisini – Vətən torpağını qoruyan qəhrəman övladları – Milli Ordu anlayışlarını birləşdirir. Tapşırığın icrası Azərbaycan övladlarının 44 günlük müharibədəki qəhrəmanlığı ilə əlaqələndirilə bilər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə dövlətçiliyin atributlarını sadalamağı təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən dövlət atributlarının əhəmiyyətini və atributlara hörmət etməyin nə üçün vacib olduğunu soruşmaq olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

1. Dövlətin ərazisi. Dövlət ərazi prinsipinə əsasən qurulur. Dövlətin qanunları və səlahiyyətləri müəyyən bir ərazidə yaşayan insanlara şamil edilir. Bu ərazi dövlətin suverenlik sahələrini ayıran sərhədlərlə müəyyən edilir və bir qayda olaraq, həmsərhəd olan bütün dövlətlər tərəfindən rəsmi müqavilə əsasında təsdiqlənir.

2. Ordu. Dünyanın əksər ölkələrində ordu dövlətçiliyin atributudur. 2500 il əvvəl çinli mütəfəkkir Sun Tzu ordunun ən mühüm vəzifəsinin müharibə deyil, hərbi güc faktı ilə müharibənin qarşısını almaq olduğunu ifadə etmişdir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Dövlət atributlarına nələr daxildir? (*Dövlətimizin başçısı, ərazisi, ordusu və milli pulu.*)
- Azərbaycan dilinin dövlətimizin atributu olmasını nə sübut edir? (Ən mühüm dövlət sənədləri Azərbaycan dilində yazılır.)
- Dövlətimizin atributlarını nə üçün uca tutmalıyıq? (*Dövlətimiz hər yerdə öz atributları ilə tanınır... – şagirdlərin verdiyi uyğun cavablar qəbul olunur.*)

DƏRSDƏN SONRA

Yoldaşlarınızın dövlətimizin atributlarına münasibətini müşahidə edin və münasibət bildirin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Azərbaycan Respublikasının prezident, ərazi, ordu, milli pul, dövlət dili kimi atributlarını sadalayır.	Fəaliyyət, tapşırıqlar 1, 3
Zəfər Günü nümunəsində milli iftixar hissi ilə əlaqədar fikirlərini ifadə edir.	Tapşırıqlar 2, 4, sual-cavab

Mövzu 6. Müxtəliflik

• Dərslik: səh. 25 • İş dəftəri: səh.15

Altstandartlar	2-4.6.1. Multikultural dəyərlərə hörmətlə yanaşır. 2-4.6.2. Dinlər haqqında sadə təsəvvürləri izah edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Müxtəlif dillər, irqilər, dinlər haqqında məlumatları təqdim edir. • Müxtəlif dillər, irqilər haqqında məlumatları müzakirə edir. • Multikultural dəyərlərə hörmətlə yanaşmağın əhəmiyyətini izah edir. • Fərqli dinləri birləşdirən dəyərləri (mehriban olmaq, bir-birinə hörmət etmək, bir-birinə kömək etmək) sadalayır.
Köməkçi vasitələr	Ağ kağız, rəngli karandaşlar, qara, sarı və qəhvəyi rəngli saplar, düymələr və yapışqan
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Dillər və dinlər mövzusunda müzakirə.
2. **Fəaliyyət.** “Gülən smaylik”.
3. **Öyrənmə.** Məktub.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-3.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ

Mövzu şagirdlərin mədəni müxtəlifliyi öyrənməsinə, fərqli dillərə, dinlərə və adət-ənənələrə hörmətlə yanaşmasına hədəflənib.

Cəlbətmə mərhələsində 1-ci sinifdə keçilən “Dillər” və “Dinlər” mövzuları yada salınaraq dün-yada müxtəlif dildə danışan və fərqli dinlərə etiqad edən insanların olması barədə müzakirə təşkil edilə bilər. Müəllim “*Hansı ölkələri tanıyırsınız? Bu ölkələr haqda nə bilirsiniz?*” sualları ilə sinifə müraciət edib şagirdləri müzakirəyə hazırladıra bilər. Sonra şəkil-dəki dünya xəritəsi üzərində duran uşaqlara aid sualları səsləndirərək (“*Şəkildəki uşaqları fərqlən-*

dirən əlamətlər hansılardır? Onları birləşdirən nədir? Bu fotosəkli necə adlandırardınız?”) şagirdlərin cavablarını dinləmək olar.

FƏALİYYƏT

“Gülən smaylik” adlı yaradıcı fəaliyyət qruplarda təşkil edilir. Hər qrup hazırladığı “Gülən smaylik”i nümayiş etdirir.

Müəllim təqdimatları canlandırmaq üçün dəstəkləyici suallardan istifadə edə bilər; məsələn: “*Smaylik üçün ad və ölkə seçməli olsaydınız, adı nə olardı, vətəni hara olardı?*”. Təqdimatdan sonra nümayiş olunan əl işlərini müqayisə etmək təklif olunur. Müəllim müzakirə sualları vasitəsilə (“*Smayliklərdə hansı oxşarlıq və fərqlər gördünüz? Dərisinin və saçının rəngi fərqli olan neçə smaylik düzəldə bilərsiniz?*”) şagirdlərin diqqətini smayliklərin oxşar və fərqli xüsusiyyətlərinə yönəldir.

ÖYRƏNMƏ

Məktub janrında işlənmiş mətn formatında verilib. Təlim nəticələri xaricə köçən və təhsilini orada davam etdirən Sənan adlı personajın dostlarına yazdığı məktubda əhatə olunub. Mətn vasitəsilə şagirdlər multikultural mədəniyyətə Sənanın gözü ilə baxır və anlayışın mahiyyətini başa düşürlər. Sənan müxtəlif ölkələrdən gələn uşaqlarla necə ünsiyyət qurması, uşaqların öz ölkələrinin mədəniyyəti haqda məlumatları paylaşdığı dostlaşması barədə təcrübələri təsvir edir. Multikultural sinifdə uşaqlarla uğurlu qarşılıqlı münasibətlər qurmaq üçün hörmət, qayğı, dəstək kimi dəyərlərin vacibliyi vurğulanır.

Müzakirə (“*Başqa ölkələrə aid məlumatları bilmək nə üçün vacibdir?*”) müxtəlifliyi öyrənməyin səbəblərini araşdırmağa yönəlmişdir. Müəllim spesifik situasiyaları misal gətirməklə müzakirədə dəstəkləyici rol oynaya bilər. Məsələn: “*Başqa ölkəyə səyahət edərkən həmin ölkəyə aid məlumatları əvvəlcədən öyrəndə biz oradakı insanlarla daha uğurlu ünsiyyət qururuq.*”

İkinci sual (“Əgər məktəbinizə başqa ölkədən şagird gəlsə, ona necə kömək edərsiniz?”) şagirdləri sosial bacarıqları haqqında düşünməyə təşviq edir.

Üçüncü sualın (“Sizcə, Sənan Azərbaycan Respublikası haqqında təqdimatında nədən danışımalıdır?”) əvvəlki – “Dövlətimiz” mövzusu ilə əlaqələndirilməsi tövsiyə olunur.

TAPŞIRIQ

1. Tapşırıqda şagirdlərin “müxtəliflik”, “dostluq”, “mehriban münasibət” anlayışlarını müvafiq şəkillərlə əlaqələndirməsi gözlənilir. Onlar hər bir şəkli təhlil edərək anlayışlara zidd olan birinci və üçüncü şəkli istisna etməli, ikinci və dördüncü şəkli seçib əsaslandırmağa çalışmalıdırlar. “Müxtəliflik” və “dostluq” anlayışlarına zidd olan şəkillərə aid izahatın verilməsi də təklif oluna bilər.

2. Sənanın yeni məktəbi haqqında verilmiş hansı fikirlər yanlıştır?

- Məktəbdəki uşaqların hamısı eyni ölkədənir (yanlış).
- Müəllim müxtəlif dinlərin dəyərlərindən danışdı (doğru).
- Məktəbdə hər kəsə hörmətlə yanaşırlar (doğru).
- Uşaqların hər biri öz dilində danışır və heç kim bir-biri ilə maraqlanmır (yanlış).

Müəllim şagirdləri məktuba yenidən baxıb öz yalan-doğru cavablarını müəyyənləşdirməyi təklif edə bilər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə dərslikdə “dostluq” anlayışını əks etdirən şəkilləri tapıb göstərmək və izah etmək təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə “Mədəni müxtəlifliyin öyrənilməsi bərabər və ədalətli münasibətlərin qurulmasına necə kömək edir?” sualını cavablandırmaq təklif oluna bilər.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

Müxtəliflik. Mədəni müxtəlifliyi öyrənərək şagirdlər fərqləri tanımaq və pozitiv, açıq fikirlə qəbul etmək imkanı əldə edirlər. Saç və dəri rəngi, geyim və digər zahiri fərqləri müzakirə etmək və dəyərləndirmək öyrənənləri həmyaşıdlarının mənşəyi, mədəni adət-ənənələri, dini inancları haqqında öyrənməyə istiqamətləndirir. Mövzu yuxarı siniflərdə davam etdirildikcə şagirdlərin başqalarına hörmət etmək, sosial münasibətlərin qurulmasında məsuliyyətli olmaq kimi sosial bacarıqları da inkişaf edir.

Müxtəlifliyin öyrədilməsi prosesində müəllim şagirdlərin diqqətini inklüzivlik və bərabərlik kimi dəyərlərə də yönəldə bilər.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslikdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- Mədəni müxtəliflik nə deməkdir? (İnsanların geyimi, adət-ənənələri, dili və dinin fərqlənməsi)
- Dinləri birləşdirən əsas dəyərlər nələrdir? (Ətrafdakılara qarşı mehriban olmaq və bir-birinə kömək etmək)

DƏRSDƏN SONRA

Ətrafınızdakı insanların fərqli dillərə, dinlərə və adət-ənənələrə necə yanaşmalarını müşahidə edin. Lazım hesab edərsinizsə, münasibət bildirin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Müxtəlif dillər, irqlər, dinlər haqqında məlumatları təqdim edir.	Fəaliyyət, tapşırıq 1
Multikultural dəyərlərə hörmətlə yanaşmağın əhəmiyyətini izah edir.	Tapşırıq 2, sual-cavab
Fərqli dinləri birləşdirən dəyərləri (mehriban olmaq, bir-birinə hörmət etmək, bir-birinə kömək etmək) sadalayır.	Sual-cavab

Mövzu 7. Hüquqlarımız

• Dərslük: səh. 28 • İş dəftəri: səh. 17

Altstandartlar	2-4.4.1. İnsan hüquqları barədə təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.
Təlim məqsədləri	• Təhsil almaq, sağlamlıq, istirahət, sevdiyi fəaliyyətlə məşğul olmaq barədə təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.
Köməkçi vasitələr	
Resurslar	http://www.scfwca.gov.az/store/media/U%C5%9Faq%20h%C3%BCquqlar%C4%B1%20haqq%C4%B1nda%20BMT%20Konvensiyas%C4%B1.pdf

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Şagirdlərin sevdiyi məşğuliyyətlə bağlı sorğu.
2. **Fəaliyyət.** “Kim haqlıdır?”.
3. **Öyrənmə.** İnsan hüquqları.
4. **Tapşırıq.** Dərslük: tap. №1-2. İD: №1-5.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Mövzuya girişdə iki şagird sevdiyi məşğuliyyətdən danışır. Sevdiyi fəaliyyətlə məşğul olmaq həm "Uşaq hüquqları haqqında" konvensiyada, həm də "İnsan hüquqları haqqında" Ümumi Bəyannamə də təsbit olunmuş hüquqdur.

Müzakirə üçün verilmiş “Sizin sevdiyiniz məşğuliyyət hansıdır?” sualına şagirdlərin cavabı çox geniş spektrdə ola bilər. Nə qədər rəngarəng olsa da, müəllim cavabları dinləyib ikinci müzakirə sualına keçməlidir, çünki dərsin məqsədi sevilən məşğuliyyətlərin araşdırılması deyil. İkinci müzakirə sualı da, əslində, şagirdlərdən tam cavab tələb etmir, çünki bu sualın tam cavabı mövzunun sonunda açılır.

FƏALİYYƏT “Kim haqlıdır?” adlı mətn mühakimə xarakterlidir və mövzunun girişində qoyulan sorğunun davamı kimi qavranılır. “Sevdiyiniz işlə məşğul olmağınza qarşı çıxsalar, onda özünü necə hiss edirsiniz?” Mətnə bu fikir Fəridənin Leylaya gileyi ilə ifadə edilir. Fəridə qardaşının onun futbol komandasına yazılmaq arzusuna qarşı olduğunu söyləyir.

Qızların futbol oynamaq həvəsi cəmiyyətimizdə hələ ki stereotiplərlə qarşılaşır. İnsanlarımız gender bərabərliyini qəbul etsələr də, bəzi valideynlər qız övladlarının tərbiyəsində onların özünü-ifadəsinə, öz ayaqları üstündə möhkəm dayanan sosial məsuliyyətli şəxsiyyət kimi böyüməsinə mənfi təsir edən qadağan üsullarına əl atırlar. Çox vaxt belə düşüncə tərzini ailədəki uşaqlara da keçir.

Fəaliyyət şagirdlərin mühakimələrini bildirmələrinə imkan yaradır. Müəllim çalışmalıdır ki, şagirdlərin son qənaətini məqsədyönlü şəkildə formalaşdırsın. Məsələn, müzakirənin gedişində diqqəti girişdəki dialoqa – oğlanın toxuculuq, qızın karate ilə məşğul olmasına yönəldərək fəaliyyətlərin oğlanlar və qızlar üçün bölünmədiyini söyləmək olar. Futbolu da yalnız oğlanlara aid məşğuliyyət kimi qəbul etmək olmaz. Həvəs göstərən hər kəs futbol oynaya bilər.

ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətnində insanların təhsil, sağlamlıq, sevdiyi fəaliyyətlə məşğul olmaq kimi hüquqları açıqlanır. Mətnin əvvəlində qeyd olunan təməl uşaq hüquqları (ailəsi ilə yaşamaq, ad və soyad daşımaq) 1-ci sinifdə çox səthi toxunulan “hüquq” anlayışını genişləndirir və şagirdlərin indiyə qədər öyrəndikləri hüquqların tam siyahısını onların diqqətinə çatdırır. Mətnə yalnız hüquqlar sadalanmır, həmçinin bu hüquqlardan istifadənin mexanizmi açıqlanır:

• Təhsil hüququ necə reallaşır? – *Biz məktəbin sinif otaqlarından, kitabxanasından, idman zalından və dərslüklərdən pulsuz istifadə edirik.*

• Sağlamlığın qorunması hüququ bizə nə verir? – *Bu hüquq bizə xəstələndikdə pulsuz tibbi xidmət almaq imkanı verir.*

• İstirahət və asudə vaxtdan istifadə etmək hüququ nədir? – *Bu hüquq insanlara özünün və ətrafdakıların sağlamlığına ziyan vurmayan istənilən istirahət və məşğuliyyət növünü seçməkdə azad olduğunu təsbit edir.*

“Ölkəmizdə bütün insanların eyni hüquqları vardır”. Bu fikir şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, hüquqlar bütün insanlara aiddir.

"Hüquqlar insanların təhlükəsiz, sağlam və xoşbəxt yaşamasına şərait yaradır". Bu fikir mövzunun girişindəki müzakirə sualının artıq aydınlaşmış tam cavabıdır.

Müzakirə

- "Təhsil hüququnun əhəmiyyəti nədədir?"
- "Sağlamlığın qorunması hüququ" nə deməkdir?"
- "Sizcə, sadalanan hansı hüquq daha vacibdir?" sualları ətrafında aparılır. Müzakirədə şagirdlərin uyğun cavabları qəbul olunandır.

TAPŞIRIQ 1. Tapşırıqda şagirdlərdən şəkillərdə təsvir olunmuş uşaqların hüquqlarından danışmaları tələb olunur. Şagirdlər öyrəndiklərinə əsasən bu tapşırığı asanlıqla icra edə bilərlər.

2-ci tapşırıq nisbətən mürəkkəbdir və şagirddən məsələyə kompleks yanaşmağı tələb edir. Bu tapşırığın icrasında müəllim şagirdlərinə yönəldici suallarla kömək göstərə bilər.

- Uşaqların dərs oxumağa və oynamağa vaxtı olmalıdır.
- Şagird bütün günü dərsləri ilə məşğul olmalı, oynamamalıdır.
- Xəstələnən uşağı həkimə aparmaq vacib deyil.
- Biz sağlamlığımıza ziyan vurmeyən istənilən məşğuliyyəti seçə bilərik.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə insan hüquqlarını sadalamağı təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. İnsan hüquqlarının əhəmiyyətinə aid nümunələr göstərməyi təklif etmək olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

"Uşaq hüquqları Bəyannaməsi" 20 noyabr 1959-cu ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu bəyannamə uşaq hüquqlarını qorumaq üçün yetərli deyildi, çünki onu təsdiqləyən dövlətlər üçün heç bir hüquqi məsuliyyət nəzərdə tutulmurdu. Bu səbəbdən ölkələrin hökumətləri, dini liderlər və müxtəlif qurumlarla illərlə davam edən danışıqlardan sonra 20 noyabr 1989-cu ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən təsdiqlənmiş "Uşaq hüquqları haqqında konvensiya" qüvvəyə mindi. Sözügedən müqavilə onu imzalayan bütün dövlətlər üçün məcburidir. Konvensiya həmçinin valideynlərin, müəllimlərin, səhiyyə işçilərinin və uşaq dünyası ilə əlaqəli olan hər kəsin məsuliyyətini əhatə edir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- Uşaqların hansı hüquqları var? ["Təhsil hüququ nə deməkdir?" (Məktəbə getmək, pulsuz təhsil almaq) və ya "Sağlamlığın qorunması hüququ dedikdə nə başa düşürsünüz?" (Xəstələnəndə həkimə getmək, pulsuz müalicə olunmaq.)]

- Hüquqların insanlar üçün əhəmiyyəti nədir? ["Hüquqlarımız olmasa, nə baş verər?" (Təhsil ala bilmərik, sağlamlığımızı qoruya bilmərik ... və s.)]

DƏRSDƏN SONRA

Ətrafınızdakı insanların hüquqlarından necə istifadə etdiyini müşahidə edin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
İnsan hüquqları (təhsil almaq, sağlamlıq, istirahət, sevdiyi fəaliyyətlə məşğul olmaq) barədə təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.	Fəaliyyət, sual-cavab, tapşırıqlar 1, 3, 4.

Mövzu 8. Sağlam həyat

• Dərslük: səh. 31 • İş dəftəri: səh. 19

Altstandartlar	2-3.1.1. İdmanın insan sağlamlığının qorunmasındakı əhəmiyyətini təsvir edir. 2-3.1.2. Sağlam qidalanmanın insan sağlamlığının qorunmasındakı əhəmiyyətini izah edir. 2-3.1.3. Gün rejimi cədvəlini tərtib edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Sadə idman hərəkətlərinin qamətin düzgün formalaşmasındakı rolunu izah edir. • Fiziki dözümlülüğün artırılmasında idmanın əhəmiyyətini izah edir. • Qidaları bitki və heyvan mənşəli olmaqla qruplaşdırır. • Ehtiyaclarına uyğun olaraq (yuxu, istirahət, qidalanma, məktəb, dərs hazırlığı, təmizlik) gün rejimi cədvəlini qurur.
Köməkçi vasitələr	Rəngli karandaşlar, flomaster, şəkillər, kağızdan kəsilmiş ulduzlar
Resurslar	https://mp3.big.az/usaq_mahnisi_-_kim_sevirse_idmani-804469.html https://www.youtube.com/watch?v=Q5sDyH2KJEk

Dərsin qısa planı

- 1. Cəlbətmə.** “Kim sevirse idmanı” mahnısının sədaları altında idman hərəkətləri.
- 2. Fəaliyyət.** İdman edək.
- 3. Öyrənmə.** Sağlam həyat tərzinin əsas aspektləri.
- 4. Tapşırıq.** Dərslük: tap. №1-2. İD: №1-5.
- 5. Özünü yoxlayın.**
- 6. Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Müəllim əllərini irəli, yuxarı, yanlara hərəkət etdirməklə “Kim sevirse idmanı” mahnısını oxuyaraq idman hərəkətləri edir, şagirdlərə də eyni hərəkətləri onunla birgə yerinə yetirməyi təklif edir. İdman hərəkətlərini bitirdikdən sonra şagirdlərə sual verilir:

– “Poladdan olar canı” ifadəsini necə izah edirsiniz?

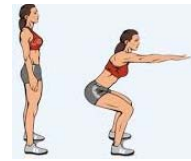
Şagirdlərin bütün mümkün cavabları, məsələn, “bərk olar”, “möhkəm olar”, “dəmir kimi olar”, “daş kimi olar” və s.) qəbul ediləndir.

– Birgə etdiyimiz idman hərəkətlərində hansı bədən hissələrindən və ya üzvlərindən istifadə etdiniz? (Bu sualla şagirdlərə 1-ci sinifdə öyrəndikləri “Bədən hissələri” mövzusu xatırladılır.)

– İdman hərəkətləri edirsinizmi? Günün hansı vaxtlarında idman hərəkətləri edirsiniz? İdman hərəkətlərinin sizə faydasını necə izah edirsiniz?

İKT imkanları olan siniflərdə (videoçarx əvvəlcədən mobil telefona və ya kompüterə yüklənə bilər) “Toplan və kölgəsi” cizgi filmi (<https://www.youtube.com/watch?v=Q5sDyH2KJEk>) nümayiş oluna bilər.

FƏALİYYƏT Fəaliyyət mərhələsində şagirdlər 4 qrupa bölünürlər. Qruplara fərqli idman hərəkətləri etmək tapşırılır. Müəllim idman hərəkətləri nümunəsi tapmaqda çətinlik çəkən qruplara təkliflər verə bilər.

Qruplar idman hərəkətlərini nümayiş etdirir və bu hərəkət zamanı bədən hansı hissələrinin dardıldığını izah edirlər.

Sonra qruplar həmin idman hərəkətlərini 4–5 dəfə təkrar edirlər. Fəaliyyətin nəticəsi olaraq sadə idman hərəkətlərinin bədən dözümlülüğünü artırması və qamətin düzgün formalaşmasında rolunu vurğulanır.

ÖYRƏNMƏ Dərslükdə şagirdlərin diqqəti yuxu, istirahət, qidalanma, gün rejimi, təmizliklə bağlı məsələlərə yönəldilir. Axşam saat 21:00-dan sonra yatmaq və səhər tez yuxudan durmaq gün ərzində gümrah olmağımıza, idman etmək güclü və sağlam olmağımıza kömək edir. Sağlam həyat tərzində mühüm rol oynayan səbəblərdən biri də düzgün qidalanmadır. Qidalar da öz növbəsində bitki və

heyvan mənşəli olaraq qruplaşdırılır. Qruplaşmanı apararkən şagirdlərin diqqəti günlük və həftəlik olaraq bu qidaların istifadəsinə yönəldilməlidir. Müəllim 1-ci sinifdə Azərbaycan dili fənnində öyrəndikləri “Gün rejimi”, “İdman”, “Gigiyena qaydaları” və “Sağlam qida” mövzularını şagirdlərə xatırlatmaqla öyrənməni daha səmərəli edə bilər.

Müzakirə

- *Gün rejimi sağlam olmağımız üçün bizə necə kömək edir?*

Şagirdlər “Sağlam həyat tərzini”ni düzgün tərtib olunmuş “Gün rejimi” cədvəli ilə əlaqələndirir, bitki və heyvan mənşəli qidaların qəbul olunmasının zamanını (günün hansı vaxtlarında hansı qidanı qəbul etmək daha düzgün olar), həmçinin sağlamlığa təsirini izah edirlər.

Şagirdlərin tənqidi təfəkkürünün inkişafı üçün ziddiyyətli suallardan da istifadə oluna bilər. Məsələn:

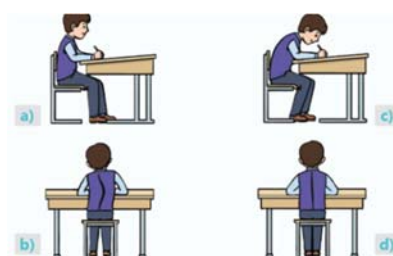
- Əgər gün ərzində su içməsək, nə baş verər?

Müzakirə zamanı şagirdlər gün ərzində su içməyin sağlamlıq üçün əhəmiyyətli olması nəticəsinə gəlirlər.

Müzakirə sualları ətrafında verilən bütün mümkün cavabların qəbul edilməsi tövsiyə olunur.

TAPŞIRIQ 1-ci tapşırıqda hər bir şagird öz gün rejimi cədvəlini tərtib edir və yoldaşının tərtib etdiyi cədvəllə müqayisədə oxşar və fərqli fəaliyyətləri müəyyən edir.

2-ci tapşırıqda müəllim əvvəlcə şagirdlərə bir-birinin parta arxasında necə əyləşdiyini müşahidə etməyi tapşır, sonra dərslikdə 2-ci tapşırıqda verilmiş şəkillərdəkinə oxşar əyləşmə müşahidə edib-etmədiklərini soruşa bilər. Şagirdlər qamətin düz olması üçün parta arxasında hansı tərzdə əyləşmənin doğru olduğunu nümayiş və izah etməlidirlər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə səhər yeməyinə daxil olan heyvan mənşəli qidaların siyahısını yazmaq tapşırılı bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə fiziki dözümlülüyü artıran idman hərəkətlərini nümayiş etdirmək tapşırılı bilər.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslikdə verilmiş suallar ətrafında müzakirə təşkil olunur və şagirdlərin mövzunu necə mənimsəməsi müəyyən edilir. Şagirdlərin uyğun cavabları qəbul edilir.

- Sağlam yaşamaq üçün nələrə diqqət etməliyik? (*İdman etməliyik, təmizliyə əməl etməliyik, düzgün qidalanmalıyıq.*)

- Gün boyu istifadə etdiyimiz qidaları necə qruplaşdırmaq olar? [(*Bitki və heyvan mənşəli olmaqla qruplaşdırmaq olar*) və ya “*Bitki mənşəli qidalar hansılardır?*” (*Meyvə, tərəvəz, göyərtili*) və yaxud “*Heyvan mənşəli qidalar hansılardır?*” (*Ət, süd, yumurta*)]

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Sadə idman hərəkətlərinin qamətin düzgün formalaşmasındakı rolunu izah edir.	Fəaliyyət
Qidaları bitki və heyvan mənşəli olmaqla qruplaşdırır.	Sual-cavab
Fiziki dözümlülüyün artırılmasında idmanın əhəmiyyətini izah edir.	Fəaliyyət, sual-cavab
Ehtiyaclarına uyğun olaraq (yuxu, istirahət, qidalanma, məktəb, dərs hazırlığı, təmizlik) gün rejimi cədvəlini qurur.	Sual-cavab, tapşırıq 1, 2

3-cü BÖLMƏ

Materiallar və təhlükəsizlik

	Adı	Saat	Dərslik (səh.)	İş dəftəri (səh.)
Mövzu 9	Təbii və təbii olmayan materiallar	1	36	23
Mövzu 10	Materialların xassələri	1	39	25
Mövzu 11	Materialların istifadəsi	1	42	27
Mövzu 12	Elektriklə işləyən avadanlıqlar	2	45	29
Mövzu 13	Elektron cihazlar və biz	1	49	31
	Ümumiləşdirici dərs		52	33
	KSQ	1		
	CƏMİ	7		

Bölmənin qısa icmalı

Bölmə elmi və sosial mövzuları əhatə edir. İlk üç mövzu: “Təbii və təbii olmayan materiallar”, “Materialların xassələri”, “Materialların istifadəsi” kimya elmi sahəsində baza biliklərin əldə edilməsində atılan ilk addımlardır, həmçinin bu mövzular 1-ci sinifdə kimya sahəsində öyrənilmiş biliklərin davamlılığını təmin edir.

“Təbii və təbii olmayan materiallar” mövzusunda şagirdlərdə materialları fərqləndirmək bacarıqları aşılır. Mövzuda Yer səthində rast gəlinən, bitkilərdən və heyvanlardan əldə edilən və emal prosesinə məruz qalmayan materiallar təbii, emal prosesindən keçən bütün materiallar isə “təbii olmayan” materiallar kimi təsnif edilir. Müxtəlif fəaliyyət və tapşırıqlarla şagirdlərin gündəlik həyatda qarşılaşdıqları materialları fərqləndirməsi ilə mövzu üzrə məqsədə nail olunur.

“Materialların xassələri” mövzusunda şagirdlərin 1-ci sinifdə öyrəndikləri biliklər genişləndirilir. Onlar materialların maqnitlənən, maqnitlənməyən, suda batan, suda batmayan xassələrini müəyyən edirlər. Əşyaları hazırlandığı materialın bir neçə xassəsinə görə təhlil və təsviretmə bacarığının şagirdlərdə inkişaf etdirilməsi əsas məqsədlərdəndir.

“Materialların istifadəsi” mövzusunda şagirdlər əvvəlki mövzularda qazanılmış bilik və bacarıqlarını qoyulmuş problemin həllinə yönəldərək təcrübədə sınaqdan keçirirlər. İnşaat işlərində və digər sahələrdə təbii materialların harada, necə istifadə olunmasına dair fikir yürüdürlər.

Fizika elmi sahəsində baza bilik verən “Elektriklə işləyən avadanlıqlar” mövzusu üzrə şagirdlər “elektrik avadanlıqları”, “elektrik şəbəkəsi” və “elektrik yuvası” anlayışlarını öyrənirlər. Şagirdlər materialları elektrik keçiriciliyinə görə fərqləndirir, elektrik avadanlıqlarından təhlükəsiz istifadə qaydalarını sadalayırlar. Şagirdlərin yaş səviyyəsini nəzərə alaraq bu mövzuda “elektrik cərəyanı”, “elektrik enerjisi”, “naqıl” və “dielektrik” kimi anlayışlardan istifadə edilməsi tövsiyə olunmur.

Bu bölmə üzrə sonuncu olan “Elektron cihazlar və biz” mövzusu sosial yönümlüdür. Bu mövzu 2-ci sinif şagirdlərində elektron cihazlardan faydalı məqsədlər üçün istifadə olunması, onlardan istifadə zamanı əməl edilməli qaydalar haqqında bilik və bacarıqların formalaşdırılmasına istiqamətlənmişdir.

Bölməyə giriş

Bölmənin ilk səhifəsində mövzulara hazırlıq kimi şəkil üzrə iş təşkil edilə bilər. Şagirdlərin diqqəti şəkildə verilmiş stola, stolun hazırlandığı materiala, həmin materialın təbii olub-olmamasına və mətbəxdəki elektriklə işləyən avadanlıqlara yönəldilir. “Hazırsınızmı?” başlığı altında verilən suallar ətrafında müzakirə təşkil olunur. Müəllim şagirdlərə bölməni əhatə edən əlavə suallar verə bilər.

Mövzu 9. Təbii və təbii olmayan materiallar

• Dərslik: səh. 36 • İş dəftəri: səh. 23

Altstandartlar	2-2.1.1. Təbii və təbii olmayan materialları fərqləndirir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Materialları təbii və təbii olmayan materiallar olaraq qruplaşdırır. • Təbii materialları (gil, qum, torpaq, qaya və s.) sadalayır. • Təbii olmayan materialları (plastik, şüşə və kağız) sadalayır.
Köməkçi vasitələr	Rəngli karandaşlar, flomaster, iş vərəqləri, şəkillər, kağızdan kəsilmiş ulduzlar
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Əşyaların hazırlandığı materiallar.
2. **Fəaliyyət.** Sınıfdəki materiallar.
3. **Öyrənmə.** Əşyaların hazırlandığı materialları tanıyaq.
4. **Təpşiriq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-5.
5. **Özünüyü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ Şagirdlərin diqqəti sinifdəki əşyalara yönəldilir. Müəllim onlara gördükləri əşyaları sadalamağı və həmin əşyaların hansı materiallardan hazırlandığını söyləməyi təklif edir. Şagirdlərin cavabları dinlənildikdən sonra müəllim sual verə bilər:

– *Bu materiallardan hansına təbiətdə rast gəlinir?*

Şagirdlər müşahidələrinə əsasən materiallara təbiətdə harada rast gəldiklərini söyləyirlər.

FƏALİYYƏT Fəaliyyət qruplarla iş formasında yerinə yetirilə bilər.

Təklif 1

1. Taxta, şüşə, metal, plastik və kağız başlıqları olan cədvəl çəkin.

Əşya	Taxta	Şüşə	Metal	Plastik	Kağız
1.					
2.					

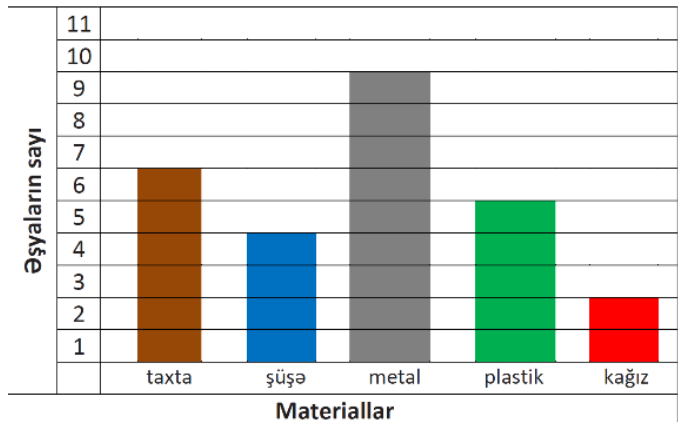
2. Sinifinizdəki əşyaların adını cədvələ qeyd edin. Əşyaların hazırlandığı materiala uyğun olaraq cədvəldə müvafiq sütunda “+” yazın.

Qruplardan cədvəldə hansı materialdan hazırlanmış əşyaların ən çox və ən az olması soruşulur. Müəllim qruplara sual verə bilər:

– Hansı əşya bir neçə material sütununda qeyd olunub? Bunun səbəbini necə izah edərsiniz?

Təklif 2

1. Ətrafınızda olan əşyaların siyahısını yazın.
2. Dərslikdə təsvir olunmuş nümunəyə uyğun dəftərinizdə diaqram çəkin.
3. Taxta materialları qəhvəyi, şüşə materialları göy, metal materialları boz, plastik materialları yaşıl, kağız materialları isə qırmızı rənglə rəngləyin.

Diaqramda hansı materialdan hazırlanmış əşyaların ən çox və ən az olması soruşulur.

Fəaliyyət həm də şagirdlərin müşahidə və tədqiqat bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir.

ÖYRƏNMƏ Mətnə əsas diqqət materialların təbiətdə hazır halda tapılmasına görə təbii və təbii olmayan materiallara bölünməsinə yönəldilir. *Təbii materiallar hansılardır?* Bunlar Yer səthində rast gəlinən daş, qum, çınqıl və s.-dir. Bitkilərdən və heyvanlardan əldə edilən və emal prosesinə məruz qalmayan xammal materiallar da təbii materiallar kimi təsnif olunur. Emal prosesindən keçən bütün materialların ilkin xammalı təbii olsa belə, onlar “təbii olmayan” materiallar kimi təsnif edilir. Bu mənada “təbii olmayan” termini burada, əslində, şərtidir.

Başqa sözlə, məsələn, kağızın ilkin xammalı ağac materialı olsa da, kağız “təbii olmayan” materialdır, çünki təbiətdə sərbəst halda kağız tapmaq mümkün deyil, kağızı insan istehsal edir. Yaxud istifadə etdiyimiz şüşə qumdan düzəldilsə də, təbii material hesab olunmur, çünki o, təbiətdə hazır şəkildə yoxdur.

Müzakirə

- Təbiətdə bitkilər olmasaydı, hansı materalları əldə etmək mümkün olmazdı?
- Dəmirdən hansı məqsədlər üçün istifadə olunur?

Müzakirənin gedişində şərh olunur ki, bitki və heyvandan əldə edilən, həmçinin Yer səthində rast gəlinən təbii materiallar olmasaydı, istifadə etdiyimiz əşyalar, o cümlədən təbii olmayan materiallar ola bilməzdi. Şagirdlərdən baramanın hansı heyvandan alındığı soruşula bilər. Əgər şagirdlər baramanın barama qurdundan əldə edildiyi fikrini səsləndirərsə, onlardan ipək parçasının təbii, yoxsa təbii olmayan materiala aid olmasını soruşmaq olar. Müəllim lövhədə ipək parçasının təbii olmayan materiala aid olmasını aşağıdakı kimi izah edə bilər:

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də ipək və yunun heyvandan əldə edildiyi şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Tapşırıq 2 vasitəsilə şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə qavradığı yoxlanılır. Verilmiş materialların qruplaşdırılması aşağıdakı kimi aparıla bilər:

a. Təbii materiallar	yun, daş, qızıl, pambıq
b. Təbii olmayan materiallar	kağız, plastik, ipək, şüşə
c. Metallar	qızıl
d. Bitkidən əldə edilən materiallar	pambıq
e. Heyvandan əldə edilən materiallar	yun

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən materialların təbiətdə tapılmasına görə hansı qruplara bölünməsi soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən təbii və təbii olmayan materialların bir-birindən hansı xüsusiyyətə görə fərqləndiyini soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Hansı materiallara təbiətdə rast gəlinir? (*Yer səthində rast gəlinən daş, qum, gil, təbaşir, qızıl və dəmir kimi materiallar, bitkilərdən və heyvanlardan alınan materiallar.*)
- İnsanların hazırladıkları hansı materialları nümunə göstərə bilərsiniz? (*Kağız, şüşə, plastik.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Təbii və təbii olmayan materialları sadalayır.	Fəaliyyət
Əşyaları hazırladıkları materiallara görə qruplaşdırır.	Sual-cavab
Təbii və təbii olmayan materialları fərqləndirir.	Tapşırıq 1, sual-cavab

Mövzu 10. Materialların xassələri

- Dərslik: səh. 39
- İş dəftəri: səh. 25

Altstandartlar	2-2.1.2. Materialların xassələrini təsvir edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Materialların xassələrini (hamar, hamar olmayan, maqnitləşən, maqnitləşməyən, suda üzən, suda batan) sadalayır. • Əşyaları hazırladıkları materialların xassələrinə görə fərqləndirir.

	• Əşyaları hazırladıqları materialların xassələrinə görə qruplaşdırır.
Köməkçi vasitələr	Maqnitli və maqnitsiz şəkillər, kağızdan kəsilmiş ulduzlar, ip, kiçik dəmir parçası
Resurslar	

Dərsin qısa planı

- 1. Cəlbətmə.** “Balığı tut” oyunu.
- 2. Fəaliyyət.** Suda üzən və suda batan materiallar.
- 3. Öyrənmə.** Əşyaların hazırladığı materialların xassələrinə görə fərqləndirilməsi.
- 4. Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-5.
- 5. Özünü yoxlayın.**
- 6. Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Müəllim ucuna kiçik dəmir parçası bağlanmış ip və soyuducu üçün şəkilli maqnitlərdən istifadə edərək dərslikdəki fəaliyyəti həyata keçirə bilər. Partanın üzərinə maqnitli və maqnitsiz şəkillər qarışıq düzülür. “Balığı tut” oyunu iki komandada oynanılır. Hər qrupdan iki şagird növbə ilə kiçik dəmir parçası bağlanmış iplə şəkilləri götürməyə çalışır. Sonda ən çox şəkil toplayan qrup qalib olur. Müəllim qalib qrupu kağızdan kəsilmiş ulduzlarla mükafatlandırır.

Oyundan sonra müəllim sual verə bilər:

- Hansı şəkilləri götürmək asan idi? Nə üçün?
- Gündəlik həyatda hansı əşyaların bir-birinə yapışmasını müşahidə etmişiniz?

Şagirdlər öz müşahidələrindən sadə nümunələr gətirərək əşyaların maqnitlənməsinə dair fikirlər söyləyə bilərlər.

FƏALİYYƏT Fəaliyyət sinifdə yerinə yetirilə bilər. Müəllimə sinfə içərisinə su doldurmaq üçün qab, dəmir, plastik, taxta və gildən hazırlanmış qaşiq gətirməsi tövsiyə olunur. Bir neçə şagirdə dərslikdə verilən fəaliyyəti əyani nümayiş etdirmələri təklif olunur.

Şagirdlərdən qaşıqları suya daxil etdikləri zaman nə müşahidə etdikləri soruşulur:

- Hansı qaşıqlar suda batdı?
- Hansı qaşıqlar suda üzdü?
- Sizcə, buna səbəb nədir?

Bu fəaliyyət şagirdlərdə materialların suda üzmək və suda batmaq kimi xassələrinin olması haqqında təsəvvür yaradır.

ÖYRƏNMƏ Məndə maqnitlənen, suda batan və üzən, yanan və yanmayan materialların xassələri haqqında məlumatlar nümunələrlə təqdim olunur. Şagirdlər müəyyən edirlər ki, metaldan düzəldilmiş əşyalar maqnitləni. Maqnitlənmirsə, demək, həmin əşya metaldan hazırlanmamışdır. Müzakirə şagirdlərin gündəlik həyatlarında istifadə etdikləri, tanıdıqları və qarşılaşdıqları materialların xassələri ətrafında təşkil edilə bilər.

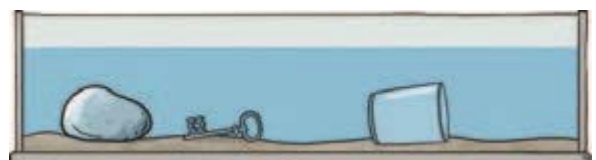
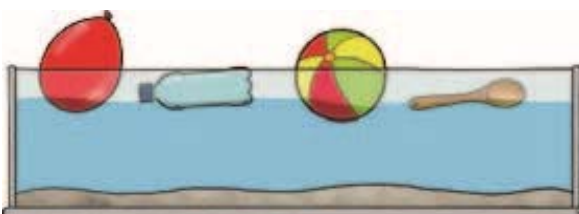
Müzakirə

• *Yemək bişirmək üçün istifadə edilən qazanı hansı materiallardan hazırlamaq olmaz? Fikrinizi əsaslandırın.*

• *Plastik və dəmirdən hazırlanmış sancaqları bir-birindən necə ayırmaq olar?*

Müzakirənin gedişində yanan, yanmayan, suda batan və üzən, maqnitlənen, maqnitlənməyən materiallar fərqləndirilir.

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də suda üzən və batan əşyalar şagirdlərin diqqətinə çatdırılır. Su butulkası, rezin topun və taxta yeşiyin boş və dolu halda suda batması və ya üzməsi də soruşula bilər.

Tapşırıq 2 vasitəsilə şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə qavradıqları yoxlanılır. Müəllim bu tapşırığı iki qrupda oyun şəklində aşağıdakı kimi apara bilər. Müəllim tapşırığa bir neçə nümunə də əlavə edə bilər:

1. Əşyaların şəkilləri qarışıq düzülür.
2. Hər hansı bir əşyanın materialına görə xassələri sadalanır.

Əlavə nümunə:

- “Maqnitlənməyən, suda üzən, təbii olmayan materialdan hazırlanmış əşya?” (Cavab. Rezin top.)
- “Yanmayan, maqnitlənen, təbii materialdan hazırlanmış əşya?” (Cavab. Dəmir qazan.)

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə suda üzən və batan materiallardan hazırlanmış əşyaların xüsusiyyətlərini sadalamaq təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən yanan və yanmayan materialların fərqli xüsusiyyətləri soruşula bilər.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Materialların hansı xassələrini sadalaya bilərsiniz? (*Maqnitləşən, maqnitləşməyən, suda üzən, suda batan, yanan, yanmayan.*)
- Maqnitlənen materialların hansı xassələri var? (*Onlar maqnit tərəfindən cəzb olunur.*)
- Hansı materialdan hazırlanmış əşyalar maqnitlənir? (*Metaladan hazırlanan əşyalar maqnitlənir.*)
- Hansı materialdan hazırlanmış əşyalar suda batır? (*Öz ölçüləri ilə müqayisədə ağır olan əşyalar suda batır.*)
- Suda üzən əşyaların hazırlandığı materialların hansı xassələri var? (*Suda üzən əşyalar yüngül materialdan hazırlanır.*)
- Hansı materialdan hazırlanmış əşyalar asanlıqla yanır? (*Bitkilərdən alınan materiallar asanlıqla yanır.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Materialların xassələrini sadalayır.	Fəaliyyət
Əşyaları hazırladıqları materialların xassələrinə görə fərqləndirir.	Fəaliyyət, tapşırıqlar 1, 2
Əşyaları hazırladıqları materialların xassələrinə görə qruplaşdırır.	Sual-cavab

Mövzu 11. Materialların istifadəsi

- Dərslik: səh. 42
- İş dəftəri: səh. 27

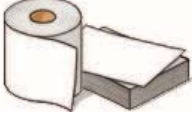
Altstandartlar	2-2.1.3. Materialların istifadə sahələrini izah edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Təbii materiallardan hazırlanan əşyaları sadalayır. • Materialları istifadə təyinatına görə (inşaat işlərində təbii materialların istifadə olunması, keramik məmulatların hazırlanması) izah edir. • Materialları onlardan hazırlanan əşyalarla uyğunlaşdırır.
Köməkçi vasitələr	Plastilin, şəkillər, kağızdan kəsilmiş ulduzlar, taxta, dəmir, şüşə, plastik əşyalar, daş parçası
Resurslar	https://www.youtube.com/watch?v=5zQHrxz6mX8

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Əşyaların hazırlanmasında ağacdan istifadə.
2. **Fəaliyyət.** Ev modeli və materialların istifadəsi.
3. **Öyrənmə.** İnşaatda materiallardan istifadə.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1. İD: №1-5.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ

Müəllim şagirdlərin diqqətini dərsliyə cəlb edərək sual verə bilər:

– Kağız nədən hazırlanır?

Şagirdlər şəkildə gördüklərinə uyğun olaraq uyğun cavablar (ağac yonqarı, ağac qırıntıları, odun, ağac) səsləndirə bilirlər. Bu halda müəllim kağızın hazırlanması prosesinin ardıcılığını lövhədə təsvir edir.

– Necə düşünürsünüz, taxtadan hansı başqa əşyaların hazırlanmasında istifadə olunur?

Şagirdlər gündəlik həyatda qarşılaşdıqları taxta əşyaların adlarını söyləyə bilirlər (stol, stul, qaşiq, mebel və s.).

Sınıfdə İKT-nin tətbiqi mümkün olduğu halda müəllim aşağıdakı linkə keçid edərək kağızın hazırlanması haqqında

qısa məlumat verə bilər: <https://www.youtube.com/watch?v=5zQHrxz6mX8>

FƏALİYYƏT Fəaliyyət sınıfdə kiçik qruplarla həyata keçirilir. Müəllimə bu fəaliyyəti aşağıdakı təkliflərdən uyğun olan birini sınıfdə tətbiq etməsi tövsiyə olunur:

Təklif 1.

- Hər qrupa A4 vərəqdə çəkilmiş rəngli ev rəsmi təqdim olunur.
- Qruplara rəngli plastilinlər verilir.
- Plastilinlər dərslikdəki kimi adlandırılır (sarı – taxta, yaşıl – dəmir, qırmızı – şüşə, göy – plastik, ağ – daş).
- Rəsmdəki evin plastilindən təyinatı üzrə düzəldilməsi tapşırılır.

Təklif 2.

- Hər qrupa A4 vərəqdə çəkilmiş rəngsiz ev rəsmi təqdim olunur.
- Qruplara rəngli kağızlar, qayçı və yapışqan verilir.
- Rəngli kağızlar dərslikdəki kimi adlandırılır (sarı – taxta, yaşıl – dəmir, qırmızı – şüşə, göy – plastik, ağ – daş).
- Rəsmdəki evin rəngli kağızlardan təyinatı üzrə düzəldilməsi tapşırılır.

Yekunda qruplar hazırladıqları modelləri təqdim edir və hansı hissənin hansı materialdan olduğunu əsaslandıraraq izah edirlər.

ÖYRƏNMƏ Mətnə inşaatda təbii materialların müxtəlif məqsədlər üçün istifadəsi haqqında məlumat verilir. Gildən keramik əşyaların, qumdan şüşənin hazırlanması nümunələrlə təqdim olunur. Şagirdlərin yaş səviyyəsi nəzərə alınaraq şüşənin qumdan necə hazırlanması haqqında daha ətraflı yuxarı siniflərdə məlumat veriləcəyi bildirilir. Müzakirə şagirdlərin gündəlik həyatda qarşılaşdıqları materialların hazırlanması və istifadə olunması ətrafında təşkil edilə bilər.

Müzakirə

- Gildən hazırlanan əşyaları hansı məqsədlə istifadə edirsiniz?
- Kağızdan qənaətlə istifadə etməsək, nə baş verər?

Müzakirənin gedişində materialların təyinatına görə düzgün istifadəsi diqqətə çatdırılır.

Müəllim üçün məlumat. *Dulusçuluq* gildən qablar və başqa əşyaların hazırlanması sənətidir. Əvvəllər gildən olan əşyaları əl ilə düzəldir və kömürün üstündə balaca sobalarda bişirirdilər. Sonralar alov yanan daha güclü sobalar quraşdırmağa başladılar, həmçinin dulusçu dəzgahı ixtira etdilər. Gildən təkca qablar deyil, həm də evləri tikmək üçün kərpic və kirəmit hazırlayırdılar.

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də şagirdlərin diqqəti rəqəmlərlə verilmiş materiallar (hər bir materialın adı qeyd olunub) və hərflərlə ifadə olunmuş əşyalara yönəldilir.

Müəllim bu tapşırığa əlavə əşyalar artırmaqla tapşırığı dərinləşdirə bilər. Aşağıdakı nümunə dərslikdəki rəqəm və hərflərə uyğun olaraq verilir.

1 – c, 2 – a, 3 – b

1. Materialları onlardan hazırlanan əşyalarla uyğunlaşdırın.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə ağacdan hazırlanan əşyaları sadalamaq tapşırıla bilər.

Dərinləşdirmə. Keramik əşyalardan harada istifadə olunması soruşula bilər.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslikdə verilmiş suallar ətrafında müzakirə təşkil olunur və şagirdlərin mövzunu necə mənimsəməsi müəyyən edilir.

- İnşaat işlərində hansı materiallardan istifadə olunur? (*Plastik, taxta, təbaşir, qum, şüşə, dəmir, daş.*)
- İstifadə etdiyiniz hansı əşyalar taxtadan hazırlanıb? (*Şagirdlərin verdiyi uyğun cavablar qəbul olunur.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Təbii materiallardan hazırlanan əşyaları sadalayır.	Fəaliyyət
Materialları istifadə təyinatına görə izah edir.	Fəaliyyət
Materialları onlardan hazırlanan əşyalarla uyğunlaşdırır.	Tapşırıq 1

Mövzu 12. Elektriklə işləyən avadanlıqlar

- Dərslik: səh. 45
- İş dəftəri: səh. 29

Altstandartlar	2-2.2.1. Elektriklə işləyən cihazları müəyyən edir 2-2.2.2. Materialları elektrik keçiriciliyinə görə fərqləndirir 2-3.2.1. Elektrikdən təhlükəsiz istifadə qaydalarını izah edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • “Elektrik şəbəkəsi” anlayışını elektriklə işləyən avadanlıqlar haqqında məlumat verərək izah edir. • Elektrik keçiriciləri, elektrik izolyatorları (üst hissəsinin izolyatordan, elektriki keçirən hissələrin keçirici materialdan hazırlanması) fərqləndirir. • Elektrikdən təhlükəsiz istifadə qaydalarını nümunələrlə izah edir.
Köməkçi vasitələr	Şəkillər, fen

Dərsin qısa planı

1. Cəlbətmə. Elektrik avadanlıqlarının müəyyən edilməsi.

2. Fəaliyyət. Fenlə təcrübə.

3. Öyrənmə. Elektriklə işləyən avadanlıqlar və onlardan təhlükəsiz istifadə qaydaları.

4. Tapşırıq. Dərslik: tap. №1-3. İD: №1-5.

5. Özünü yoxlayın.

6. Formativ qiymətləndirmə.

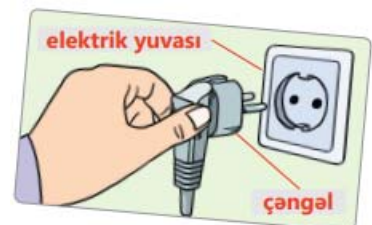
CƏLBƏTMƏ Mövzuya şagirdlərin gündəlik məişətdə qarşılaşdıqları nümunələrlə başlamaq olar. Dərsin məqsədinə uyğun olaraq bu şəkillərdə daraq, fen, ütü, boşqab, tozsoran, qələm, paltaryuyan maşın, diş fırçası və digər əşya və avadanlıqlar əks oluna bilər. Müəllim:

– Masanın üzərinə müxtəlif şəkillər düzülüb. 5 nəfər könüllü şagird (təsadüfi yolla seçilmiş də ola bilər) növbə ilə masaya yaxınlaşır, şəkillərdən birini götürür, sifə nümayiş etdirir, şəkildə gördüyü əşya və ya avadanlığı adlandırır. Sonra şəklın necə, harada, hansı məqsədlə istifadə olunduğunu 2-3 cümlə ilə izah edir. Məsələn: “Şəkildəki çaydandır. Elektriklə işləyir. Mətbəxdə istifadə olunur. Suyu qaynatmaq üçün istifadə edilir”.

Bu qayda ilə şagirdlər elektriklə işləyən və elektriklə işləməyən avadanlıqları müəyyən edirlər.

FƏALİYYƏT Müəllim tərəfindən sifə gətirilmiş fəndən istifadə etməklə fəaliyyəti həyata keçirmək olar. Bu, şagirdlərin konkret anlayışları mənimsəmələrinə kömək edir.

Cəlb edilən şagirdlərin fəaliyyəti yalnız müəllimin köməyi ilə yerinə yetirməsi tövsiyə olunur. Dərslikdəki suallarla fenin metal (çəngəl) və

plastik (tutacaq) hissələri əyani nümayiş edilir, daha sonra çəngəl müəllim tərəfindən divardakı elektrik mənbəyinə taxılır. Feni işə salmaqla bu anlayışları addım-addım təqdim etmək olar. Şagirdlərdən alınan cavablar şəkildəki izahla genişləndirilə bilər. Elektrik avadanlıqlarının ayrı-ayrı hissələrində elektriki keçirən metaldan və elektriki keçirməyən plastıkdən istifadə olunur. İnsanları elektrik təhlükəsindən qorumaq üçün avadanlıqlara toxunulan hissələr plastıkdən hazırlanır. Çünki plastik metaldan fərqli olaraq elektriki keçirmir.

ÖYRƏNMƏ Mətnə gündəlik məişətdə istifadə olunan elektrik avadanlıqları haqqında məlumat təqdim edilir. Elektriklə işləyən avadanlıqların işləri daha tez və asan yerinə yetirməsi, işə düşməsi üçün elektrik şəbəkəsinə qoşulması izah olunur.

Dərslikdə elektrıkdən təhlükəsiz istifadə qaydaları xüsusi vurğulanır. Müəllim bu qaydaları şagirdlərlə birgə sinıfdə təkrar etməklə onların qaydaları yadda saxlamalarına kömək edə bilər.

Müəllimin nəzərinə! Bu mərhələdə *elektrik cərəyanı*, *elektrik enerjisi* ilə işləyən avadanlıqlar, *naqıl* və *dielektrik* kimi daha dəqiq, ancaq bu yaşda şagirdlər üçün mürəkkəb olan anlayışlardan istifadə edilməsi tövsiyə olunmur.

Müzakirə

- *Elektrik avadanlıqlarının hazırlanmasında hansı materiallardan istifadə olunur? Bu materiallar hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?*

- *Elektrik avadanlıqlarından istifadə edərkən diqqətli olmasaq, nə baş verər?*

Müzakirədə şagirdlər elektriki keçirən və elektriki keçirməyən materialları fərqləndirməyi bacarmalı, elektrik avadanlıqlarından təhlükəsiz istifadə qaydalarını sadalaya bilməlidirlər.

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də şagirdlərə evdə və məktəbdə qarşılaşdıqları elektrıklə işləyən avadanlıqların adını yazmaqla bərabər, əlavə təlimat da verilə bilər. Məsələn, hər bir avadanlığın qarşısında onun elektrıklə işləməyən versiyasını qeyd etmək.

Nümunə:

Elektrıklə işləyən	Elektrıklə işləməyən
elektrıklə işləyən ətçəkən maşın	əllə işlədilan ətçəkən maşın
tozsoran	süpürgə

Tapşırıq 2-də dərslikdə verilənlərə əlavə şəkillər artırmaqla şagirdlərin mövzu üzrə biliklərini dərinləşdirmək olar.

				
Dəmir qaşiq	Plastik çəngəl	Plastik şirə çöpü	Taxta qab	Kağız stəkan

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən elektrik keçirən hissənin hansı materialdan hazırlandığı soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Bir neçə nümunə göstərməklə materialları elektrik keçiriciliyinə görə fərqləndirmək təklif oluna bilər.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Elektrik avadanlıqlarının hansı üstünlüyü var? (*İşlərimizi asanlıqla yerinə yetirməyə kömək edir.*)
- Elektrik avadanlıqlarının hansı hissəsi elektriki keçirməyən materialdan hazırlanır? (*Avadanlıqların elektriki keçirən hissəsi plastik materialla örtülür.*)
- Elektrik avadanlıqlarından təhlükəsiz istifadə etmək üçün hansı qaydalara əməl etmək lazımdır? (*Elektrik yuvasına hər hansı əşya daxil etmək olmaz; yaş əllə elektrik avadanlıqlarına toxunmaq olmaz;*

hamamda elektrik avadanlıqlarından istifadə etmək olmaz; plastik örtüyü zədələnmiş avadanlıqdan istifadə etmək olmaz.)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Elektriklə işləyən və işləməyən avadanlıqları sadalayır.	Fəaliyyət
Materialları elektrik keçiriciliyinə görə fərqləndirir.	Tapşırıq 1
Elektrikdən təhlükəsiz istifadə qaydalarını nümunələrlə izah edir.	Tapşırıqlar 2, 3

Mövzu 13. Elektron cihazlar və biz

• Dərslik: səh. 49 • İş dəftəri: səh. 31

Altstandartlar	2-3.2.2. Elektron cihazların insan həyatında əhəmiyyətini izah edir. 2-3.2.3. Elektron cihazlardan istifadə edərkən texniki təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> Elektron cihazların (televizordan maraqlı informasiyalar alınması, telefonda ünsiyyət vasitəsi, planşet və kompüterdən faydalı məqsədlər üçün istifadə) əhəmiyyətini izah edir. Texniki təhlükəsizlik qaydalarına (ekranla məsafə, ekran parlaqlığı, qulaqlıqdan istifadə, yükləmə rejimindəki cihazla təmasda olmamaq, fasiləli istifadə) əməl etdiyini göstərir.
Köməkçi vasitələr	
Resurslar	

Dərsin qısa planı

Cəlbətmə. Elektron cihazlardan istifadə ilə bağlı sorğu.

Fəaliyyət. "Cihazlardan necə istifadə edirik?"

Öyrənmə. Elektron cihazların faydalı və təhlükəsiz istifadəsi

Tapşırıq. Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-5.

Özünü yoxlayın.

Formativ qiymətləndirmə.

CƏLBETMƏ

Mövzu çox aktualdır. Müasir dövrdə cəmiyyətin həyatını elektron cihazsız təsəvvür etmək mümkün deyil. Şagirdlərin də elektron cihazlarla təması labüddür. Dərslikdə mövzuya girişdə elektron cihazlardan istifadənin bir neçə məqsədi qeyd olunur.

"Siz elektron cihazlardan daha hansı məqsədlər üçün istifadə edirsiniz?" sualına verilən cavablar dinlənilir. Cavablar mövzu üçün diaqnostik xarakterli olmaqla şagirdlərin elektron cihazlardan istifadəyə nə dərəcədə rəşional yanaşmasının göstəricisi ola bilər. İkinci müzakirə sualı ("Onlardan istifadə edərkən nələrə əməl etməlisiniz?") cihazlardan təhlükəsiz

istifadə barədə şagirdlərin ilkin biliklərini aşkar etməyə istiqamətlənmişdir.

FƏALİYYƏT

"Cihazlardan necə istifadə edirik?"

Fəaliyyət ikinci müzakirə sualının davamı olaraq yerinə yetirilir. Başqa sözlə, bu fəaliyyət şagirdlərin gündəlik təmasda olduqları televizor, mobil telefon, planşet və kompüter kimi elektron cihazlardan istifadə zamanı əməl edilməsi lazım olan qaydaları təsbit edir. Fəaliyyətdə qeyd olunan qaydaların, demək olar ki, hamısını mobil telefona və planşetə şamil etmək olar.

ÖYRƏNMƏ

Öyrənmə mətnində təlim nəticələrinə uyğun olaraq elektron cihazların məlumat toplamaq və başqaları ilə ünsiyyət yaratmaq üçün istifadə edilməsi önə çəkilir. Müəllim də müzakirə zamanı bu məqamı cihazlardan faydalı məqsədlər üçün istifadə nöqtəyi-nəzərindən diqqətə çatdırı bilər. Mətnə daha sonra elektron cihazların həm də musiqi dinləmək və oyunlar oynamaq üçün istifadəsi qeyd olunur. Yaxşı olar ki, öyrənmə mətnindən əldə edilən məlumata görə müəllim şagirdləri elektron cihazlardan istifadə məqsədlərini aşağıdakı şəkildə sadalamağa istiqamətləndirsin.

ELEKTRON CİHAZLAR BİZƏ AŞAĞIDAKI MƏQSƏDLƏR ÜÇÜN LAZIMDIR:

- məlumat toplamaq; başqaları ilə ünsiyyət qurmaq; musiqi dinləmək; oyunlar oynamaq.

Mətnin ikinci blokunda elektron cihazlardan təhlükəsiz istifadə etmək üçün əməl olunmalı qaydalardan bəhs edilir. Bu blokun çatdırmaq istədiyi əsas qaydaları şagirdlər aşağıdakı kimi sıralaya bilərlər.

ELEKTRON CİHAZLARDAN İSTİFADƏ EDƏRKƏN ZƏRƏRLİDİR:

- ekranı çox parlaq etmək; ekrana 30 sm-dən yaxın məsafədən baxmaq; mobil telefon və planşetdən gün ərzində çox istifadə etmək; kompüterin qarşısında gündə iki saatdan çox vaxt keçirmək; kompüterdən istifadə zamanı qida qəbul etmək; ekrana əllə toxunmaq; elektrik şəbəkəsinə qoşulu vəziyyətdə olan telefon və planşetdən istifadə etmək.

İkinci müzakirə sualı (*"Elektrik şəbəkəsinə qoşulu olan mobil telefondan istifadə etmək nə üçün təhlükəlidir?"*) xüsusilə aktualdır. Müəllim çalışmalıdır ki, bunun mümkün mənfi nəticələri barədə şagirdləri məlumatlandırın.

TAPŞIRIQ 1. Bu tapşırıq şagirdlərdən məntiqi düşüncə tələb edir. Öyrənmə mətnində ev telefonu barədə məlumat yoxdur. Şagird nəticə çıxarmalıdır ki, mobil telefondan az istifadə etmək tövsiyə edilirsə, onun yerinə ev telefonu ilə danışmaq olar.

2-ci tapşırıq mövzuda reallaşdırılan hər iki təlim nəticəsini əhatə edir. Verilən hər bir bənd şagirdlərlə müzakirə olunur. Uyğun və düzgün cavablar izah olunaraq mövzunun izahı genişləndirilə bilər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə elektron cihazların faydalarını sadalamağı təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə elektron cihazlardan düzgün istifadəyə aid nümunələr göstərməyi təklif etmək olar.

Müəllim üçün əlavə məlumat. Ekspertlər bildirirlər ki, telefonun yükləyicisini elektrik mənbəyində iki saatdan artıq saxlamaq düzgün deyil. Mobil telefonu yükləmədə çox saxlamaq onun anidən partlayışına səbəb ola bilər. Səhərə qədər şəbəkəyə qoşulu qalan telefonların batareyası şişir və quruyur. Şişən batareya isə tez partlayır. Mobil telefonun batareyası şişibsə, həmin telefondan istifadə etmək təhlükəlidir. Mobil telefonu enerji mənbəyinə birləşdirməzdən əvvəl onu söndürmək məsləhətdir. Batareyanın artıq enerji yığılması nəticəsində təkcə mobil telefonlar deyil, notbuklar da partlayır.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslikdə verilmiş suallar müzakirə olunur.

- Telefon, planşet və kompüterdən hansı məqsədlərlə istifadə olunur? (*Məlumat toplamaq; başqaları ilə ünsiyyət qurmaq; musiqi dinləmək; oyunlar oynamaq.*)

- Telefon, planşet və kompüterdən istifadə edərkən nələrə diqqət etmək lazımdır? [və ya "Elektron cihazlardan təhlükəsiz istifadə qaydaları hansılardır?" (*Ekranı çox parlaq etməmək; ekrana 30 sm-dən yaxın məsafədən baxmamaq; mobil telefon və planşetdən gün ərzində çox istifadə etməmək; kompüterin qarşısında gündə iki saatdan çox vaxt keçirməmək; kompüterdən istifadə zamanı qida qəbul etməmək; ekrana əllə toxunmamaq; elektrik şəbəkəsinə qoşulu vəziyyətdə olan telefon və planşetdən istifadə etməmək*)].]

DƏRSDƏN SONRA

Ətrafınızdakı insanların elektron cihazlardan istifadə zamanı təhlükəsizlik qaydalarına necə əməl etdiklərini müşahidə edin və münasibət bildirin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Elektron cihazların (televizordan maraqlı informasiyalar alınması, telefondan ünsiyyət vasitəsi, planşet və kompüterdən faydalı məqsədlər üçün istifadə) əhəmiyyətini izah edir.	Tapşırıqlar 1, 2
Texniki təhlükəsizlik qaydalarına (ekranla məsafə, ekran parlaqlığı, qulaqlıqdan istifadə, yükləmə rejimindəki cihazla təmasda olmamaq, fasiləli istifadə) əməl etdiyini göstərir.	Fəaliyyət, tapşırıq 2

4-cü BÖLMƏ

Yer kürəsi

Mövzu №	Adı	Saat	Dərslik (səh.)	İş dəftəri (səh.)
Mövzu 14	İşıq mənbələri	1	54	35
Mövzu 15	Günəş sistemini tanıyaq	1	57	37
Mövzu 16	Yer planeti	1	60	39
Mövzu 17	Yaşayış yeri	1	63	41
	Ümumiləşdirici dərs		68	43
	KSQ	1		
	CƏMİ	5		

Bölmənin qısa icmalı

Bölmə elmi mövzuları əhatə edir. Hər dörd mövzu – “İşıq mənbələri”, “Günəş sistemini tanıyaq”, “Yer planeti” və “Yaşayış yeri” elmi mövzulardır.

“İşıq mənbələri” mövzusunda şagirdlər təbii və süni işıq mənbələrini müəyyənləşdirirlər. Səma cisimlərini tanıyır və Günəşin, ulduzların təbii işıq mənbələri olduğunu bilirlər. Şagirdlər təbii və süni işıq mənbələrini sadalayır və onları bir-birindən fərqləndirirlər. Mövzunun digər təlim məqsədinə uyğun olaraq şagirdlər işığın düz xətt boyunca yayılmasını şirə çöpü və şamdan isitifadə edərək əyani olaraq nümayiş etdirirlər.

“İşıq mənbələri” mövzusunda öyrənilmiş biliklərin davamlılığını təmin edən “Günəş sistemini tanıyaq” elmi mövzusu ilə şagirdlərin səma cisimləri haqqında daha geniş məlumata sahib olmaları təmin edilir. Şagirdlər Günəş sisteminin planetlərini modelləşdirir və onları ardıcılıqla sadalayırlar. Günəş və planetlərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini izah edirlər. Şagirdlər həmçinin Yer in həyatın mövcud olduğu yeganə planet olmasını öyrənirlər.

“Yer planeti” mövzusu Yer kürəsinin yaşayış məskəni kimi meşələr, çəmənələr, səhralar, okeanlar, dənizlər, göllər və çaylarla əhatə olunması haqqındadır. Şagirdlər bu mövzu ilə Yer kürəsini yaşayış məskəni kimi təsvir edərək onu digər planetlərdən fərqləndirən xüsusiyyətlərini sadalayırlar. Yer kürəsində canlıların yaşaması üçün suyun, torpağın, havanın vacib amil olmasını izah edirlər.

“Yaşayış yeri” bu bölmə üzrə sonuncu elmi mövzudur. Bu mövzu ilə şagirdlər yaşayış məskəni bitkilərin və heyvanların təbii olaraq yaşadığı mühit kimi təsvir edirlər. Heyvan və bitkilərin müxtəlifliyini yaşayış məskənləri ilə əlaqəndirirlər. Su mühitində – balıq, delfin, balina, su bitkilərinin, meşədə – müxtəlif ağacların, heyvanların, quşların, çəməndə ot bitkilərinin, kəpənlərin, bəcəklərin, səhrada – dəvənin, kaktusun olmasını sadə şəkildə izah edirlər.

Bölməyə giriş

Bölmənin ilk səhifəsində mövzulara hazırlıq kimi şəkil üzrə iş təşkil edilə bilər. Şagirdlərin diqqəti şəkildə verilmiş Yer kürəsinə, onu əhatə edən dağlara, meşələrə, su hövzələrinə, havaya, torpağa yönəldilir. “Hazırsınız mı?” başlığı altında verilən suallar ətrafında müzakirə təşkil olunur. Müəllim şagirdlərə bölməni əhatə edən əlavə suallar verə bilər.

Mövzu 14. Işıq mənbələri

• Dərslik: səh. 54

• İş dəftəri: səh. 35

Altstandartlar	2-2.5.1. Səma cisimlərini tanıyır. 2-2.3.1. Işıq mənbələrini müəyyənləşdirir. 2-2.3.2 Işığın mənbədən yayılma qanunauyğunluğunu izah edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Təbii və süni işıq mənbələrini sadalayır. • Tanıdığı səma cisimlərinin təbii işıq mənbəyi olduğunu sadə fikirlərlə izah edir. • Işığın düz xətt boyunca yayılmasını izah edir. • Təbii və süni işıq mənbələrini fərqləndirir.
Köməkçi vasitələr	Karton qutu, fənər, şam, şirə çöpü, A4 ölçülü kağız, qayçı, şəkillər
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Əşyaları gündüz və gecə necə görürük?

2. **Fəaliyyət.** Işıq bizə nə üçün lazımdır?

3. **Öyrənmə.** Təbii və süni işıq mənbələri.

4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-3. İD: №1-5.

5. **Özünü yoxlayın.**

6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ Dərsin əvvəlində şagirdlərin diqqəti qaranlıqda əşyaları görmədiyimizə, əşyaları görmək üçün Günəş və ya fənərin işığına ehtiyacımız olduğuna yönəldilir. Bu məqsədlə müəllim şagirdlərə verilmiş sualla müraciət edib müzakirə təşkil edə bilər.

– Gecə vaxtı qaranlıqda, yoxsa gündüz vaxtı işıqda hərəkət etmək daha rahatdır? Nə üçün? Qaranlıqda yaxşı görmək üçün nə edirsiniz?

Təklif olunan oyun da həyata keçirə bilər.

Şagirdlərdən 2 könüllü seçilir. Onlara birinin gözləri bağlı, digərinin isə gözləri açıq vəziyyətdə sinifdə gəzməsi tapşırılır. Digər şagirdlər isə müşahidə aparırlar. Müzakirə üçün gözləri bağlı şagirddən soruşulur: “Yeriyərkən çətinlik çəkirdinmi? Niyə?”

– Gözləri bağlı, yoxsa açıq şəkildə yerimək daha asan idi?

Bu müzakirə sualı digər şagirdlərlə də davam etdirilə bilər. Onlardan nə müşahidə etdiklərini, yeriyən şagirdlər arasındakı fərq və bu fərqi səbəbləri soruşula bilər.

FƏALİYYƏT

Fəaliyyətin icrası zamanı işıq mənbəyi kimi əl fənərindən istifadə etməklə şagirdlərin diqqəti ətrafdakıları görə bilmək üçün işığın olmasının vacibliyinə yönəldilir. Sonra müəllim şagirdlərdən soruşa bilər:

• Hansı halda kağızdakı rəqəm daha yaxşı görünür? Sizcə, nə üçün?

Bu tipli suallarla şagirdlərin müşahidələri müzakirə olunaraq onların təhlil etmə bacarıqları və məntiqi təfəkkürləri inkişaf etdirilir.

ÖYRƏNMƏ

Mətnə əsas diqqət işıq mənbələrinin süni və təbii olaraq fərqləndirilməsinə, işığın düz xətt boyunca yayılmasına yönəldilir. Təbii işıq mənbələri hansılardır? Günəş, ulduzlar, işıqsaçan bəzi canlılar təbii işıq mənbələridir. Süni işıq mənbələri hansılardır? İnsanlar tərəfindən hazırlanan fənər, şam, lampa və s. süni işıq mənbəyi kimi təsnif edilir. Müəllim tərəfindən şirə çöpü vasitəsilə işığın düz xətt boyunca yayılmasının sadə təqdimatı edilə bilər. 2-ci sinfin riyaziyyat dərində “düz xətt” anlayışı keçildiyi üçün işığın düz xətt boyunca yayıldığını şirə çöpü və şamdan istifadə edərək dərslikdə verilmiş təcrübəni əyani olaraq nümayiş etdirmək olar.

Müzakirə

• *Işıq mənbələri bizə nə üçün lazımdır?* Bu sualın müzakirəsi zamanı şagirdlərin diqqəti işığın canlıların həyatındakı roluna yönəldilə bilər. Məsələn, bitkilərin yaşaması üçün Günəş işığına ehtiyac var.

• *Təbii və süni işıq mənbələrinin hansı fərqi var?* Müzakirənin gedişində təbii və süni işıq mənbələrinin bir-birindən fərqləndirilə bilinməsi diqqətə çatdırılır. Bununla bərabər, müzakirənin sonunda “insanlar

tərəfindən yaradılan süni işıq mənbələri təbii işıq mənbəyi olan Günəşi heç zaman əvəz edə bilməz” fikri vurğulana bilər.

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də kitab oxuma situasiyasından istifadə etməklə “ışıq mənbəyi”, “ışığın düz xətt boyunca yayılması” anlayışları ilə şagirdlərin fikirlərini əsaslandırmaqlarına nail olunur.

Tapşırıq 2-də işığın düz xətt boyunca yayıldığı şirə çöpü və şamdan istifadə edərək təcrübədən keçirilməsi şagirdlərə bu sualı asanlıqla şirə çöpü düz olduqda şamın işığının görünməsi, onu əydikdə isə görünməməsi cavabı kimi izah etməyə imkan yaradır.

Tapşırıq 3-də şagirdlər təbii və süni işıq mənbələrini bir-birindən fərqləndirərək uyğun cavabları müəyyənləşdirməlidirlər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən süni işıq mənbələrinə nümunələr sadalaması soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən işığın necə yayılmasını soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Işıq mənbəyi nəyə deyilir? (*Şagirdlərin verdiyi uyğun cavablar nəzərə alın bilər.*)
- Süni işıq mənbələrindən nə zaman istifadə edirik? (*Qaranlıq olduqda ətrafı və ayaqları görmək üçün.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Təbii və süni işıq mənbələrini sadalayır.	Fəaliyyət
Tanıdığı səma cisimlərinin təbii işıq mənbəyi olduğunu sadə fikirlərlə izah edir.	Fəaliyyət
İşığın düz xətt boyunca yayılmasını izah edir.	Fəaliyyət, tapşırıq, sorğu-sual
Təbii və süni işıq mənbələrini fərqləndirir.	Tapşırıq, sorğu-sual, müzakirə

Mövzu 15. Günəş sistemini tanıyaq

- Dərslik: səh. 57
- İş dəftəri: səh. 37

Altstandartlar	2-2.5.1. Səma cisimlərini tanıyır. 2-2.5.2. Günəş sistemindəki planetləri sadalayır. 2-2.5.3. Günəş sistemindəki planetlərin Günəşə nəzərən mövqeyini təsvir edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Səma cisimlərini Günəş, ulduzlar, planetlər olaraq sadalayır. • Günəş sistemindəki səkkiz planeti sadalayır. • Günəş sistemindəki planetlərin Günəşə nəzərən mövqeyini təsvir edir.
Köməkçi vasitələr	Karton kağız, rəngli kağızlar, qayçı, rəngli karandaşlar, yapışqan, plastilin
Resurslar	

Dərsin qısa planı

- 1. Cəlbətmə.** Səma cisimlərini müşahidə.
- 2. Fəaliyyət.** Günəş və planetlər.
- 3. Öyrənmə.** Günəş sistemi.
- 4. Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-3. İD: №1-7.
- 5. Özünü yoxlayın.**
- 6. Formativ qiymətləndirmə.**
- 7. Dərstdən sonra.** Mənə maraqlı planet.

CƏLBETMƏ Müəllim şagirdlərin diqqətini dərslikdəki şəkllə yönəldir və soruşur:

– *Uşaqlar nə edirlər?* (Şagirdlər oğlanın teleskop vasitəsilə səmadakı parlaq cisimlərə baxdığını, qızın isə kitabdan səma cisimləri haqqında məlumat toplamasını qeyd edə bilərlər.)

– *Səmada bulud olmayan günlərdə gecə vaxtı göyə baxanda nə müşahidə edirsiniz?* (Şagirdlər səmada parlayan ulduzları, Ayı gördüklərini bildirlər.)

– *Göydəki ulduzlar niyə kiçikdir?* (Şagirdlər göy cisimlərinin Yerdən uzaq olduğu üçün kiçik olduğunu vurğulayırlar.) Müəllim göy cisimlərinin Yerdən nə qədər uzaq məsafədə olduğuna diqqət çəkmək üçün şagirdlərə deyir: “Sinfin pəncərəsindən çölə baxın. Uzaqda nə görürsünüz?” (Şagirdlər olduqları məkana görə gördüklərini səsləndirə bilərlər.)

FƏALİYYƏT Dərslərdə təqdim olunan fəaliyyəti plastilinlərdən istifadə edərək də icra etmək olar. Plastilindən hazırlanmış kürəşəkilli modellər fərqli məsafələrdə olmaqla Günəş modelinin ətrafına yapışdırılır. Şagirdlər modeli hazırladıqdan sonra müəllim onlardan soruşa bilər:

- *Kağızdan kəsilmiş rəngli, müxtəlif ölçülü dairələri və ya plastilindən hazırladığınız topları hansı ardıcılıqla yerləşdirdiniz? Bu ardıcılıqla yerləşdirmənizi necə izah edərsiniz? Modelinizə daha hansı göy cisimlərini əlavə edərdiniz? Nə üçün?* (Müzakirə zamanı şagirdlərin sərbəst fikir söyləmələrinə şərait yaradılıb onların məntiqi düşüncələrinə dəstək verilir.)

ÖYRƏNMƏ Mətnə şagirdlərin diqqəti Günəş sistemi və onun ətrafında dövr edən səkkiz planetə, ulduzlara, Aya yönəldilir. Yaşadığımız Yer kürəsinin Günəş sisteminə daxil olan planetlərdən biri olduğu vurğulanır. Müəllim Günəş sisteminin planetlərinin Günəşdən aşağıdakı ardıcılıqla yerləşdiyini və bunu yadda saxlamağı bildirir: Merkuri, Venera, Yer, Mars, Yupiter, Saturn, Uran və Neptun. Əlavə olaraq Yer in həyatın mövcud olduğu yeganə planet olması da şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Müzakirə

- *Ay nə üçün parlaq görünür?*
- *Günəş olmasaydı, nə baş verərdi?*
- *Uzaq məsafədə yerləşən səma cisimlərini necə müşahidə edə bilərsiniz?*

Müzakirənin sonunda Günəşin əsas enerji mənbəyi olduğu, həyatın mövcudluğunun Günəşdən asılılığı, göy cisimlərinin tədqiqində teleskopdan istifadə edilməsi vurğulana bilər.

Müzakirənin gedişində müəllim aşağıdakı məlumatları da şagirdlərin diqqətinə çatdırıla bilər.

Müəllimin nəzərinə!

Yerə ən yaxın göy cismi olan Ay Yer in təbii peykidir və Yer ətrafında fırlanır. Soyuqdur və Günəş işığını əks etdirir. Yerdən biz Ay in yalnız günəş şüalarının düşdüyü hissəsini görürük. Planet – böyük kütləli, kürə şəklində olan və Günəş ətrafında hərəkət edən kosmik cisimdir.

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də şagirdlərin şəkilləri sözlərlə 1 – b, 2 – a, 3 – d, 4 – c kimi uyğunlaşdırmaqla fikirlərini izah etməsinə nail olunur.

Tapşırıq 2-də şagirdlərə Günəş sisteminin planetlərinin Merkuri, Venera, Yer, Mars, Yupiter, Saturn, Uran və Neptun ardıcılığı ilə sıralanması cavabını vermələrinə şərait yaradılır.

Tapşırıq 3-də müəllim şagirdlərə tapşırıq dəftərində hərflərin yerini dəyişərək planetlərin adlarını Mars, Neptun, Uran, Yer, Venera, Saturn kimi düzgün yazılması imkanı yaradır. Bu tapşırıqların icrasında əsas məqsəd planetləri tanımaq, adlandırmaq və Günəş sisteminə yerləşməsinə müəyyən etməkdir.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən Günəş sisteminin 3-cü planetinin adı soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən teleskopun nə üçün istifadə olunduğunu soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Hansı səma cisimlərini tanıyırsınız? (*Günəş, ulduzlar, Ay və planetlər*)
- Hansı planetlər var? (*Merkuri, Venera, Yer, Mars, Yupiter, Saturn, Uran və Neptun*)
- Günəş sisteminə hansı planetdə həyat var? (*Yer*)

DƏRSDƏN SONRA Fərdi layihə işi. Şagirdə ona maraqlı olan planet haqqında məlumat toplayıb kiçik təqdimat hazırlamaq tapşırıla bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Səma cisimlərini Günəş, Ay, ulduzlar, planetlər olaraq sadalayır.	Fəaliyyət
Günəş sisteminəki səkkiz planeti sadalayır.	Fəaliyyət, tapşırıq
Günəş sisteminəki planetlərin Günəşə nəzərən mövqeyini təsvir edir.	Tapşırıq, sorğu-sual

Mövzu 16. Yer planeti

- Dərslik: səh. 60
- İş dəftəri: səh. 39

Altstandartlar	2-2.5.4. Yer kürəsini planet kimi təsvir edir. 2-2.4.1. Yaşayış məskəni (habitatu) bitki və ya heyvanın təbii olaraq yaşadığı mühit kimi təsvir edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Yer kürəsini digər planetlərdən fərqləndirən xüsusiyyətləri sadalayır. • Yer kürəsini yaşayış məskəni kimi təsvir edir. • Yer kürəsində canlıların yaşaması üçün vacib olan amilləri izah edir.
Köməkçi vasitələr	Karton qutu, A4, A5 ölçülü vərəq, karton lövhə, plastilin, qayçı, qeyd kağızı, marker, rəngli karandaşlar, şəkillər
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Leylaya cavab.
2. **Fəaliyyət.** Təbiət.
3. **Öyrənmə.** Yer kürəsində həyat.
4. **Təpşiriq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-7.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ Şagirdlərin diqqəti dərslikdə Leylanı düşündürən “Görəsən, başqa planetlərdə canlılar varmı?” sualına yönəldilir. Müəllim şagirdləri fərdi olaraq suala cavab verməyə cəlb edə bilər.

Təklif 1.

Müəllim dərsdən əvvəl karton qutudan (A4 və ya A5 ölçülü zərf də ola bilər) “Poçt qutusu” hazırlaya bilər. Şagirdlərin hər birinə rəngli qeyd vərəqi verərək yanaşı, Leylanın sualına cavablarını qeyd vərəqində yazıb “Poçt qutusu”na atmalarını təklif edə bilər.

Təklif 2.

Müəllim lövhədə qız şəkli çəkib Leyla adlandırır. Lövhənin yuxarısında Leylanı düşündürən “Görəsən, başqa planetlərdə canlılar varmı?” sualını yazır. Şagirdlərin hər birinə rəngli, yapışqanlı qeyd vərəqi verir. Leylanın sualına cavablarını qeyd vərəqində yazıb lövhədə sualın altında yapışdırmalarını təklif edə bilər.

Bütün şagirdlər cavab yazdıqdan sonra müəllim seçmə yolla 5-8 şagirdin cavabını oxuya bilər. Şagirdlərin cavabları dərsin növbəti mərhələlərində mövzu ilə əlaqələndirilməlidir.

FƏALİYYƏT Müəllim dərslikdəki fəaliyyətin əvvəlcədən hazırlanmış ləvazimatlarla sinfdə şagirdlərlə yerinə yetirilməsini təşkil edə bilər. Əlavə olaraq müəllim fəaliyyəti aşağıdakı kimi təşkil edə bilər.

Təklif 1.

Müəllim sinfi 4 qrupa bölür. Hər qrupa karton lövhə üzərində plastilindən təbiətdə gördüklərini yaratmalarını təklif edir. Fəaliyyətdə bütün qrup üzvlərinin fəal olmasına diqqət yetirilir.

Təklif 2.

Müəllim sinfi 4 qrupa bölür. Hər qrupa A3 ölçülü vərəqdə rəngli karandaş və ya flomasterlə təbiətdə gördüklərini təsvir etmələri təklif olunur. Fəaliyyətdə bütün qrup üzvlərinin fəal olmasına diqqət yetirilir.

Qruplar işləyərkən müəllim məqsədli olaraq yönəldici suallarla onları mövzu üzrə fəaliyyətə yönəldə bilər. Qruplar işlərini bitirdikdən sonra təqdim edirlər. Qrupların təqdimatlarında meşə, çəmən, səhra, düzənlik, dağ, təpə, dəniz, göl, çay, şalalə, bulaq və sairənin yer alması arzuolunandır. Təqdimat zamanı qruplara aşağıdakı sual verilə bilər:

- *Düzənliklə sahranı, dənizlə gölü, çayla şalalanı, meşə ilə çəmənə necə fərqləndirərsiniz?*

Suallarla şagirdlərdə müqayisəetmə, fərqləndirmə, təhlil etmə bacarıqları inkişaf etdirilir.

ÖYRƏNMƏ Mətnə əsas məqsəd diqqətin Yer kürəsini digər planetlərdən fərqləndirən xüsusiyyətlərə yönəldilməsidir. Bu xüsusiyyətlərə su, torpaq, hava və canlılar aid edilir. Bunların hər birinin Yer planetində həyatın, yaşayışın olması üçün vacib şərt olduğu vurğulanır. Bununla bərabər,

Yer kürəsində dağlar, çəmənələr, meşələr, səhralar, çaylar, göllər və okeanlar var. Bunlar yaşayış məskənləridir. Yaşayış məskəni canlıların qidalandığı, çoxaldığı və təhlükələrdən qorunmaq üçün gizləndiyi yerdir.

Müzakirə

- Yer kürəsini digər planetlərdən necə fərqləndirərdiniz?

Müzakirəni yönəldici suallardan (“Yer kürəsində su olmasaydı, nə baş verərdi?”) istifadə edərək genişləndirmək olar.

TAPŞIRIQ Tapşırıq 1-də verilən sözlərdən yerində istifadə etməklə mətnin tamamlanması ilə şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə qavradıqları müəyyən edilir. Mətn verilmiş ardıcılıqla (“Günəş sistemi”, “su”, “hava”, “torpaq”) tamamlanır.

Tapşırıq 2-də səhra və meşə şəkilləri əsasında müzakirə təşkil olunur. Müzakirə əsnasında səhra və meşənin xüsusiyyətləri sadlanmaqla yanaşı, meşənin canlıların yaşaması üçün daha əlverişli yer olduğu vurğulana bilər. Tapşırıqın icrası zamanı şagirdlərə öz fikirlərini, mülahizələrini irəli sürməyə imkan yaradılır.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən dənizlə gölün fərqi soruşula bilər.

Darinləşdirmə. Şagirdlərdən Yer kürəsini digər planetlərdən fərqləndirən xüsusiyyətləri sadalamağı soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslikdə verilmiş suallar ətrafında müzakirə təşkil olunur və şagirdlərin mövzunu necə mənimsədikləri müəyyənləşdirilir.

- Planetimiz hansı xüsusiyyətlərinə görə canlıların yaşaması üçün əlverişlidir? (*suyun, havanın, torpağın olması*)
- Canlıların yaşadığı hansı yaşayış məskənlərini tanıyırsınız? (*çəmənələr, meşələr, səhralar, çaylar, göllər və okeanlar*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Yer kürəsini digər planetlərdən fərqləndirən xüsusiyyətləri sadalayır.	Sorğu-sual
Yer kürəsini yaşayış məskəni kimi təsvir edir.	Fəaliyyət, tapşırıq
Yer kürəsində canlıların yaşaması üçün vacib olan amilləri izah edir.	Fəaliyyət, tapşırıq, sorğu-sual

Mövzu 17. Yaşayış yeri

- Dərslik: səh. 63
- İş dəftəri: səh. 41

Altstandartlar	2-2.4.1. Yaşayış məskəni (habitatu) bitki və ya heyvanın təbii olaraq yaşadığı mühit kimi təsvir edir. 2-2.4.2. Heyvan və bitki müxtəlifliyini yaşayış məskənləri ilə əlaqələndirir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Yaşayış məskəni bitki və ya heyvanın yaşadığı mühit kimi təsvir edir. • Heyvan və bitkiləri öz yaşayış məskənləri ilə əlaqələndirir. • Yaşayış məskənlərində canlılar arasındakı əlaqəni izah edir.
Köməkçi vasitələr	Plastilin dəsti, yaşıl, sarı, mavi kağızlar
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Canlıların yaşayış məskəninin müxtəlifliyi.
2. **Fəaliyyət.** Canlılar harada yaşayır?
3. **Öyrənmə.** “Yaşayış məskəni” anlayışının izahı. Ekosistemlər barədə sadə təsəvvürlərin yaranması.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-4. İD: №1-4.
5. **Özünüzü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ Mövzuya giriş üçün “beyin həmləsi” üsulundan istifadə etməklə şagirdlərin diqqətini dərslərdəki şəkllə yönəldərək soruşmaq olar: “*Bu canlıların yaşayış yerini dəyişsək, nə baş verər? Yəni baliğı səhraya aparsaq, baliq orada yaşaya bilərmi? Yaxud, sizcə, dəvələr suda yaşaya bilərmi?*” Bu kimi qapalı suallar şagirdlərdən yalnız “bəli”, “xeyr” cavabı almaq üçün deyil. Məqsəd cavabların izah edilməsi və izahlar ətrafında aparılan müzakirələrlə şagirdlərin diqqətini ayrı-ayrı canlıların yaşayış mühitinin xüsusiyyətləri barədə düşünməyə istiqamətləndirməkdir.

Beləliklə, müzakirə zamanı müəllim şagirdlərə yönəldici suallar verməklə onların “yaşayış məskəni” haqqında anlayışının ümumi konturlarını müəyyənləşdirir. Nəticədə şagirdlər dərslərdə verilən “Yaşayış yeri” deyəndə nə başa düşürsünüz?” və “Yaşayış yerinin canlılar üçün əhəmiyyəti nədir?” suallarını bu müzakirələrin köməyi ilə cavablandırirlar.

FƏALİYYƏT **Canlılar harada yaşayır?**

Fəaliyyət müxtəlif canlıların yaşayış məskənini müəyyənləşdirməyə və təsvir etməyə yönəlmişdir. Müəllim “Su”, “Səhra” və “Meşə” ekosistemlərini təmsil edəcək qrupları püşkatma yolu ilə təyin edə bilər. Adlarına uyğun rəngli kağız seçməyi isə püşkatmada “Su”, “Səhra” və “Meşə” adlarını alan qrupların özünə həvalə etmək olar.

Dərslərdə şagirdlərə ipucu olaraq heyvan şəkilləri verilmişdir, lakin bu heyvanların fiqurlarının hazırlanması mütləq deyil. Sınıfta icra edilən fəaliyyətdə müəllim alternativ olaraq başqa heyvanları hazırlamağı təklif edə, yaxud təmsil etdiyi yaşayış məskəninə uyğun olan digər bir heyvanın fiqurunu düzəltməyi şagirdlərin öz ixtiyarına buraxa bilər. Əsas olan heyvanın yaşayış məskəninə düzgün seçilməsidir.

Fəaliyyətin yekununda qruplar heyvan fiqurlarını onların yaşayış məskənlərinə yerləşdirərkən nələri nəzərə aldıklarını izah etməlidirlər. Bu yanaşma şagirdlərin mülahizələrini söyləmək bacarıqlarının inkişafına istiqamətlənmişdir.

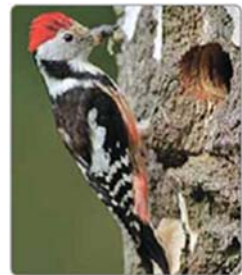
ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətni “yaşayış məskəni” anlayışı barədə təsəvvürləri genişləndirir. Yaşayış məskənində canlıların yaşaması, yəni canlı kimi mövcud olması üçün şərait var. Burada onlar həm qidalanırlar, həm də təhlükələrdən qorunub çoxalırlar. Mətnə su hövzələri, çəmənlik, meşə, səhra kimi yaşayış məskəninə aid canlılardan söz açılır.

Müəllimin bir nüansı da nəzərə alması vacibdir. O, yaşayış məskənindəki canlıların arasında əlaqələrə toxunub sadə nümunələr gətirə bilər. Məsələn, çəmənlikdə çoxlu cücülər yaşayır, ona görə də bura çoxlu quş uçub gəlir. Onlardan qorunmaq üçün cücülər otların arasında gizləniirlər və beləliklə, özlərini quşlardan qoruyurlar. Yaxud maral meşədəki bitkilərlə qidalanırlar. O həm də ağacların arasında özünü qorumağa çalışır, çünki meşədə həm də yırtıcı heyvanlar yaşayır. Bildiyiniz kimi, yırtıcı heyvanların qidası digər heyvanlardır.

Bu izah **müzakirə**də qoyulan “Hansı yaşayış məskənində daha çox canlı yaşayır?” və “Meşə nə üçün bitki və heyvanların yaşaması üçün daha əlverişlidir?” kimi sualların düşünülmüş şəkildə cavablandırılmasına zəmin hazırlayacaq. Müzakirənin sonunda “Yaşayış məskənində canlıların çox olması oranın qida baxımından zəngin olmasına və təhlükəsiz sığınacaq yerlərinin çoxluğuna dəlalətdir” fikri də vurğulana bilər.

TAPŞIRIQ Öyrənilən məlumatlar şagirdlər növbəti mərhələdə yeni problemin həlləsinə təşviq edilərkən də onlara yardımçı olacaq.

1-ci tapşırıqda müəllim şagirdlərə sualı cavablandırmazdan əvvəl şəkllə diqqətlə baxmağı təklif edərsə, şagirdlər ağacdələnin dimdiyindəki qurdu müşahidə edə bilərlər. Şagirdlərdən “Ağacın qabığına altında gizlənmiş qurdu yemək üçün!” cavabını aldıqdan sonra meşənin yaşayış məskəni olaraq canlıların əsas qidalandığı, yəni qida tapdıqları məkan olması vurğulana bilər. Bununla belə, müzakirəni qurdun ağaca nə zərər verə biləcəyini soruşmaqla davam etdirmək olar.

2-ci tapşırıqda əsas məqsəd şagirdlərin diqqətini eyni yaşayış məskəninə aid olan canlıların arasındakı qarşılıqlı əlaqəyə, xüsusilə də sığınacaq və qida əlaqəsinə (məsələn, quşlar ağaclarda yuva

qurur, heyvanlar bitkilərin meyvə və toxumlarını yayır, dovşan bitkiylə, canavar dovşanla qidalanır və s.) yönəltməkdir. Bununla bərabər, canlılar arasındakı qida əlaqəsini də vurğulamaqla qida zənciri haqqında ilkin təsəvvürlərin formalaşması təmin olunur.

3-cü və 4-cü tapşırıqda əsas məqsəd şagirdlərin diqqətini verilmiş canlıları düzgün seçib yaşayış məskəni ilə uyğunlaşdırmağa yönəltməkdir. 3-cü tapşırıqda bitkilərin də heyvanlarla bərabər seçilməsinə, canlı kimi eyni qrupda qruplaşdırılmasına xüsusi diqqət çəkilir. (Uyğun olaraq cavab: meymun, sincab, tülkü, şir və ağac. 4-cü tapşırığın cavabı: kaktus – səhra, kəpənək və parabüzən – çəmənlik, maral – meşə, su bitkisi, balıq və delfin – dəniz)

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə yaşayış məskənlərini sadalamağı təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən tanıdıqları heyvanların yaşayış məskənlərini soruşmaq olar.

Şagirdlərdən yaşayış məskənlərinə aid olan canlıları müəyyən edərkən nəyə diqqət yetirdiklərini soruşmaq olar.

Müəllim üçün məlumat.

“Ekosistem” anlayışı.

Ekosistem (yun. "oikos" – ev, yaşayış yeri + "systema" – birlik) – bir-biri ilə və ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqədə olan növlərin əmələ gətirdikləri davamlı, öz-özünü tənzimləyən sistemidir. Adətən, ekosistem dedikdə mühitin canlı və cansız elementlərinin birliyi nəzərdə tutulur.

Ekosistemin öyrənilməsi təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə etmək, təbiəti qorumaq baxımından müasir dövrün ən aktual problemlərindəndir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilən suallar cavablandırılır və şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə mənimsəməsi müəyyən olunur.

- Hansı yaşayış məskənlərini tanıyırsınız? (*Meşə, səhra, su hövzələri*)
- Yaşayış məskənləri bir-birindən necə fərqlənir? (*Bitki örtüyünə və orada yaşayan heyvanlara görə*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Yaşayış məskəni bitki və ya heyvanın yaşadığı mühit kimi təsvir edir.	Fəaliyyət
Heyvan və bitkiləri öz yaşayış məskənləri ilə əlaqələndirir.	Fəaliyyət, tapşırıqlar 3, 4
Yaşayış məskənlərində canlılar arasındakı əlaqəni izah edir.	Tapşırıqlar 1, 2

5-ci BÖLMƏ

Canlılar

Mövzu №	Adı	Saat	Dərslik (səh.)	İş dəftəri (səh.)
Mövzu 18	Heyvanları tanıyaq	1	70	45
Mövzu 19	Canlıların çoxalması və böyüməsi	1	73	47
Mövzu 20	Bitkiləri tanıyaq	1	76	49
Mövzu 21	Bitkilərin böyüməsi üçün nə lazımdır	1	79	51
	Ümumiləşdirici dərs		82	53
	KSQ	1		
	CƏMİ	5		

Bölmənin qısa icmalı

Biologiyaya aid mövzuları əhatə edən bu bölmədə ətraf mühitin öyrənilməsi və ekoloji mədəniyyətə malik şəxsiyyətin yetişdirilməsinə istiqamətlənən biliklər şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun təqdim olunur.

İbtidai siniflərdə insanın ətraf mühitə baxışı, əsas vərdisləri və təbiətə şüurlu münasibəti formalaşır. Təbiətlə tanışlıq bu yolda atılan ilk addımlardır. Təbiəti sevmək və qorumaq üçün əvvəlcə onu yaxından tanımaq lazımdır.

“Heyvanları tanıyaq” mövzusunda heyvanların forma və bədən hissələri, bədənlərinin xarici örtükləri barədə sadə məlumatlar verilir. Bu məlumatlar ilkin təsəvvürlər yaratmaqla gələcəkdə heyvanlar aləminin daha dərinədən öyrənilməsinə zəmin hazırlayır.

“Canlıların çoxalması və böyüməsi” mövzusunda canlıların əsas əlamətlərindən olan böyümə və reproduktivlik funksiyası barədə məlumat verilir. Bu mövzu gələcəkdə orqanizmin əsas əlamətlərinin yeni nəsə ötürülməsi və nəslin davam etdirilməsi kimi çox mürəkkəb bir prosesin öyrənilməsinin başlanğıcıdır.

“Bitkiləri tanıyaq” mövzusu bitkilərin vegetativ və generativ orqanlarını müəyyən etmək və adlandırmaq bacarıqlarının formalaşdırılmasını nəzərdə tutur. Mövzuda bitkinin vegetativ orqanları və çiçəyin funksiyaları barədə məlumatlar təqdim olunur.

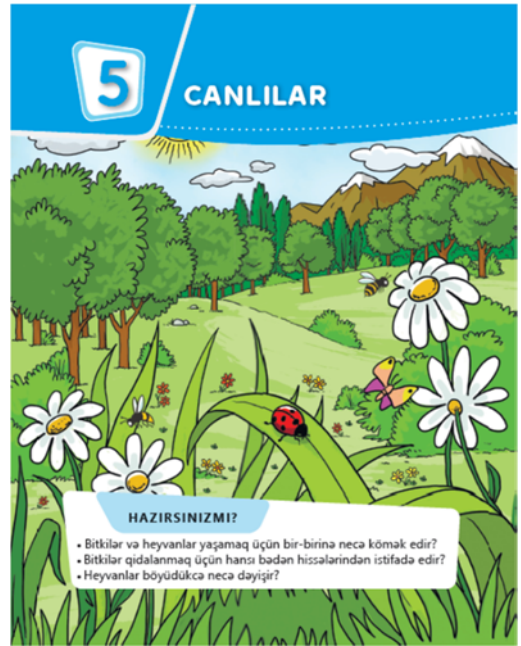
“Bitkilərin böyüməsi üçün nə lazımdır” mövzusu özündən əvvəlkinin məntiqi davamıdır. Mövzuda bitkilərin inkişafı üçün abiotik (cansız) amillərin rolu qeyd olunur. Əldə olunan məlumatlar bitkilərin bu amillərə olan ehtiyacının fərqli olması barədə təsəvvürlər yaradır və bitki örtüyünün Yer in ayrı-ayrı ərazilərində yaşayış şəraitinə uyğunlaşması fenomeni barədə gələcəkdə öyrəniləcək məlumatlara giriş rolu oynayır. Mövzunun tədrisi uşaqların təbiətə düzgün münasibəti və təbiətlə təmasda lazımı bacarıqlar əldə etməsi baxımından da faydalıdır.

Mövzuların tədrisi zamanı bütün mümkün vasitələrlə şagirdlər təbiətlə canlı əlaqə qurmalı, bitkilərlə və heyvanlarla tanış olmalıdırlar. Bu onların sərbəst müşahidələr və təcrübələr aparması üçün şərait yaradıb tədrisin səmərəliliyini artırır.

Qeyd. Təbiət mövzularının spesifik xarakteri nəzərə alınaraq hər mövzuda müəllim üçün məlumatlar təqdim olunur. Məlumatlarda mövzuya aid elmi terminlərin və ifadələrin açıqlanması verilir. Dərsə hazırlaşarkən bu məlumatlar müəllimlərə yardımçı ola bilər.

Bölməyə giriş

Bölmənin ilk səhifəsində mövzulara hazırlıq kimi şəkil üzrə iş təşkil edilə bilər. “Hazırsınızmı?” başlığı altında verilən suallar üzrə müzakirə aparmaq mümkündür. Şagirdlərin müzakirədə fəallığı və verdikləri cavablar əsasında müəllim diaqnostik qiymətləndirmə apara bilər. Bu həm də mövzuların tədrisi ilə bağlı metodiki yanaşmaları əvvəlcədən təyin etmək baxımından faydalı olar.

Mövzu 18. Heyvanları tanıyaq
• Dərslik: səh. 70 • İş dəftəri: səh. 45

Altstandartlar	2-1.1.1. Bədən hissələri və xarici örtüklərinə görə heyvanların oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Bədən hissələrinə görə heyvanları tanıdığını nümayiş etdirir. • Bədən hissələrinə görə heyvanları müqayisə edir. • Heyvanların xarici örtüklərini müəyyən edir. • Xarici örtüklərinə görə heyvanları müqayisə edir.
Köməkçi vasitələr	Şəkillər və gövdənin hissələrini əks etdirən pazllar
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Heyvanların bədən hissələrinin müxtəlifliyi.
2. **Fəaliyyət.** Pazlı tamamla.
3. **Öyrənmə.** Heyvanların bədən hissələri.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-4.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

ÇƏLBƏTMƏ Müəllim dərsi maraqlı və cəlbədic qurmaq üçün şagirdlərin həvəslə iştirak edəcəyi bir sorğu təşkil edə bilər. Canlılar aləmi barədə şagirdlərin ilkin biliklərini yoxlamaqla onları mövzunun mənimsənilməsinə hazırlamaq mümkündür. Suallar canlıların bədən hissələrindən birinə aid olub müqayisəli xarakter daşıya bilər. Məsələn:

- Uşaqlar, deyə bilərsinizmi, itin neçə ayağı var? (*Şagirdlərin cavabı, təbii ki, "4" olmalıdır*)
- Bəs toyuğun neçə ayağı olduğunu deyə bilərsinizmi? (*Şagirdlər "2" cavabını verməlidirlər*)
- İlanın neçə ayağı var?

Bu suala cavab olaraq onlar: "İlanın ayağı yoxdur" söyləməlidirlər.

Bundan sonra dərslikdəki suallar əsasında kiçik müzakirə təşkil etmək olar.

Müzakirə zamanı verilən cavablar şagirdlərin diqqətini müxtəlif heyvanların bədən hissələrinin fərqli olmasına yönəldəcəkdir.

FƏALİYYƏT Pazlı tamamla!

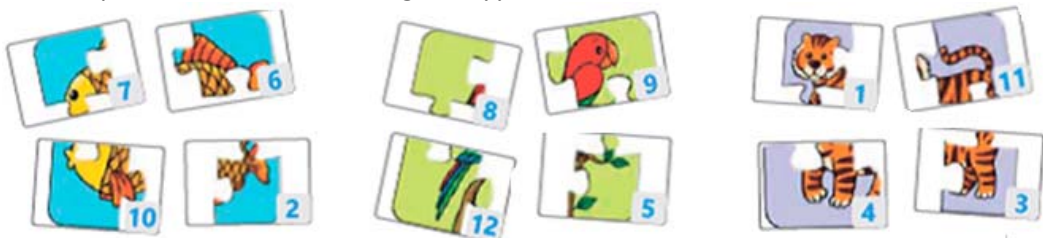
Fəaliyyət müxtəlif canlıların bədən hissələrini əks etdirən pazlların düzgün birləşdirilməsini nəzərdə tutur. Dərslikdə pələng, quş və balığın bədən hissələrini göstərən pazllar təsvir olunub, lakin bu, mütləq deyil. Müəllim başqa pazl dəstlərindən də istifadə edə bilər.

Bu tipli pazlları əldə etmək çətin olarsa, fəaliyyəti qismən dəyişməklə icra etmək mümkündür. Fəaliyyəti yerinə yetirəcək 3 qrupu yaratmaq üçün şagirdlərə 1-dən 3-ə saymaq təklif olunur. Sıranın əvvəlində birinci şagird "1", yanında əyləşən yoldaşı "2", sonrakı sıradakı şagird "3", yanında əyləşən yenə "1", növbəti sıradakı "2" deyir. Bu qayda ilə sinif şagirdləri sayı tamamlayırlar. Hər bir şagirdə səsləndirdiyi ədədi yadında saxlamaq tapşırılır.

Bundan sonra "1" söyləyənlər birinci, "2" söyləyənlər ikinci, "3" söyləyənlər üçüncü qrupa aid hesab olunur. Qruplara dərslikdəki pazllarda təsvir olunan bədən hissələrinə görə şəkilləri tərtib ediləcək heyvanların adı verilir. Məsələn: 1-ci qrup – BALIQ, 2-ci qrup – QUŞ, 3-cü qrup – PƏLƏNG.

Şagirdlərə qrupunun adına uyğun heyvanın bədən hissələrini göstərən pazlları tapmaq və onları birləşdirməyin düzgün ardıcılığını nömrələr əsasında müəyyən etmək tapşırılır.

Şagirdlər hər pazl dəsti üzrə bu ardıcılığı müəyyən etməlidirlər.

Fəaliyyətin yekununda şagirdlər pazlları birləşdirərkən nələrə diqqət yetirdiklərini izah etməli və heyvanların hansı bədən hissəsinin daha çox diqqət çəkdiyini söyləməlidirlər. Bu yanaşma onların məntiqi təfəkkürünün və müşahidə bacarıqlarının inkişafına istiqamətlənmişdir.

ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətnində heyvan morfoloqiyası sahəsində forma və bədən hissələri səviyyəsinə sadə məlumatlar verilir. Burada heyvanların **tük, lələk, pulcuq** kimi əlamətlərinə toxunulur. İt, pişik, canavar və s. heyvanların (onların təmsalında məməlilərin – bu barədə hələlik danışılmır) bədəninin tükə, quşların bədəninin lələklərlə, balıqların pulcuqlarla örtülü olması qeyd edilir. Bu məlumatlar ilkin təsəvvürlər yaratmaqla gələcəkdə taksonomik kateqoriya kimi siniflərin öyrənilməsi üçün zəmin hazırlayır.

Müəllim öyrənmə mətninin sonundakı *“Bədəni pulcuqlarla örtülmüş başqa hansı heyvanları tanıyırsınız?”* sualına diqqət yetirməlidir. Bu sualın əsas məqsədi şagirdlərin nəzərini sürünənlərə yönəltməkdir. Müəllim müzakirəni təşkil edərkən yaxşı olar ki, bu məqamı nəzərdən qaçırmınsın. Bunun üçün vizual müşahidələri dəstəkləyən vasitələrdən (videoçarx, böyüdülmüş şəkil və s.) istifadə etmək arzuolunandır. Bu müzakirədə əldə olunan bacarıqların köməyi ilə şagirdlər növbəti mərhələdə düşünlülmüş şəkildə sürünənlər sinfinin nümayəndəsi olan ilanı pulcuqlu heyvan kimi müəyyən edəcəklər.

TAPŞIRIQ Tapşırıqların icrası şagirdlərin müstəqil mülahizə yürütmək bacarığının və məntiqi təfəkkürünün inkişafına kömək etməlidir.

1-ci tapşırıqda bədən hissələrinin heyvanların hansı işləri görməsinə kömək etdiyi soruşulur. Bu bədən hissələri quşun dimdiyi, balığın quyruğu və pişiyin pəncəsidir. Öyrənmə mətnində balığın quyruğunun ona üzməkdə kömək etməsi yazılsa da, quşun dimdiyinin və pişiyin pəncəsinin onlara hansı işi görməkdə kömək etməsi şagirdin sərbəst mülahizə yürütməsinə istiqamətlənmişdir.

2-ci tapşırıqda tük, lələk və pulcuğun hansı heyvana (toyuq, inək və ilana) aid olmasını müəyyən etmək təklif olunur. Bu tapşırığın düzgün yerinə yetirilməsi şagirdlərin mövzunu yaxşı mənimsəməsinin göstəricisi ola bilər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə bədəni tükə örtülmüş tanıdığı heyvanları sadalamağı təklif etmək olar.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə tanıdıqları heyvanları öyrəndiklərinə əsasən qruplaşdırmağı təklif etmək olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN Dərslərdə verilən suallar cavablandırılır və şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə mənimsədikləri müəyyən olunur.

- Heyvanlarda insanlardan fərqli hansı bədən hissələri var? (*quyruq, qanad, üzgəc, dimdik*)
- Heyvanların bədəni xaricdən nə ilə örtülmüşdür? (*tük, lələk, pulcuq*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Bədən hissələrinə görə heyvanları tanıdığını nümayiş etdirir.	Fəaliyyət
Bədən hissələrinə görə heyvanları müqayisə edir.	Fəaliyyət, tapşırıq 1
Heyvanların xarici örtüklərini müəyyən edir.	Fəaliyyət, tapşırıq 2
Xarici örtüklərinə görə heyvanları müqayisə edir.	Tapşırıq 2

Mövzu 19. Canlıların çoxalması və böyüməsi

• Dərslik: səh. 73 • İş dəftəri: səh. 47

Altstandartlar	2-1.1.2. İnsan və heyvanların nəsilərini davam etdirmək üçün çoxaldığını izah edir. 2-1.1.3. Heyvan balalarının böyüdükcə dəyişməsinə təsvir edir.
Təlim məqsədləri	• Canlıların çoxalma yollarını izah edir (yumurta qoymaq, diri bala doğmaq). • Yaşdan asılı olaraq heyvanların bədən ölçülərində və formasında baş verən dəyişikliyi izah edir.
Köməkçi vasitələr	Heyvanların və heyvan balalarının şəkilləri
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** “Əşyanı tap” oyunu.
2. **Fəaliyyət.** Fərqləndirək.
3. **Öyrənmə.** Canlıların çoxalma formaları.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-3.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Mövzuya giriş üçün müəllim məntiqi təfəkkür proseslərinin inkişafına yönəlik texnikalardan, məsələn, “Əşyanı tap” oyunundan istifadə edə bilər. Lövhədə 4 ləçəyi olan gül şəklində çəkilir. Şagirdlərə yumurtanın forması, rəngi, ölçüsü və digər xüsusiyyətləri haqqında yönəldici suallar verilir. Alınan cavablar söz olaraq gülün ləçəklərinə yazılır. Şagirdlər əşyanın yumurta olduğunu tapmalıdırlar. Bu əşyanın yumurta olmasına qərar verilir və gülün mərkəzində YUMURTA sözü yazılır. Bundan sonra müəllim şagirdlərə müraciətlə sual verə bilər:

– Yumurta nə üçündür?

Şagirdlər bu suala çox müxtəlif cavablar verə bilərlər. Cavabların arasında “Yumurtadan cücə çıxır”, yaxud buna bənzər cavablar olmasa, müəllim həmin cavabı yönəldici sualların köməyi ilə ala bilər.

FƏALİYYƏT Fərqləndirək!

- Şəkildə verilmiş heyvanları balalarından fərqləndirin və dəftərinizə qeyd edin.
- Qeydlərinizi əsaslandıraraq digər qrup yoldaşlarınıza təqdim edin.

Fəaliyyət tənqidi təfəkkürün inkişafına yönəlmişdir. Burada əsas məqsədlər aşağıdakılardır:

1. Şəklə verilmiş canlıların xüsusiyyətləri haqqında bilikləri aktuallaşdırmaq.
2. Müqayisə yolu ilə ümumi olanı tapmaq.
3. Müqayisə yolu ilə fərqli olanı tapmaq.

Müəllim fəaliyyəti təşkil edərkən şagirdləri bu məqsədlər üzrə təlimatlandırarsa, şagirdlər tapşırığı bu alqoritmlə yerinə yetirə bilərlər.

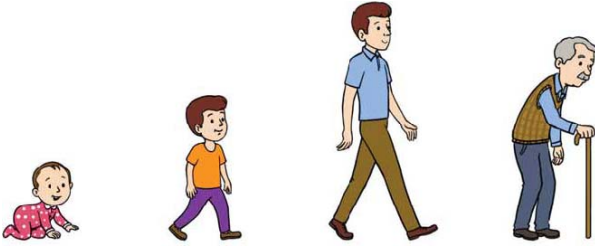
Alternativ olaraq şagirdlərin proqnozlaşdırma kimi yaradıcı təfəkkürünün inkişafına istiqamətlanmış başqa fəaliyyət də təklif etmək mümkündür. Məsələn, müəllim şagirdləri qruplara bölüb onlara cücə, quzu, buzov, kiçik şəkilləri təqdim edə bilər. Qruplara bu balaların böyüyəndə necə olacağını təsvir etmək təklif olunur. Burada da məqsədlər dəyişməzdir: biliklərin aktuallaşdırılması, müqayisə yolu ilə ümumi və fərqli cəhətlərin müəyyən edilməsi.

Fəaliyyətin sonunda aparılan müzakirədə şagirdlərin müşahidə edilən fərqlər (“*Hansı fərqləri müşahidə etdiniz?*”) və çıxarılan nəticələr (“*Hansı nəticəni çıxardınız?*”) barədə fikirləri dinlənilir.

ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətnində canlıların əsas əlamətlərindən olan böyümə və reproduktivlik funksiyası barədə məlumat verilir. Bu mövzu gələcəkdə orqanizmin əsas əlamətlərinin yeni nəsllə ötürülməsi və nəslin davam etdirilməsi kimi çox mürəkkəb bir prosesin öyrənilməsi üçün ilkin təsəvvürlər yaradıb zəmin hazırlamaq məqsədi daşıyır. Şagirdlərin diqqəti ətraf mühitdə onların bilavasitə müşahidə edə biləcəkləri heyvanların çoxalmasına yönəldilir. Bunlar, əsasən, yumurta qoymaqla və diri bala doğmaqla çoxalan canlılardır.

Öyrənmə mətninin sonundakı “Heyvanlar çoxala bilməyəydi, nə baş verərdi?” sualına verilə bilən cavabların spektri kifayət qədər genişdir və müəllim müzakirədə bu cavabları şaxələndirməklə şagirdləri fəal iştiraka cəlb edə bilər.

TAPŞIRIQ 1-ci tapşırıq heyvan balalarının adlarını heyvanların şəkilləri ilə uyğunlaşdırmağı nəzərdə tutur. (Cavablar: a – 4; b – 3; c – 1; d – 2) Bu tapşırıqın düzgün yerinə yetirilməsi həm də canlıların balalarının adını bilmək baxımından şagirdlərin lüğət ehtiyatının göstəricisi ola bilər. Belə ki, “köşək”, “dayça” və “mavrı” sözlərinin mənasını bilmədən onların hansı heyvanın balası olduğunu müəyyən etmək mümkün deyil.

2-ci tapşırıq canlıların böyümək xüsusiyyəti ilə bağlıdır. Tənqidi təfəkkürün inkişafına yönəlmiş bu tapşırıqın icrasında mövzunun məqsədinə uyğun olaraq böyümə prosesində dəyişikliklərə məruz qalan fərdin fiziki göstəriciləri ön planda olsa da, şəkildəkinin insan

olmasını nəzərə almaq, yaşı artdıqca insanın bilik və bacarıqlarının artmasını da qeyd etmək olar.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə yumurta qoymaqla çoxalan canlılara aid nümunələr göstərmək təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Böyümənin canlılar üçün əhəmiyyətini əsaslandırmaq təklif oluna bilər.

Müəllim üçün məlumat.

Yer üzündə həyatın davam etməsi canlı orqanizmlərin çoxala bilmək xüsusiyyətindən asılıdır. Çoxalma hər hansı canlı növünün mövcud olmasının vacib şərtidir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Çoxalmanın canlılar üçün əhəmiyyəti nədir? (Canlılar çoxalmasa, yer üzündə həyat yox ola bilər, çünki canlılar böyüyür, qocalır və məhv olur.)
- Hansı canlılar yumurta qoyaraq çoxalır? (Quşlar, tısbağalar və əksər balıqlar yumurta qoymaqla çoxalırlar.)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Yaşdan asılı olaraq heyvanların bədən ölçülərində və formasında baş verən dəyişikliyi müəyyən edir.	Fəaliyyət
Yaşdan asılı olaraq heyvanlarda bədən ölçülərində və formasında baş verən dəyişikliyi izah edir.	Tapşırıqlar 1, 2
Canlıların çoxalma yollarını izah edir.	Sual-cavab
Yumurta qoymaqla çoxalan canlılara aid nümunələr göstərir	Sual-cavab

Mövzu 20. Bitkiləri tanıyaq

• Dərslik: səh. 76 • İş dəftəri: səh. 49

Altstandartlar	2-1.1.4. Çiçəkli bitkilərin əsas hissələrini sadalayır. 2-1.1.5. Çiçəkli bitkilərin əsas üzvlərinin funksiyasını təsvir edir.
Təlim məqsədləri	• Çiçəkli bitkilərin əsas hissələrini (kök, gövdə, yarpaq, çiçək) sadalayır. • Çiçəkli bitkilərin əsas üzvlərinin funksiyasını (kök – qidalanma, gövdə – daşıma və dayaq, yarpaq – qidalanma, çiçək – çoxalma) təsvir edir.
Köməkçi vasitələr	Rəngli kağızlar, yapışqan, qayçı və ip
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. Cəlbətmə. Auksion.
2. Fəaliyyət. “Sevdiyim gül”.
3. Öyrənmə. Bitkilərin vegetativ və generativ orqanları barədə məlumat.
4. Tapşırıq. Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-4.
5. Özünü yoxlayın.
6. Formativ qiymətləndirmə.

CƏLBƏTMƏ Cəlbətmə mərhələsində müəllim “beyin həmləsi” metodunun əsasında dayanan texnikaların birindən istifadə edə bilər. Müəllim şagirdlərin diqqətini dərslikdə verilmiş şəkllə yönəldərək təqdim olunan suallarla (“Sizcə, şəkildəki ağac niyə aşmır?” və ya “Ağacı aşmağa qoymayan nədir?”) müzakirəni təmin edə bilər. Tətbiq edilən bu üsul həm də dərslikdəki fəaliyyətlə bağlı sualı (“Bitkilərin hansı hissələrini tanıyırsınız?”) önə çəkərək fəaliyyətin yerinə yetirilməsi üçün zəmin hazırlaya bilər.

FƏALİYYƏT “Sevdiyim gül”

Fəaliyyət yaradıcılığın inkişafına yönəlmişdir. Fəaliyyətin icrası üçün köməkçi vasitələr əlçatandır. Şagirdlərə rəngli kağızlardan gül aplikasiyası düzəldib onun hissələrini adlandırmaq təklif olunur. Burada qoyulan əsas məqsədlər isə aşağıdakılardır:

1. Gülün vegetativ və generativ orqanlarını təsvir etmək.
2. Gülün vegetativ və generativ orqanlarını adlandırmaq.

Fəaliyyətin icrasının sadə alqoritmi dərslikdə verilmişdir.

Fəaliyyətin sonunda qoyulan sual (“Bitkilərin hansı hissələrini tanıyırsınız?”) üzrə aparılan müzakirədə şagirdlərin cəlbətmədə adını çəkmədikləri bitki orqanları da qeyd olunur.

ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətnində bitkinin müxtəlif hissələri barədə məlumat verilir, şəkil üzrə vegetativ orqanların və çiçəyin funksiyaları barədə sadə məlumatlar təqdim olunur.

Bitkidə həyat fəaliyyəti proseslərində yarpağın, kök və gövdənin funksiyalarından bəhs edilərkən kökün əsas vəzifəsinin torpaqdan suyu və suda həll olmuş qidalı maddələri sormaqla qeyd olunur. Yaxşı olar ki, kökün funksiyaları öyrənilərkən müəllim diqqəti mövzunun əvvəlindəki şəkllə yönəltsin və kökün bir vəzifəsinin də bitkini torpağa bərkitmək olduğunu qeyd etsin.

Gövdə bitkinin kökü ilə yarpaqları arasında əlaqə yaradır.

Torpaqdan sorulmuş qida maddələri gövdə vasitəsilə kökdən bitkinin yuxarı hissələrinə ötürülür. Yarpaqlarda isə bitki üçün qida hazırlanır. Burada bir haşiyə çıxaraq qidanın canlı orqanizm üçün əhəmiyyəti məsələsinə toxunmaq olar. Məsələn: “Qida canlılara nə üçün lazımdır?” Bu sualın cavablandırılması yarpaqların bitki üçün həyatı əhəmiyyətini önə çəkəcəkdir.

Müzakirədə “Bəzi çiçəklərdən meyvə əmələ gəlir” şərhini genişləndirməklə çiçəyin generativ orqan kimi funksiyası barədə təsəvvür yaratmaq mümkündür.

Məsələn: “Meyvənin içərisində nə olur?” sualına verilən cavabların köməyi ilə “toxum” anlayışı müzakirənin predmetinə çevrilə bilər və müzakirə bu istiqamətdə aparılırsa, öyrənmə mətninin sonunda qoyulmuş “Sizcə, çiçəyin bitki üçün faydası nədir?” sualına şagirdlər daha geniş və dərinləşdirilmiş cavablar verə bilərlər.

TAPŞIRIQ 1-ci tapşırıq bitkilərdə köklərin nə üçün uzun olmasının səbəbini araşdırmağı nəzərdə tutur. Bu tapşırığın düzgün icrası şagirdlərin məntiqi təfəkkürünə istiqamətlənmişdir. Kökün torpaqdan suyu və qidalı maddələri sormağ funksiyasını öyrəndiklərinə görə şagirdlərin cavabı da təxminən bu yöndə olmalıdır. Onlar *“Torpaqdan suyu və qidalı maddələri daha yaxşı sormağ üçün”*, yaxud *“Torpaqda daha dərinə olan suyu və qidalı maddələri sormağ üçün”* və s. kimi cavablar verə bilərlər.

2-ci tapşırıq bitkinin generativ orqanlarının funksiyası ilə bağlıdır (*“Meyvə və toxumların bitki üçün əhəmiyyəti nədir?”*). Tənqidi təfəkkürün inkişafına yönəlmiş bu tapşırığın icrasında öyrənmə mətnində və müzakirələrdə əldə olunmuş bilikləri şagirdlərə yardımçı olacaqdır. Onlar bitkini çoxaltmağ üçün toxumun torpağa əkildiyini söyləyəcəklər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə bitkinin orqanlarını sadalamağ təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən bitki üçün hansı orqanı daha vacib hesab etdiklərini əsaslandırmağı təklif etmək olar.

Müəllim üçün məlumat.

Vegetativ orqanlar bitki orqanizminin bilavasitə çoxalmaya xidmət etməyən, yaşayışını və qidalanmasını təmin edən hissələrdir. Çiçək, toxum və meyvə isə bitkinin **generativ** çoxalma orqanlarıdır. *Fotosintez* yaşıl yarpaqlı bitkilərdə Günəşin işıq enerjisinin təsiri ilə gedən prosesdir. Bitkilər bu proses nəticəsində (karbon qazı və sudan istifadə edərək) üzvi maddə və oksigen istehsal edir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Bitkilərin hansı hissələri var? (*Kök, gövdə, yarpaq, çiçək, toxum, meyvə.*)
- Bitki su və qida maddələrini torpaqdan hansı hissələri ilə alır? (*Kökləri vasitəsilə.*)
- Gövdənin bitki üçün əhəmiyyəti nədir? (*Torpaqdan sorulmuş qidalı maddələri gövdə kökdən bitkinin yerüstü hissələrinə daşıyır.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Çiçəkli bitkilərin əsas hissələrini (kök, gövdə, yarpaq, çiçək, meyvə, toxum) sadalayır.	Fəaliyyət
Çiçəkli bitkilərdə kökün funksiyasını (torpaqdan su və qidalı maddələri sorur) təsvir edir.	Tapşırıq 1
Çiçəkli bitkilərdə gövdənin funksiyasını (bitkinin kökü ilə yarpaqları arasında əlaqə yaradır, dayaq rolunu oynayır) təsvir edir.	Sual-cavab
Çiçəkli bitkilərdə yarpağın funksiyasını (bitki üçün qida hazırlamağ) təsvir edir.	Sual-cavab
Çiçəkli bitkilərdə toxumun funksiyasını (çoxalmağ) təsvir edir.	Tapşırıq 2

Mövzu 21. Bitkilərin böyüməsi üçün nə lazımdır

• Dərslik: səh.79 • İş dəftəri: səh.51

Altstandartlar	2-1.1.6. Bitkilərin inkişafı üçün lazım olan şəraitləri sadalayır.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Bitkilərin yaşaması üçün lazım olan amilləri (ışıq, temperatur, hava, su / rütubət, torpaq) sadalayır. • Günəş işığının bitkilərə təsirini izah edir. • Temperaturun bitkilərə təsirini izah edir. • Torpağın bitkilər üçün əhəmiyyətini izah edir.
Köməkçi vasitələr	Kiçik dibçəkdə gül, kiçik saxsı dibçək, torpaq və su
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Bəslənmə şəraiti müxtəlif olan bitkilərin müqayisəsi.
2. **Fəaliyyət.** "Gül əkirik".
3. **Öyrənmə.** Bitkilərin yaşaması üçün vacib olan amillər (torpaq, su, hava, Günəş işığı və temperatur).
4. **Təpşiriq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-3.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Cari mövzu özündən əvvəlkinin məntiqi davamıdır. Keçən mövzuda şagirdlər bitkilərin həyati vacib orqanlarını və onların funksiyasını öyrəndikləri üçün (kökün torpaqdan su və qidalı maddələri sorması, yarpağın günəş işığı və havadan istifadə edərək bitki üçün qida hazırlaması) cəlbətmə mərhələsində dərslikdə təqdim olunan şəkil üzrə sualı məntiqi təfəkkürə dayanaraq cavablandırmaq şagirdlərdən çoxuna çətin olmamalıdır. Şagirdlər sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkərlərsə, müəllim onların fikrini lazım olan məcraya yönəltmək üçün sinfə müraciətlə belə bir sual verə bilər:

– *Bitkilərə necə qulluq edilir?*

Şagirdlər ən azından "Su verirlər!" cavabını verə bilərlər.

– *Bitkilərə su verməsələr, nə baş verər?*

Şagirdlərdən müvafiq cavabı aldıqdan sonra dərsin növbəti mərhələsinə keçid etmək olar.

FƏALİYYƏT "Gül əkirik"

Dərslikdə təqdim olunan fəaliyyətin yerinə yetirilməsi şagirdlərin özləri tərəfindən sinfdə otaq bitkilərinin artırılması baxımından da faydalı təşəbbüsdür. Onlar bu fəaliyyəti məktəbin həyatında da yerinə yetirə bilərlər. Mövzunun tədrisi yaz vaxtına təsadüf etdiyi üçün hava şəraitini nəzərə alaraq müəllim fəaliyyəti açıq havada təşkil edə bilər.

Fəaliyyətin icrası şagirdlərin spesifik vərdiş-bacarıqlarının və tənqidi təfəkkürünün inkişafına istiqamətlənmişdir. Məqsədlər isə aşağıdakılardır:

1. Gülün qaydalara uyğun əkilməsi üçün müvafiq təcrübənin əldə edilməsi.

2. Bitkinin yaşaması üçün torpaq və suyun həyati vacib amil kimi əhəmiyyətinin izah edilməsi.

Fəaliyyətin sonunda qoyulan sual ("*Bitkini yeni dibçəyə köçürərkən torpaq və sudan niyə istifadə olunmalıdır?*") bu fikrin açıqlanmasına xidmət edir. Suala şagirdlərin verdikləri bütün uyğun cavabları qəbul etmək olar.

Fəaliyyətlə bağlı növbəti müzakirə sualı ("*Sizcə, bitkinin köklərinin çox və şaxələnmiş olmasının səbəbi nə ola bilər?*") şagirdlərdən son iki dərsdə əldə etdikləri biliklərə yaradıcı yanaşmağı, qazanılmış biliklərin sintezini tələb edir. Onlar bunu bitkinin qidalı maddələri və suyu torpaqdan daha yaxşı sormaqla, həm də bitkini torpağa bərkitmək kimi izah edə bilərlər.

ÖYRƏNMƏ Öyrənmə mətnində bitkilərin inkişafında abiotik amillərin rolu qeyd olunur. Göstərilir ki, bitkilər müxtəlif olduqları kimi onların bu amillərə ehtiyacı da fərqlidir (bəzi bitkilər digərlərindən daha az hava, su, qida və Günəş işığı ilə də yaşaya bilər). Bu məlumat bitki örtüyünün Yer mütəlifliyi və ayrı-ayrı ərazilərində yaşayış şəraitinə uyğunlaşması fenomeni barədə təsəvvürlərin yaranmasına istiqamətlənmişdir.

Müzakirə sualları da (*“Torpaq olmasa, bitkilər böyüyə bilərmə? Fikrinizi əsaslandırın”*) bu məlumatın dərinləşdirilməsinə yönəlmişdir. Müzakirə zamanı şagirdlər bitkinin həyatında torpağın rolunu əsaslandırarkən onun qidalı maddələrin və suyun əsas mənbəyi olduğunu qeyd edirlər.

Növbəti sualın müzakirəsi isə (*“Sizcə, hansı yaşayış yerlərində bitkilər daha az su ilə yaşaya bilər?”*) yaşayış məskənləri haqqında (*məşə, səhra...*) məlumatları möhkəmləndirir.

TAPŞIRIQ

Tapşırıqlar şagirdlərin tənqidi təfəkkürünün inkişafına istiqamətlənmişdir.

1-ci tapşırıq Günəş işığının bitkilərə təsirini araşdırmağı nəzərdə tutur. Şagirdlər müqayisə yolu ilə bitkilərdəki fərqi müəyyən edir (*bol Günəş işığı alan gül yaxşı inkişaf edir, az işıq düşən yerə qoyulmuş dibçəkdəki gül isə solğundur*) və bu fərqi onların Günəş işığına olan ehtiyacının eyni dərəcədə ödənilməməsi

ilə əlaqələndirirlər.

2-ci tapşırıqda temperaturun bitkilərin inkişafına təsirini araşdırmaq təklif olunur. Şagirdlər otaq şəraitində olan bitki ilə bayırın soyuğunda qalan bitkini müqayisə edərək ikincinin solmasının səbəbini bayırda temperaturun aşağı olması ilə əlaqələndirir

və bunun bitki üçün əlverişsiz olduğu qənaətinə gəlir, bununla da bitkilərin yaşaması üçün istiliyin əhəmiyyətli olduğunu müəyyənləşdirirlər.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə bitkinin yaşaması üçün vacib olan amilləri sadalamaq təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə bitki üçün bu amillərdən hansını daha vacib hesab etdiklərini əsaslandırmağı təklif etmək olar.

Müəllim üçün məlumat.

Canlı orqanizmlərə təsir göstərən ekoloji amillər 3 qrupa bölünür: **abiotik**, **biotik** və **antropogen** amillər.

Abiotik amillər (yun. “a” – inkar, “bios” – həyat) cansız təbiət amilləridir. Bunlara işıq, rütubət, atmosfer təzyiqi, havanın temperaturu, torpaqda mineral duzların miqdarı və s. kimi amillər aiddir.

Biotik amillər canlı orqanizmlərin bir-birinə təsiridir. Məsələn, bitkilərin həşəratlarla tozlanması, yırtıcılıq və s. kimi amillər.

Antropogen amillər (yun. “anthropos” – insan, “genesisum” – mənşə) canlı orqanizmlərin həyat şəraitinin insanın təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində dəyişməsidir.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

• Torpağın bitkilər üçün əhəmiyyəti nədir? (*Torpaqda bitkilərin böyüməsi üçün lazım olan su və qidalı maddələr var.*)

• Bitkilərin torpaqdan başqa nələrə ehtiyacı var? (*Havaya, suya, Günəş işığına və istiliyə*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Bitkilərin yaşaması üçün lazım olan amilləri (ışıq, temperatur, hava, su / rütubət, torpaq) sadalayır.	Fəaliyyət
Günəş işığının bitkilərə təsirini izah edir.	Tapşırıq 1
Temperaturun bitkilərə təsirini izah edir.	Tapşırıq 2
Torpağın bitkilər üçün əhəmiyyətini izah edir.	Fəaliyyət, sual-cavab

6-cı BÖLMƏ

Ehtiyatlı davranış

Mövzu №	Adı	Saat	Dərslik (səh.)	İş dəftəri (səh.)
Mövzu 22	Nəqliyyatda və yolda	1	84	55
Mövzu 23	Təbii fəlakətlər	1	87	57
Mövzu 24	Təhlükələrdən necə qorunmaq	1	90	59
Mövzu 25	Qənaət	1	93	61
	Ümumiləşdirici dərs		96	63
	KSQ	1		
	CƏMİ	5		

Bölmənin qısa icmalı

Bölmə elmi və sosial mövzuları əhatə edir. Üç mövzu – “Nəqliyyatda və yolda”, “Təhlükələrdən necə qorunmaq”, “Qənaət” sosial yönümlü mövzulardır. Fövqəladə hadisələri təsvir edən “Təbii fəlakətlər” isə elmi mövzudur.

“Nəqliyyatda və yolda” mövzusunda şagirdlərin 1-ci sinifdə öyrəndikləri bilikləri genişlədir. Şagirdlər minik avtomobilində və avtobusda minmək və düşmək, pəncərədən boylanmamaq, qolunu çıxarmamaq, sallanmamaq, qarşıya söykənməmək kimi təhlükəsizlik qaydalarını izah edirlər. Mövzunun digər təlim məqsədi yeraltı və yerüstü keçidlərdən istifadənin vacibliyinin vurğulanmasıdır.

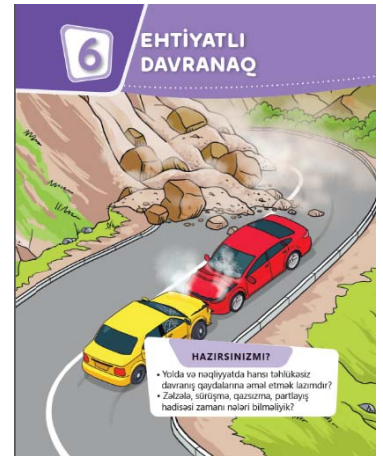
1-ci sinifdə coğrafiya sahəsində öyrənilmiş biliklərin davamlılığını təmin edən “Təbii fəlakətlər” elmi mövzusu ilə şagirdlərin sürüşmələr, zəlzələlər kimi təbii fəlakətdə hadisələri təsvir etməsi təmin olunur. Şagirdlər təbii fəlakətdə hadisələr zamanı əməl etməli olduqları təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır, öyrəndikləri məlumatlara əsaslanaraq təhlükəli vəziyyətlərdə diqqətli olmaq, özünü necə aparmaq kimi bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Şagirdlər sürüşmə və zəlzələ zamanı qorunmağın yollarını öz nümunələrində nümayiş etdirirlər.

“Təhlükələrdən necə qorunmaq” mövzusu texnogen qəza zamanı əməl edilməsi vacib olan davranış qaydaları haqqındadır. Şagirdlər bu mövzu ilə texnogen qəzalar haqqında təsəvvürlərini ifadə edirlər. Onlar qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları ilə bağlı yarana biləcək vəziyyətləri izah edir, texnogen qəzalar zamanı əməl etməli olduqları davranış qaydalarını sadalayır. Müxtəlif situasiyalar yaradılaraq şagirdlərin texnogen qəza zamanı əməl etməli olduqları davranış qaydalarını praktik olaraq nümayiş etdirməsi təmin olunur. Mövzuda texnogen qəzalar zamanı dərhal zəng edilməsi vacib olan nömrələr təqdim edilir. Həmçinin zəng zamanı verilən sualları sürətli cavablandırmaq üçün ünvan olaraq rayon, şəhər, qəsəbə, kənd, küçə, mənzil kimi məlumatların öyrənilməsi vurğulanır.

“Qənaət” bu bölmə üzrə sonuncu sosial yönümlü mövzudur. “Büdcə” anlayışını sadə şəkildə izah etmə bacarıqları inkişaf etdirilir. Şagirdlər evdə və məktəbdə su, elektrik enerjisi, məktəb ləvazimatları və şəxsi əşyalarının istifadəsi ilə resurslardan qənaətlə istifadənin əhəmiyyətini izah edirlər.

Bölməyə giriş

Bölmənin ilk səhifəsində mövzulara hazırlıq kimi şəkil üzrə iş təşkil edilə bilər. Şagirdlərin diqqəti şəkildə verilmiş nəqliyyat qəzasına və sürüşərək avtomobil yoluna tökülmüş torpaq və iri daş parçalarına yönəldilir. “Hazırsınız mı?” başlığı altında verilən suallar ətrafında müzakirə təşkil olunur. Müəllim şagirdlərə bölməni əhatə edən əlavə suallar verə bilər.

Mövzu 22. Nəqliyyatda və yolda

- Dərslik: səh. 84 • İş dəftəri: səh. 55

Altstandartlar	2-3.2.4. Nəqliyyat vasitələrində təhlükəsizlik qaydalarını izah edir. 2-3.2.5. Yol hərəkəti qaydalarını izah edir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Nəqliyyat vasitələrindən istifadə zamanı əməl edilməli təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır. • Minik avtomobilində və avtobusda davranış qaydalarını pozduqda yarana biləcək təhlükələri izah edir. • Yol nişanlarını, o cümlədən yeraltı və yerüstü keçid nişanlarını tanıdığını nümayiş etdirir. • Yeraltı və yerüstü keçidlərdən istifadənin vacibliyini izah edir.

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Avtobusda davranış qaydaları.
2. **Fəaliyyət.** Avtobusda və yolda.
3. **Öyrənmə.** Yol hərəkəti qaydaları.
4. **Təpşiriq.** Dərslik: tap. №1. İD: №1-3.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBETMƏ Müəllim dərsə oyuna başlaya bilər. Şagirdlərdən bir nəfər aparıcı seçilir və avtobusun sürücüsü kimi təqdim olunur. Digər şagirdlər isə üç qrupa bölünür. Müəllim qruplara təlimat verir:

Təlimat. *Siz avtobusa sərnişin kimi daxil olmaq istəyirsiniz. Qrupun hər bir üzvü üçün avtobusda əməl etməli olduğunuz 1 qaydanı yazıb avtobusun sürücüsünə təqdim edirsiniz. Bu qaydalar sizin avtobusa minik biletinizdir. Sürücü uyğun hesab etdiyi qaydanı qəbul edir və həmin qrupun üzvləri (bütün qrup üzvləri üçün qaydalar düz tərtib olduğu halda) avtobusa daxil olurlar. Hansı qrupda qaydalarda uyğunsuzluq olarsa, həmin qrup qaydaya düzəliş edir, düzəliş olunmuş qaydaları yenidən sürücüyə təqdim edir, qəbul olduğu halda avtobusa daxil olurlar. Qaydaları birinci qəbul olunan qrup qalib hesab olunur və həmin qrup üzvləri kağızdan kəsilmiş ulduzlarla mükafatlanır.*

Qeyd. Oyunda mübahisə yaradan qaydalara (qrup tərəfindən hazırlanmış) müəllim münasibət bildirə bilər.

Oyundan sonra müəllim dərslikdə verilmiş suala uyğun qrupların cavablarını dinləyir. Qrupların hazırladıkları qaydalardan hansının dərslikdəki şəkildə əks olunan situasiyanın həll yolu olması haqqında fikirlər səsləndirilir. Dərsin bu mərhələsində şagirdlərdə əlaqələndirmə və şərhətmə bacarıqları inkişaf etdirilir.

FƏALİYYƏT Müəllim dərslikdəki fəaliyyəti şagirdlərlə həyata keçirə bilər. Əlavə olaraq müəllim fəaliyyəti aşağıdakı kimi təşkil edə bilər.

Təklif 1.

Müəllim sinfi 4 qrupa bölür. Hər qrupa dərslikdəki suallar verilir və hər bir sualın cavabının bir cümlə ilə əsaslandırılması təklif olunur. Nümunə olaraq fəaliyyətin təşkili aşağıdakı kimi ola bilər.

Qrup 1. *Yol nişanına dair verilən fikirlə razısınız? Cavabınızı əsaslandırın.*

(Qrupun mümkün cavabı: "Bəli. Çünki mavi və ya göy fonda verilmişdir. Əgər qırmızı dairənin içəricində üstündən qırmızı xətt çəkilmiş piyada verilsəydi, bu zaman piyadaların hərəkəti qadağan edilmiş olardı".)

Qrup 2. *Şəkildə verilmiş fikirlə razısınız? Cavabınızı əsaslandırın.*

(Qrupun mümkün cavabı: "Xeyr. Dayanacaqda yolun hərəkətli hissəsinə çıxaraq avtobusun gəlməsini yoxlamaq çox təhlükəlidir, çünki həm digər nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinə mane olmuş olarsan, həm də gözlənilmədən

Bu nişan piyadaların hərəkətinə icazə verir.

Tez-tez dayanacaqdan çıxaraq avtobusun gəlməsini yoxlamaq lazımdır.

hər hansı bir avtomobil sənə xəsarət yetirə bilər”.)

Qrup 3. *Yol nişanına dair verilən fikirlə razısınız? Cavabınızı əsaslandırın.*

(*Qrupun mümkün cavabı: “Xeyr. Çünki bu yol nişanı yolu yerüstü keçiddən istifadə edərək keçməyi bildirir. Nişandakı pilləkənlərin istiqaməti də yuxarıya doğru”.*)

Qrup 4. *Şəkildə verilmiş fikirlə razısınız? Cavabınızı əsaslandırın.*

(*Qrupun mümkün cavabı: “Bəli. Yolu dayanacaqda duran avtomobil, avtobus və digər nəqliyyat vasitələrinin arxasından keçmək lazımdır. Çünki yalnız bu halda yola nəzarət etmək olar”.*)

Fəaliyyətdə bütün qrup üzvlərinin fəal olmasına diqqət edilir.

Bu fəaliyyətlə şagirdlərdə əsaslandırma, səbəbləndirmə, nəticə çıxartma, izahetmə, şərhətmə bacarıqları inkişaf etdirilir.

ÖYRƏNMƏ Mətnə əsas diqqət həm piyada kimi yollarda, həm də sərnişin kimi nəqliyyat vasitələrində əməl edilməsi vacib olan qaydalara yönəldilir. Minik avtomobilində və avtobusda təhlükəsiz davranış qaydaları sadalanır. Avtobusa minmək və düşmək qaydaları izah olunur. Nəqliyyat vasitələrinin pəncərəsindən başını, qolunu çölə çıxartmağın, sallanmağın, qapıya söykənməyin təhlükəli olduğu vurğulanır. Yeraltı və yerüstü keçid nişanlarının tanınması və bu keçidlərdən istifadənin vacibliyi qeyd edilir.

Müzakirə

- *Yolda və nəqliyyat vasitələrində qaydalara əməl etməsək, nə baş verər?*

Müzakirənin gedişində həm yolda piyadaların, həm də minik avtomobilləri və avtobuslarda sərnişinlərin təhlükəsizlik və davranış qaydalarına əməl etməsi diqqətə çatdırılır. Şərh olunur ki, yolda və nəqliyyatda qaydalara əməl olunmasa, qəzaların sayı artar, insanların sağlamlığı üçün təhlükələr yaranar. Buna görə də hər bir kəs yol nişanlarını tanımalı və ona əməl etməlidir.

TAPŞIRIQ Dərslərdə verilmiş tapşırıqda yol nişanlarının adları ilə uyğunlaşdırılması şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə qavradıqlarını müəyyən edir. Tapşırıq 1 – C, 2 – B, 3 – D, 4 – A, kimi uyğunlaşdırılaraq tamamlanır.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən yeraltı və yerüstü yol nişanının fərqi soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən avtobusda davranış qaydalarını sadalamağı soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Piyadalar yolu keçərkən hansı nişanlara diqqət etməlidirlər? (*Yeraltı, yerüstü və piyada keçidi nişanlarına*)
- Nəqliyyat vasitəsində hansı qaydalara əməl etmək lazımdır? (*Pəncərədən boylanmamaq, qolunu çölə çıxarmamaq, sallanmamaq, qapıya söykənməmək, yüksək səsli musiqiyə qulaq asmamaq, hündürdən danışmamaq*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Yeraltı, yerüstü və piyada keçidi nişanlarını tanıdığı nümayiş etdirir.	Fəaliyyət
Nəqliyyatda və yolda təhlükəsiz davranış qaydalarını sadalayır.	Fəaliyyət, tapşırıq
Nəqliyyatda və yolda təhlükəsiz davranış qaydalarına əməl etməyin vacibliyini izah edir.	Fəaliyyət, tapşırıq, sorğu-sual

Bu nişan yolu yeraltı keçiddən istifadə edərək keçməyi bildirir.

Yolu bu qaydada keçmək həyatınız üçün təhlükəlidir.

Mövzu 23. Təbii fəlakətlər

- Dərslük: səh. 87
- İş dəftəri: səh. 57

Altstandartlar	2-3.3.1. Təbii fəvqəladə hadisələri təsvir edir. 2-3.3.2. Təbii fəvqəladə hadisələr zamanı təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Sürüşmə və zəlzələ hadisəsinin baş verməsini təsvir edir. • Sürüşmə və zəlzələ zamanı təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır. • Sürüşmə və zəlzələ zamanı qorunmağın yollarını öz nümunəsində təqdim edir.
Köməkçi vasitələr	Rəngli kağız, qayçı, yapışqan, plastik qab, stəkan, qum, karton kağız, marker, rəngli karandaşlar, flomaster, şəkillər, kağızdan kəsilmiş ulduzlar
Resurslar	

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** Sürüşmə və zəlzələ təbii fəvqəladə hadisə kimi.
2. **Fəaliyyət.** Torpaq sürüşməsi.
3. **Öyrənmə.** Sürüşmə və zəlzələ zamanı təhlükəsizlik qaydaları.
4. **Tapşırıq.** Dərslük: tap. №1-3. İD: №1-6.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Şagirdlərə dərslükdəki Leyla və Kamranın dialoquna əsasən aşağıdakı sual verilə bilər:

– Sızcə, Leyla nə üçün təbii fəlakət baş verdiyini deyir? Hansı təbii fəlakət zamanı şəkildəki mənzərə yaranır?

Şagirdlər sualı cavablandırmaqda çətinlik çəksələr, onlara yönəldici suallarla kömək edilə bilər:

– Hansı hadisələr evlərin uçmasına, dağılmasına səbəb ola bilər?

Şagirdlərin cavabları dinləndikdən sonra ikinci sualın müzakirəsinə keçmək olar:

– Təbii fəlakət hadisələrini Kamran üçün necə izah edərdiniz?

Şagirdlər müxtəlif fikirlər səsləndirə bilərlər. Müəllim rəşional hesab etdiyi cavabları qeyd edərək həvəsləndirmə üçün şagirdləri həmin cavablara görə tərifləyə bilər.

FƏALİYYƏT Dərslükdəki fəaliyyətin praktikliyini təmin etmək üçün sinfə böyük plastik qab, stəkanda qum gətirilə bilər. Şagirdlər kiçik qruplara bölünürlər. Hər qrupa dərslükdəki kimi rəngli kağızlardan ev modeli hazırlamaq tapşırılır. Ev modelini hazırlamazdan əvvəl şagirdlərə suallar verilir:

• Ev modeli hazırlamaq üçün addımları hansı ardıcılıqla etmək lazımdır? (*Ev modelinin sxemini / ülgüsünü rəngli kağız üzərində çəkmək lazımdır: Sxemi / ülgünü çəkən zaman qalın və qırıq-qırıq xətlərdən istifadə etmək lazımdır. Qırıq-qırıq xətlər qatlanmış hissələri, qalın xətlər isə kəsilməli hissələri bildirir. Sonra çəkilən sxemi qalın xətlərin kənarı ilə qayçı vasitəsilə səliqəli kəsmək lazımdır. Kəsilməmiş sxem qırıq-qırıq xətlər olan hissələrdən qatlanır. Detallar bir-birinə yapışdırılıb ev modeli hazırlanır.*)

Əgər qruplar ev modelini hazırlamaqda çətinlik çəkərsə, müəllim onlara istiqamət verir. Sonra hər qrupun ev modeli plastik qabın içərisində dərslükdə verilmiş qaydada yerləşdirilir. Müəllim qrupların sayına görə əvvəlcədən hazırladığı karton kağızları dərslükdə verilmiş şəkllə uyğun kənarlarından qatlayır və hər qrupa bir boru verir. Kənarları qatlanmış karton borunu dərslükdə verilmiş qaydada maket evlərdən birinin yaxınlığında yerləşdirməyi tapşırır. Maket tam hazır olduqdan sonra müəllim problemlə situasiya yaradır.

• Uşaqlar, qəflətən torpaq sürüşərək bizim evlərimizə tərəf gəlir. Bu zaman nə baş verər?

Müəllim qrupların cavablarını dinləyir və onlara tapşırıq verir ki, qumla dolu stəkana yavaş-yavaş boru ilə plastik qaba boşaltsınlar. Müəllim:

• Nə müşahidə etdiniz? Evlər arasında hansı fərq oldu?

Sualların məqsədi şagirdlərin diqqətini torpaq sürüşməsi zamanı ilk olaraq hansı evin zərər çəkməsinə, baş verən hadisənin yarada biləcəyi fəsadlara yönəltməkdir.

Fəaliyyətdə bütün qrup üzvlərinin fəal olmasına diqqət edilir. Bu fəaliyyətlə şagirdlərdə əsaslandırma, izahetmə, şərhətmə bacarıqları inkişaf etdirilir.

ÖYRƏNMƏ Mətnədə zəlzələ və torpaq sürüşməsi kimi hadisələrin təbiət hadisəsi olduğu göstərilir. Zəlzələnin Yer səthinin güclü titrəməsi, torpaq sürüşməsinin isə torpağın üst qatının yerini dəyişməsi ilə yaranması səbəbindən baş verdiyi qeyd olunur. Hər iki təbii fəvqəladə hadisə zamanı evlərə,

tikillərə, yaşayış ərazilərinə ciddi ziyan dəydiyi vurğulanır. Mətnə çoxlu ağac əkməklə, meşə zolaqları salmaqla torpaq sürüşməsinin qarşısının alınmasının mümkünlüyü qeyd olunur. O cümlədən şagirdlərin diqqəti təbii fəlakətdən qorunmaq üçün vacib olan təhlükəsizlik qaydalarına yönəldilir.

Müzakirə

- *Ağacların əkilməsi, süni meşə zolaqlarının salınması torpaq sürüşməsinin qarşısını necə ala bilər?*

Bu suala şagirdlər mətnədən öyrəndikləri məlumat əsasında cavab verə bilərlər. Müəllim əlavə məlumat kimi ağacların torpağın su rejimini tənzimlədiyini və suyu toplanmağa qoymadığını şagirdlərə sadə şəkildə izah edə bilər.

- *Zəlzələ zamanı nə üçün müəyyən təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməliyik?*

Şagirdlər mətnədən öyrəndikləri təhlükəsizlik qaydalarını bir-bir sadalayıb izah edə bilərlər. Məsələn, “şkafın və digər aşa bilən əşyaların yanında dayanmaq olmaz. Çünki titrəyişdən onlar aşa bilər və biz xəsarət ala bilərik” kimi cavablar səsləndirərlər. Şagirdlər sualı cavablandıraraq səbəb-nəticə zəncirini qurur, təhlükəsizliyə yönələn davranışları şərh edirlər.

TAPŞIRIQ Dərslərdə verilmiş tapşırıq 1-də zəlzələdən qorunmağa aid düzgün bənd kimi C variantı seçilməklə şagirdlərin mövzunu nə dərəcədə qavradıqları müəyyən edilir.

Tapşırıq 2-də şagirdlərin mövzuya dair bilikləri verilmiş mülahizələri “doğru” və ya “yanlış” qeyd edilməklə möhkəmləndirilir. Tapşırığın düzgün cavabları a – doğru, b – yanlış, c – doğru, d – yanlış olaraq tamamlanır.

Tapşırıq 3-də şagirdlərin məntiqi yanaşma bacarıqları müəyyən olunur. Verilən əşyalar arasından edəcəkləri seçim onların problemi həll etmək üçün məntiqi yanaşmanı təmin edir.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən təbii fəlakət hadisələrini sadalamaq soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən təbii fəlakət hadisələri zamanı hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etmələrini soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Hansı təbii fəlakətləri tanıyırsınız? (*Sel, daşqın, zəlzələ, torpaq sürüşməsi və s.*)
- Təbii fəlakətlərdən qorunma yollarının bir neçəsini sadalayın. (*Torpaq sürüşməsi zamanı dərhal evi tərk etmək və həmin ərazidən uzaqlaşmaq lazımdır. Zəlzələ zamanı pəncərədən kənarında, otağın künclərində dayanmaq, stolun altına girərək qorunmaq lazımdır.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Sürüşmə və zəlzələ hadisəsinin baş verməsini təsvir edir.	Fəaliyyət
Sürüşmə və zəlzələ zamanı təhlükəsizlik qaydalarını sadalayır.	Fəaliyyət, tapşırıq
Sürüşmə və zəlzələ zamanı qorunmağın yollarını öz nümunəsində təqdim edir.	Fəaliyyət, tapşırıq, sorğu-sual

Mövzu 24. Təhlükələrdən necə qorunaq

• Dərslük: səh.90 • İş dəftəri: səh.59

Altstandartlar	2-3.3.3. Texnogen qəzalar haqqında təsəvvürlərini ifadə edir. 2-3.3.4. Texnogen qəza zamanı davranış qaydalarını izah edir. 2-4.1.5. Yaşadığı evin dəqiq ünvanını söyləyir.
Təlim məqsədləri	<ul style="list-style-type: none"> • Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzalarının baş verməsini təsvir edir. • Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları zamanı davranış qaydalarını sadalayır. • Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları zamanı əməl edilməli olan davranış qaydalarını öz nümunəsində təqdim edir. • Yaşadığı evin ünvanını şəhər, rayon, qəsəbə, kənd, küçə, mənzil olaraq dəqiq söyləyir.
Köməkçi vasitələr	
Resurslar	

Dərsin qısa planı

- 1. Cəlbətmə.** Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları texnogen qəza kimi.
- 2. Fəaliyyət.** Necə kömək etməli?
- 3. Öyrənmə.** Texnogen qəzalar zamanı davranış qaydaları.
- 4. Tapşırıq.** Dərslük: tap. №1-2. İD: №1-4.
- 5. Özünü yoxlayın.**
- 6. Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ Şagirdlərdə mövzuya maraq oyatmaq məqsədilə sual verilə bilər:
– Siz gələcəkdə hansı peşəyə sahib olmaq istərdiniz?

Şagirdlərdən gələn cavabları müəllim aşağıdakı qaydada qruplaşdıraraq lövhədə qeyd edə bilər.

Müəllim	Həkim	Polis	Hərbçi	Dülgər	Sürücü	Yanğınsöndürən	Dərzi
3	2	2	7	1	1	1	2

Sonra müəllim məqsədli olaraq həkim, polis və yanğınsöndürən peşəsi (əgər olarsa) seçən şagirdlərə müraciət edir:

– Nə üçün bu peşəyə sahib olmaq istəyirsiniz?

Şagirdlərin cavablarından sonra müəllim onların diqqətini dərslükdəki şəkillərə yönəldir:

– Şəkildə hansı peşə sahiblərini görürsünüz?

Şagirdlər “həkim, polis, yanğınsöndürən və xilasedici” kimi mümkün uyğun cavabları səsləndirə bilərlər.

– Hansı hadisələr zamanı bu peşə sahiblərinə müraciət edirik?

Şagirdlər müxtəlif mümkün uyğun olan hadisələr sadalaya bilərlər: xəstələyəndə, bir yerimizi zədələyəndə, qəza olanda həkimə, yolu tapmayanda, itmiş əşyaları axtaranda, avtomobil qəzası, cinayət hadisələri zamanı polisə, yanğın zamanı yanğınsöndürənə, kimsə bağlı qapı arxasında qalanda, qəza, yanğın zamanı xilasediciyə müraciət edirik.

FƏALİYYƏT Dərslükdəki fəaliyyətin praktikliyini təmin etmək üçün şagirdlər iki qrupa bölünürlər. Hər qrupdan lider seçilir. Dərslükdəki suallar növbə ilə hər iki qrup üçün səsləndirilir. Qrup liderlər 10 saniyə ərzində qrupla məsləhət edib sualların cavabını izah edirlər. Təlimata uyğun ən çox sualı cavablandıraraq irəli gedən qrup qalib olur.

Qruplara təqdim olunan suallar:

- Yanğın zamanı hansı nömrəyə zəng vurmalsınız? (112 və ya 101-ə)*
- Hansı məişət cihazları yanğına səbəb ola bilər? (qaz sobası və elektrik avadanlıqları və s.)*
- Şəkil A-da nə baş verib? Bu hadisə zamanı hansı nömrəyə zəng etməlisiniz? (avtomobil qəzası, 103, 112-yə)*
- Yanğın haqqında xəbər vermək üçün hansı məlumatları bilməlisiniz? (yaşadığımız şəhərin, rayonun, küçənin adını, mənzilin nömrəsini, mərtəbəni)*
- Şəkil B-də gördüklərinizin səbəbini izah edin. (İnsanlar tərəfindən törədilən meşə yanğınidir.)*

Bu fəaliyyətlə şagirdlərdə sualları cavablandırmaqla təsəvvürlərini ifadə etmə, izah etmə, şərh etmə bacarıqları inkişaf etdirilir.

ÖYRƏNMƏ Mətnə texnogen qəza kimi qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları haqqında danışılır. Qazsızmalar zamanı elektrik cihazlarından istifadə etməmək, qapı və pəncərəni açmaq, nəqliyyat qəzaları zamanı 103-ə zəng edərək təcili yardım çağırmaq, partlayışlar zamanı 112, 103 nömrələrinə zəng etməyin vacib olduğu qeyd edilir. Yaşadığın şəhər, rayon, qəsəbə, kənd, küçə və mənzil ünvanlarını bilməyin vacibliyi mətnə aydın əks olunur. Mövzu ilə bağlı məlumatların peşə sahibləri ilə uyğunlaşdırılması şagirdlərin dərəcə olan marağını artırır. Bunu nəzərə alaraq şagirdlərin valideynlərindən yuxarıda sadalanan peşələrə sahib olanlar varsa, həmin valideynlər öz xidməti geyimlərində məktəbə dəvət oluna bilərlər. Dəvət olunan valideynlər sahib olduqları peşəyə dair maraqlı faktlar, hadisələr haqqında danışirlər. Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları zamanı şagirdlərin əməl etməli olduqları davranış qaydalarını sadalayırırlar. Şagirdləri də cəlb edərək texnogen qəza zamanı əməl edilməli davranış qaydalarını praktik olaraq nümayiş etdirirlər. Dərsin bu qaydada qurulması öyrənmə prosesini daha maraqlı edir.

Müzakirə

- *Qazsızma zamanı nə üçün ilk növbədə qapı və pəncərəni açmaq lazımdır?*

Bu suala şagirdlər mətnədən öyrəndikləri məlumat əsasında cavab verə bilərlər ki, qazsızma qapalı məkanda partlayışa səbəb olur, bu səbəbdən qapı və pəncərəni açmaq və təcili böyüklərə xəbər vermək lazımdır.

- *Yol-nəqliyyat qəzaları zamanı nə üçün təcili tibbi yardım çağırmaqlıdır?*

Şagirdlər mətnədən öyrəndikləri təhlükəsizlik qaydalarını bir-bir sadalayıb izah edə bilərlər. Məsələn: “Yol-nəqliyyat qəzaları zamanı “103” nömrəsinə zəng edərək təcili tibbi yardım çağırın. Çünki qəza zamanı xəsarət alan ola bilər”. Şagirdlər sualı cavablandıraraq səbəb-nəticə zəncirini qurur, təhlükəsizliyə yönələn davranışları şərh edirlər.

TAPŞIRIQ Dərslərdə verilmiş tapşırıq 1-də Kamran və Səbinə arasında gedən fikir mübadiləsində şagirdlər doğru mülahizəni müəyyən edir və Kamranın fikrini daha doğru hesab edərək əsaslandırırırlar. Tapşırıq 2-də şagirdlər verilmiş nümunəyə uyğun dəftərlərində tapşırığı yerinə yetirməklə yaşadıkları şəhər, rayon, qəsəbə, kənd və küçənin adlarına, evin nömrəsinə dair məlumatları yazırlar.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərdən texnogen qəzaları sadalamaq soruşula bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərdən yangın hadisəsi zamanı hansı qaydalara əməl etmələrini soruşmaq olar.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Texnogen qəza nə deməkdir? (*Məişətdə, təbiətdə insanların diqqətsizliyindən baş verən hadisələr texnogen qəzaya misal ola bilər.*)
- Texnogen qəzalara aid nümunələr göstərin. (*Yolda baş verən avtomobil qəzaları, ehtiyatsızlıqdan törədilən meşə yanğınları və s.*)
- Nəqliyyat qəzaları zamanı ilk olaraq hansı nömrəyə zəng etməliyik? (*Nəqliyyat qəzaları zamanı ilk olaraq 103 nömrəsinə zəng edilməlidir.*)

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzalarının baş verməsini təsvir edir.	Fəaliyyət
Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları zamanı əməl edilməli olan davranış qaydalarını sadalayır.	Fəaliyyət, tapşırıq
Qazsızmalar, partlayışlar, nəqliyyat qəzaları zamanı əməl edilməli olan davranış qaydalarını öz nümunəsində təqdim edir.	Müzakirə, tapşırıq
Yaşadığı evin ünvanını şəhər, rayon, qəsəbə, kənd, küçə, mənzil olaraq dəqiq söyləyir.	Fəaliyyət, tapşırıq

Mövzu 25. Qənaət

• Dərslik: səh. 93 • İş dəftəri: səh. 64

Altstandartlar	2-4.2.1. "Büdcə" anlayışını sadə şəkildə izah edir. 2-4.2.2. Resurslardan qənaətlə istifadənin əhəmiyyətini izah edir.
Təlim məqsədləri	• "Büdcə" anlayışını öz cəhətdən sənədlə istifadəsi nümunəsində izah edir. • Resurslardan (su, elektrik enerjisi, məktəb ləvazimatları və şəxsi əşyalar) qənaətlə istifadənin əhəmiyyətini izah edir.
Köməkçi vasitələr	
Resurslar	https://birdamci.az/site/save

Dərsin qısa planı

1. **Cəlbətmə.** İşığa qənaətin faydası barədə sorğu.
2. **Fəaliyyət.** "Kartları birləşdirin".
3. **Öyrənmə.** Qənaətli istifadə nə deməkdir.
4. **Tapşırıq.** Dərslik: tap. №1-2. İD: №1-4.
5. **Özünü yoxlayın.**
6. **Dərstdən sonra.**
7. **Formativ qiymətləndirmə.**

CƏLBƏTMƏ

Mövzuya giriş olaraq müəllim şagirdlərdən otaqdan çıxmağa hazırlaşan Sənanın işığı nə üçün söndürmək istədiyini soruşa bilər.

Müəllim müzakirəni mövzuya və məqsədə yaxın olan cavablar üzərində genişləndirə bilər.

FƏALİYYƏT "Kartları birləşdirin"

Məntiqi təfəkkürün inkişafına yönələn fəaliyyət şagirdləri təbii resurslardan qənaətli istifadəyə təşviq etməyi nəzərdə tutur. Fəaliyyətin düzgün yerinə yetirilməsi həm də şagirdlərin resurslardan qənaətli istifadə barədə biliklərini nümayiş etdirəcəkdir.

Şagirdlər tövsiyələr yazılmış kartları müvafiq avadanlıqla (elektrik lampası, televizor, kondisioner, su kranı, soyuducu – "Dişlərinizi fırçalayarkən bağlayın", "Otaqdan çıxanda söndürün", "Yalnız pəncərə və qapılar bağlı olduqda işə salın", "Qapısını tez-tez açıb-örtməyin", "Heç kim baxmırsa, yanılı qoymayın") birləşdirməlidirlər.

"Siz bu tövsiyələrdən hansına əməl edirsiniz?" müzakirə sualı şərtidir, çünki bu tövsiyələrin hamısına əməl etmək lazımdır. Müəllim müzakirədə tövsiyələrə əməl etməyin, yəni qənaət etməyin nə üçün vacib olduğu barədə sual səsəndirə bilər. Müzakirənin nəticəsi ailə büdcəsi və onun səmərəli istifadəsi ilə əlaqələndirilir.

ÖYRƏNMƏ

Öyrənmə mətni kommunal xərclər haqqında ilk təsəvvürlərin yaranması və qənaətli istifadənin köməyi ilə bu xərclərin minimuma endirilməsinin mümkünlüyü barədədir.

Mətnə "qənaətli istifadə" anlayışı şəxsi əşyaların səliqəli işlədilməsi və cəhətdən səmərəli istifadə ilə əlaqələndirilir. Müəllim bu istiqamətdə təsəvvürləri genişləndirmək üçün gündəlik məişətdən nümunələr gətirə (məsələn, ərzağın, qida məhsullarının səmərəli istifadəsi ilə bağlı) və qənaətcilliyin ümumiyyətlə faydalı olduğunu şagirdlərin nəzərinə çatdırmaqla bilər.

Müzakirə

Bu mərhələdə qarşıya qoyulan sual ("Başqa nəyə qənaət etmək vacibdir?") şagirdləri gündəlik həyatda rastlaşdıqları və icra etdikləri işləri düşünməyə təşviq edəcək. Yekun olaraq görülən bütün işlərdə israfdan qaçmaqla qənaət etməyin mümkünlüyü vurğulana bilər.

TAPŞIRIQ

1-ci tapşırıq məntiqi təfəkkürə istiqamətlənmişdir və ailə büdcəsini idarə etmək kimi çox mühüm sosial-iqtisadi bacarıqların formalaşmasını hədəfləyir. Tapşırıqın icrası şagirdlərdən riyazi bacarıqlar tələb edir. Şagirdlər ailə tərkibi və şəraiti eyni olan mənzillərin kommunal xərclərində yaranan fərqi və hansı ailənin daha qənaətcil olduğunu müəyyənləşdirməlidirlər.

Tapşırıq, əslində, iki mərhələdə icra olunur. 1-ci mərhələdə hansı ailənin kommunal xərclərə daha çox qənaət etdiyini müəyyənləşdirilir.

İkinci mərhələdə şagirdlər artıq xərclərə yol verən ailəyə qənaət etmək üçün konkret tövsiyələr təqdim edirlər.

2-ci tapşırıq cibxərcliyinin səmərəli istifadəsinə aiddir.

Dəftərinizdə nümunəyə uyğun cədvəl çəkin. Bugünkü cibxərcliyinizə cədvəldə göstərilənlərdən hansıları almağı vacib hesab edirsiniz?

Alacağınız şeylər	Pulun məbləği
1. Yemək	
2. Məktəb ləvazimatı	
3. Dosta hədiyyə	
4. Oyuncaq	

Şagirdlər cibxərcliyinin nümunəsində yaşayış ehtiyaclarını təsnif etməli, məsələyə qənaət nöqtəyi-nəzərindən yanaşaraq ən vacib və faydalı olanı seçməlidirlər. Bu çox mühüm sosial bacarıq olub şagirdlərin şəxsi büdcəni idarə etmək barədə təsəvvürlərinin göstəricisi kimi qiymətləndirilməlidir.

Diferensial təlim.

Dəstək. Şagirdlərə “Evdə və məktəbdə nələrə qənaət etməliyə?” sualını cavablandırmaq təklif oluna bilər.

Dərinləşdirmə. Şagirdlərə təbii resurslardan, şəxsi əşyalardan və cibxərcliyindən qənaətli istifadənin əhəmiyyətini izah etmək təklif oluna bilər.

Müəllim üçün əlavə məlumat.

Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, “Azərsu” ASC, Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Açıq Səhmdar Cəmiyyəti və IDEA İctimai Birliyinin birgə təşkilatçılığı ilə həyata keçirilən “Bir damcı” layihəsi bu gün sudan istifadə vərdişlərimizin sabahkı həyatımıza nə qədər təsir etdiyini düşünməyə təşviqdir. <https://birdamci.az/site/save>

“Bir damcı” layihəsinin bu mərhələsi gələcəkdə susuz bir həyatla üz-üzə qalmayaq deyə suyu qorumağa bu gündən başlamağımızın önəmini insanlara çatdırır, gələcəkdə suyumuz axsın deyə bu gün bir damcını qorumağın vacibliyini vurğulayır.

ÖZÜNÜZÜ YOXLAYIN

- Sudan, elektrikdən necə istifadə etmək lazımdır? (*Əlləri yuyarkən, dişləri fırçalayarkən suyun hədəf yerə axmamasına, istifadə etmədiyimiz təqdirdə elektrik avadanlıqlarının və elektrik lampasının işlək qalmamasına diqqət etmək lazımdır.*)
- Cibxərcliyindən necə istifadə etmək lazımdır? (*Cibxərcliyinə faydalı şeylər almaq lazımdır...*)
- Cibxərcliyinə faydalı şeylər almaq nə deməkdir? (*Qida məhsulları, zəruri məktəb ləvazimatı və s.*)

DƏRSDƏN SONRA

Ətrafınızdakı insanların sudan, elektrikdən və əşyalardan istifadə zamanı qənaətə necə əməl etdiklərini müşahidə edin və lazım bilərsinizsə, münasibət bildirin.

Formativ qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə materialı
Resurslardan evdə və məktəbdə (su, elektrik enerjisi, məktəb ləvazimatları və şəxsi əşyalar) qənaətlə istifadənin əhəmiyyətini izah edir.	Fəaliyyət, tapşırıq 1
“Büdcə” anlayışını öz cibxərcliyinin səmərəli istifadəsi nümunəsində izah edir.	Tapşırıq 2

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 2-ci sinifləri üçün
həyat bilgisi fənni üzrə dərsləyin (qrif nömrəsi: 2024-014)
metodik vəsaiti*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Elşad Yunusov**
Gülər Mehdiyeva
Elmina Kazımsadə
Yalçın İslamzadə
Elmar İmanov
Famil Ələkbərov
İlahə Tağıyeva

Koordinator **Əli Ağacanlı**
Redaktor **Əsgər Quliyev**
Texniki redaktor **Zeynal İsayev**
Dizayner **Eldəniz Xocazadə**
Korrektor **Aqşin Məsimov**
Məsləhətçi **Rasim Abdurazaqov**

Məsləhətçi qurum “Alston” Nəşriyyat Evi

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi – 2024

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

ISBN 978-9952-8402-2-3

Hesab-nəşriyyat həcmi: 7,5. Fiziki çap vərəqi: 8.
Səhifə sayı 64. Formatı: 70x100 1/16. Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275.
Şriftin adı və ölçüsü: Times new roman 10-11 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Bakı – 2024.

Nəşr məhsulunu hazırlayan:
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş., A.Cəlilov küç., 86).